

Uchwała Nr   / 2020
Sejmiku Województwa Opolskiego
z dnia   2020 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 - 2023

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 i art. 18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 512 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282) Sejmik Województwa Opolskiego uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Opolskiego.

§ 3

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 14 ust. 1 pkt 3 i art. 18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 512 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282) na Zarządzie Województwa spoczywa obowiązek sporządzania na okres 4 lat Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami. Program określa podstawy prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania realizacji programu, przedstawia charakterystykę i ocenę dziedzictwa kulturowego województwa, wyznacza główne cele i priorytety polityki województwa w zakresie dziedzictwa kulturowego oraz sposób ich realizacji, określa możliwości finansowania działań w latach 2020-2023.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023 ma na celu w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ze względu na złożoność tematu i obszerność materiału, opracowanie programu zlecono firmie zewnętrznej – Iwona Solisz ART.DO Pracownia z Kluczborka, przy wsparciu zespołu roboczego, w skład którego weszli przedstawiciele środowisk naukowych, instytucji kultury, służb konserwatorskich, lokalnych społeczności, właścicieli zabytków oraz pracownicy departamentów: Koordynacji Programów Operacyjnych, Polityki Regionalnej i Przestrzennej oraz Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023 przyjmuje Sejmik Województwa Opolskiego, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program uzyskał pozytywną opinię Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Z realizacji programu Zarząd Województwa sporządzać będzie co 2 lata sprawozdania, które przedstawia się Sejmikowi Województwa a następnie przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków oraz Opolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Załącznik do Uchwały Nr.....
Sejmiku Województwa Opolskiego
z dnia .....

**PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
WOJEWÓDZTWA
OPOLSKIEGO
NA LATA 2020 – 2023**

WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE

Motto: „Wiele kultur, jedno dziedzictwo”

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
Departament Kultury, Sportu i Turystyki
ul. Żeromskiego 3, 45-082 Opole
tel. 77 44 29 330, e-mail: dks@opolskie.pl
www.opolskie.pl

Tekst i opracowanie: Iwona Solisz ART.DO Pracownia www.artdopracownia.pl

Członkowie zespołu biorący udział w pracach nad *Programem opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023*:

- ks. prof. dr hab. Piotr Paweł Maniurka – Diecezjalny Konserwator i Kustosz Zabytków, Dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Opolu
- dr Joanna Banik – Kierownik Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Opolu
- dr Violetta Rezler-Wasielewska – Dyrektor Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych
- Patrycja Szkółka – Kierownik Wydziału Zabytków Nieruchomych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Opolu
- Joanna Kardasińska – Prezes Fundacji Na Rzecz Zamku Książęcego Niemodlin 1313
- Anna Opałka – Centrum Badawczo-Edukacyjne Konserwacji Zabytków Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nysie
- Grzegorz Naumowicz – Powiatowy Konserwator Zabytków w Kędzierzynie-Koźlu
- dr inż. arch. Piotr Gerber – Prezes Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Tułowice
- Beata Wielgosik – Główny specjalista d.s. ochrony przyrody, Zespół Opolskich Parków Krajobrazowych, Oddział Park Krajobrazowy Góra Św. Anny
- Justyna Sobera – Referat Zarządzania i Programowania, Departament Koordynacji Programów Operacyjnych UMWO
- Małgorzata Błaszczyk-Leśniak – Referat Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO
- Agnieszka Kamińska – Dyrektor Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki UMWO
- Joanna Wilk – Kierownik Referatu Kultury Departament Kultury, Sportu i Turystyki UMWO
- Marta Moskal-Kochman – Referat Kultury Departament Kultury, Sportu i Turystyki UMWO

Szanowni Państwo,

w otaczającym nas świecie niemal codziennie spotykamy ślady dawnej działalności człowieka. To właśnie one świadczą o tożsamości miejsca, w którym się obecnie znajdujemy. Dbanie o zabytki, które stanowią swego rodzaju pamiątkę przeszłości, jest obowiązkiem nas wszystkich – w ten sposób zachowujemy niepowtarzalną łączność pomiędzy przeszłością i przyszłością.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020-2023, który oddajemy w Państwa ręce, jest dokumentem strategicznym, wskazującym kierunki działań dotyczących ochrony zabytków naszego regionu. Oprócz założeń programowych znajdziecie w nim Państwo diagnozę zasobów dziedzictwa kulturowego województwa opolskiego. Może ona stanowić punkt odniesienia w prowadzonych przez Państwa działaniach, związanych z ochroną dziedzictwa naszego regionu.

Mamy nadzieję, że dzięki wspólnym przedsięwzięciom zachowamy nasze wspólne dziedzictwo dla przyszłych pokoleń!

Zbigniew Kubalańca

Wicemarszałek Województwa Opolskiego

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	6
2. Podstawy prawne opracowania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami	7
3. Charakterystyka uwarunkowań prawnych ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	8
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	11
4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020.....	11
4.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	12
4.1.3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.	14
4.2. Międzynarodowe dokumenty programowe w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego	16
5.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego	17
5.3. Podsumowanie diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa opolskiego.....	20
6. Analiza szans i zagrożeń dziedzictwa kulturowego.....	24
7. Założenia programowe – misja, cele, priorytety i kierunki działań	29
8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	43
9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	44
10. Podsumowanie	51

1. Wprowadzenie

Program opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023, powstał z inicjatywy Samorządu Województwa Opolskiego, zgodnie z zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dokument został opracowany w Departamencie Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego, przy wsparciu zespołu roboczego, w skład którego weszli przedstawiciele środowisk naukowych, instytucji kultury, służb konserwatorskich, lokalnych społeczności, właściciele zabytków oraz pracownicy departamentów: Koordynacji Programów Operacyjnych oraz Polityki Regionalnej i Przestrzennej. Celem współpracy było opracowanie spójnej, uwzględniającej różne aspekty ochrony dziedzictwa, strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na terenie Opolszczyzny.

Opracowany *Program opieki nad zabytkami* jest czwartym dokumentem dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Pierwszy opracowany był na lata 2007 – 2010, a kolejne edycje były jego kontynuacją. Upływ czasu, zmiany w systemie prawnym, zrealizowanie wielu zadań planowanych w poprzednich edycjach programów wojewódzkich, ale także nowe wyzwania stojące przed Województwem Opolskim, szczególnie rozpoczęte prace nad nową strategią, przyczyniły się do opracowania całkowicie nowego dokumentu, bazującego na szczegółowej analizie danych dotyczących zasobów kulturowych i przyrodniczych Opolszczyzny. Po raz pierwszy zawarta w dokumencie programowym diagnoza weryfikuje zasób z uwzględnieniem kontekstu krajowej ochrony zabytków oraz porównuje stan ochrony zabytków w poszczególnych gminach z podziałem na powiaty. Jednocześnie zauważalne jest stałe poszerzanie się znaczenia pojęcia dziedzictwo kulturowe. Nie dotyczy ono tylko zabytków rozumianych jako dzieła sztuki i architektury, ale obejmuje całość przestrzeni rozumianej jako krajobraz kulturowy integrujący działania człowieka i przyrody oraz zwraca coraz większą uwagę na znajomość i kultywowanie tradycji i przekazów odziedziczonych po przodkach, jako źródła regionalnej tożsamości, wyjątkowości, a zarazem atrakcyjności miejsca. Postulowana od lat ochrona dziedzictwa niematerialnego jest obecnie aktywnie wdrażana w wielu regionach Polski, w tym na terenie województwa opolskiego.

Program opieki nad zabytkami koncentruje się na działaniach zmierzających do zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego, we współpracy z różnymi podmiotami odpowiedzialnymi za wdrażanie zintegrowanych form ochrony dziedzictwa, które umożliwiają efektywne i zarazem racjonalne korzystanie z zasobów różnym grupom odbiorców. Aby realizacja wyzwań w obszarze dziedzictwa kulturowego była możliwa, mieszkańcy muszą być świadomi wartości i znaczenia dziedzictwa. Stąd istotnym zadaniem są działania edukacyjne i popularyzujące bogactwo regionalnych zasobów, ich poszanowanie i zachowanie go dla przyszłych pokoleń, zgodnie z Powszechną Deklaracją UNESCO o Różnorodności Kulturowej: „Dziedzictwo, we wszelkich swych przejawach, powinno być zachowane, dowartościowane oraz przekazane przyszłym pokoleniom jako świadectwo doświadczeń i dążeń ludzkich, w celu wzbogacania twórczości w całej jej różnorodności oraz budowania prawdziwego dialogu między kulturami”.

2. Podstawy prawne opracowania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

*Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023*¹ został opracowany w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, Dz.U. z 2018 r., poz. 2067 z późniejszymi zmianami), a także ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 512).

Obowiązek sporządzenia wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami (lub odpowiednio powiatowego czy gminnego programu) określa zapis artykułu 87 cytowanej wyżej ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego zarząd województwa (zarząd powiatu, bądź wójt, burmistrz czy prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat wojewódzki program opieki nad zabytkami. Program ten przyjmuje rada, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie jest on publikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego. Z realizacji programu zarząd województwa sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radnym sejmiku.

Program opieki nad zabytkami, zgodnie z zapisami artykułu 87 ustęp 2 ustawy ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ponadto ustawa ta nakłada na organy administracji publicznej **obowiązek** (art. 4):

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

---

¹ W dalszej części dokumentu stosowana jest również wersja skrócona pełnej nazwy – *program*

- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 512) w artykule 11 ust. 2 stanowi, iż „samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa, na którą składa się m.in. wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie”. Natomiast artykuł 11 ust. 1 określa zobowiązania samorządu województwa, polegające na konieczności opracowania strategii rozwoju województwa, uwzględniającej m.in.

- pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;
- zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu przyszłych pokoleń;
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego

3. Charakterystyka uwarunkowań prawnych ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Fundamentem systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm., szczególnie art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 73 i 86). W myśl jej zapisów: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), (...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art.6. ust. 1), a także „zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury” (art. 73). Jednocześnie *każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.*

Wspomniana już **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** już w tytule wyróżnia pojęcia „ochrony zabytków” i „opieki nad zabytkami”. Do ochrony odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast zadania należące do właścicieli i użytkowników zabytków, polegające na ich utrzymaniu we właściwym stanie technicznym to – opieka nad zabytkami. Dlatego samorząd województwa, zgodnie z artykułem 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zobowiązany jest do opieki nad zabytkami, do których posiada tytuł prawny. Opieka na zabytku polega na zapewnieniu warunków do:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

- popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa precyzuje pojęcie zabytku jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej, ich części lub zespołu, będącego dziełem człowieka lub związanego z jego działalnością i stanowiącego świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zasadnicze odniesienia do obszaru działań administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków zostały przedstawione w rozdziale pierwszym, zawierającym przepisy ogólne. Przede wszystkim jest to: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w celu trwałego zachowania zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania; zapobieganie zagrożeniom, które mogłyby spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków czy też uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. Kolejne rozdziały istotne w kontekście działań samorządów poświęcone są takim kwestiom jak: formy i sposób ochrony zabytków, zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach, nadzór konserwatorski, zasady finansowania opieki nad zabytkami, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, organizacja organów ochrony zabytków, społeczni opiekunowie zabytków. Istotną zmianą wprowadzoną do zapisów cytowanej ustawy w roku 2017 jest umożliwienie finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych przez jednostki samorządu terytorialnego nie tylko zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków, ale także ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz powołanie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków. NFOZ to państwowy fundusz celowy, którego dysponentem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego. Zgromadzone środki mają być przeznaczone na ratowanie zniszczonych lub uszkodzonych zabytków, np. w wyniku powodzi lub pożarów.

Ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami uzupełniają akty wykonawcze – **Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**, dotyczące poszczególnych zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, do najważniejszych należy zaliczyć:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 roku, zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r., poz. 1886);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy

zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1304).

Należy podkreślić, że dla realizacji ochrony zabytków zasadnicze znaczenie ma zastosowanie całokształtu przepisów odnoszących się do poszczególnych składników przestrzeni i poszczególnych rodzajów działań, a więc m.in. ustawy o planowaniu przestrzennym, prawa budowlanego, prawa o ochronie przyrody, przepisów o gospodarce nieruchomościami. Każda z tych ustaw normuje według swojej właściwości zasady postępowania w przypadku obiektów i stref zabytkowych, np. w **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**, określone są zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. W planowaniu przestrzennym konieczne są działania na rzecz ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury, walorów architektonicznych i krajobrazowych oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na organy samorządu województwa obowiązek sporządzania planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz audytu krajobrazowego (nie rzadziej niż raz na dwadzieścia lat). Przy sporządzaniu planu zagospodarowania przestrzennego województwa określa się w szczególności system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się ustalenia strategii rozwoju województwa oraz rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym.

Obowiązek wykonywania audytów krajobrazowych został wprowadzony **ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn.zm.). Założeniem ustawy było wdrożenie rozwiązań, które zapewnią właściwy poziom ochrony szczególnie cennych krajobrazowo obszarów i walorów krajobrazowych, wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych, widokowych obszaru, związanych z nimi elementów przyrodniczych czy powiązanych z działalnością człowieka.

Audyt krajobrazowy, określa krajobrazy występujące na obszarze danego województwa oraz lokalizację krajobrazów priorytetowych; a także wskazuje zagrożenia dla możliwości

zachowania wartości krajobrazów, oraz wartości krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów. Wskazuje rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów oraz lokalne formy architektoniczne zabudowy w obrębie krajobrazów.

Odniesienia do ochrony obiektów objętych ochroną konserwatorską znajdują się również w następujących ustawach:

- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 799, z późn.zm.);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1202, z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 z późn.zm.);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 121 z późn.zm.);
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1398.);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw z związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 poz. 774 z późn.zm.);
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 917, 1726);
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 1161);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 450 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury będzie dotyczyła jedynie częściowo *Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023*, co wynika z faktu iż została ona docelowo opracowana na lata 2004 – 2020. W 2005 roku Ministerstwo Kultury wydłużyło horyzont czasowy dotychczas obowiązującej *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2007-2013* do roku 2020. W zaktualizowanym dokumencie pn. *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* określono zasady nowoczesnie pojmowanej polityki państwa funkcjonującej w warunkach rynkowych, umożliwiającej zrównoważony rozwój kulturalny wszystkich regionów.

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* jest: *zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej*

całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Cele operacyjne NRSK na lata 2004 – 2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury, które stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Dziedzictwo kulturowe ujęte jest w Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Natomiast zasadniczym programem operacyjnym jest „dziedzictwo kulturowe” – program realizowany w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczanie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Natomiast priorytet drugi dotyczy zadań związanych z zakupem, konserwacją, digitalizacją muzealiów. W tym wspierane są muzealne pracownie konserwatorskie oraz nowe techniki konserwacji zabytków ruchomych.

4.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Działania wskazane w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 (SRKS) mają wspierać zaangażowanie obywatelskie, zachęcać do współpracy oraz wzmacniać kreatywność Polaków. Wskazuje ona, iż polityka rozwoju powinna wspierać procesy i inicjatywy, które wzmacniają wolę działania obywateli na rzecz dobra wspólnego i przyczyniają się do wzmocnienia zaufania, jako jednego z podstawowych komponentów życia społecznego, gospodarczego i kulturowego.

SRKS zawiera Cel szczegółowy 4. *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.*

Priorytet Strategii 4.1. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej, obejmuje następujące kierunki działań:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

Dla wzmacniania kapitału społecznego obejmującego poczucie pozytywnej identyfikacji z własną społecznością i otwartość na inne społeczności niezbędne jest m.in. poznawanie wspólnego dziedzictwa kulturowego i rozwijanie wspólnych doświadczeń, w tym także kulturowych i artystycznych. Podstawowym działaniem w tym zakresie będzie wspieranie działań artystycznych i rozwoju zasobów kultury.

Projektowane działania mają przyczynić się między innymi do wsparcia zaangażowania społeczności w kwestie dziedzictwa kulturowego, w tym do korzystania z zasobów kulturowych i przyrodniczych, a także rozwijania kultury i sztuki współczesnej.

Proces ten ma znaczenie także z perspektywy ekonomicznej, pozwala m.in. na podnoszenie własnych kwalifikacji lub rozwój lokalnej przedsiębiorczości opartej na wiedzy

o lokalnym dziedzictwie i zasobach dóbr kultury (zarówno materialnych, jak i niematerialnych). Budowa pozytywnie postrzeganej tożsamości regionalnej oraz identyfikacji z otaczającą kulturą istotna jest z perspektywy jednostek samorządu terytorialnego, pozwala bowiem na rozwijanie relacji społecznych służących współpracy, porozumieniu, kreatywności, a tym samym podnoszeniu jakości życia i konkurencyjności regionu. Do osiągnięcia efektów w wymiarze finansowym przyczynia się także wspieranie turystyki kulturowej i kulturowo-przyrodniczej oraz łączenie elementów edukacji regionalnej z rozwijającą się agroturystyką.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

Ochrona dziedzictwa, jako ważnego zasobu kulturowego, wymaga także zintegrowanego podejścia do zagadnienia krajobrazu kulturowego. O skuteczności zachowania dziedzictwa decyduje bowiem dzisiaj nie tylko forma ochrony, ale także funkcja użytkowa zabytkowych obiektów i ich otoczenia. Problematyka ochrony krajobrazu kulturowego obejmującego przyrodę, układy urbanistyczne, zagospodarowanie i sposoby wykorzystania terenu powinna być odpowiednio uwzględniona w zapisach Strategii i planów rozwoju lokalnego i regionalnego, a w szczególności w planach zagospodarowania przestrzennego. Zintegrowane podejście, w którym będzie łączyć się ochronę zasobów kulturowych z ochroną środowiska przyrodniczego, zwiększy skuteczność ochrony obu tych elementów. W szczególności aktywizacja społeczności lokalnych wokół zintegrowanej ochrony zasobów kulturowych i środowiska przyrodniczego może prowadzić do wzmacniania więzi między mieszkańcami oraz zwiększania ich kreatywności i przedsiębiorczości. Umożliwi to wykorzystanie unikatowych zasobów wewnętrznych, rozwój lokalnych produktów i usług oraz specjalizację regionów.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Podstawowym zadaniem dla współczesnego systemu ochrony i upowszechniania dóbr kultury jest digitalizacja mająca na celu zarówno ochronę dziedzictwa kulturowego przed bezpowrotnym zniknięciem (przez wykonanie kopii lub rekonstrukcji cyfrowych), jak i zapewnienie wszystkim obywatelom równego dostępu do kultury przez upowszechnienie zdigitalizowanych zbiorów.

Natomiast priorytet Strategii 4.2. dotyczy „Wzmocnienia znaczenia kultury w rozwoju społeczno – gospodarczym” i obejmuje następujące kierunki działań:

4.2.1. Rozwijanie współpracy między instytucjami kultury, oświaty, nauki i organizacjami społecznymi oraz podmiotami prywatnymi.

4.2.2. Rozwój infrastruktury kultury i zwiększenie efektywności działania instytucji kultury i państwowych jednostek budżetowych działających w obszarze kultury.

4.2.3. Rozwój systemu wsparcia dla sektora kreatywnego oraz wspieranie przedsiębiorczości w kulturze.

4.2.4. Rozwój kształcenia artystycznego i systemu wspierania talentów.

4.2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

Przepisy zawarte w artykule 84 w związku z artykułem 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nakładają na ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego obowiązek przygotowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, projektu krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zgodnie z artykułem 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Cel główny *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022* to **Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami**². Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014 – 2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 OPTIMALIZACJA SYSTEMU OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunek działania 1.1.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 WSPARCIE DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Kierunek działania 2.1.

---

² Załącznik do o uchwały nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (poz. 808).

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2.

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 BUDOWANIE ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunek działania 3.1.

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno – edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2.

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

1. Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączenia społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.2. Międzynarodowe dokumenty programowe w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Oprócz ustaw krajowych należy zaznaczyć, iż program powinien być spójny z regulacjami w zakresie ochrony dziedzictwa na poziomie międzynarodowym. Wśród istotnych dokumentów programowych należy wyróżnić następujące konwencje i zalecenia:

- Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954 wraz z I (1954) i II (1999) Protokołem,
- Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych, tzw. Karta Wenecka przyjęta przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków, Wenecja 1964,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972,
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy, Grenada 1985,
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS, Toledo-Waszyngton 1987,
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992,

- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000,
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003,
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005,
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęte na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego

Na chwilę opracowywania *programu* obowiązuje Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do roku 2020, uchwalona w 2012 roku (Uchwała Nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 grudnia 2012 r.). Strategia ta ma służyć osiągnięciu następującej wizji Opolszczyzny w 2020 roku:

- regionu wielokulturowego, w którym na pierwszym miejscu są jego mieszkańcy: wykształceni, otwarci na zmianę, wiedzę i innowacje, a także aktywni – na rynku pracy i poza nim,
- przyjaznego środowiska życia jego mieszkańców, rodzin, przedsiębiorców i wszystkich reprezentantów przestrzeni społeczno-gospodarczej,
- województwa z atrakcyjną ofertą rynku pracy, edukacyjną, kulturalną i gospodarczą, zachęcającą do wyboru tego regionu jako miejsca do zamieszkania, wypoczynku, inwestycji i rozwoju działalności innowacyjnej.

Niemniej w 2018 roku rozpoczęto prace nad strategią województwa opolskiego do roku 2030, przygotowano projekty uchwał związanych z właściwą organizacją procesu, a także zlecono opracowanie koncepcji modelu strategii rozwoju województwa opolskiego. Trwają prace o charakterze analityczno-diagnostycznym przy współpracy Zespołów Roboczych (Społeczeństwo, Gospodarka, Środowisko) i Grup Doradczych.

Ryc. 1 Prace nad nową strategią rozwoju województwa opolskiego, źródło: <https://rpo.opolskie.pl/>

Efektem tych działań było przedstawienie w dniu 18 grudnia 2019 roku przez Marszałka Województwa Opolskiego **WIZJI WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO w roku 2030 – REGIONU CENIONEJ JAKOŚCI ŻYCIA, WYNIKAJĄCEJ Z UNIKALNEGO I UNIWERSALNEGO ŁĄCZENIA RÓŻNORODNOŚCI: DYNAMIKI I RÓWNOWAGI, NOWOCZESNOŚCI I TRADYCJI, OTWARTOŚCI I INTEGRACJI.**

Prace nad scenariuszami rozwoju i identyfikacją celów strategicznych będą kontynuowane w roku 2020.

5.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego³

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki przestrzennej na poziomie regionu, wskazuje uwarunkowania, cele, kierunki i zasady rozwoju przestrzennego. Nie określa natomiast harmonogramu realizacji wskazywanych zadań.

Strategicznym celem polityki przestrzennej województwa opolskiego jest kształtowanie struktury przestrzennej odznaczającej się wysokim poziomem ładu przestrzennego, która będzie umożliwiała wykorzystanie jego zróżnicowanych terytorialnie potencjałów, zapewniała konkurencyjność w stosunku do otoczenia zewnętrznego i eliminowała niekorzystne różnice w warunkach życia wewnątrz regionu.

W ramach szczegółowych zasad gospodarowania przestrzenią wskazano na **zasadę budowania tożsamości regionalnej poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego** – polegająca na pielęgnowaniu tradycji kulturowych regionu, dbaniu o materialną spuściznę historyczną, eksponowaniu krajobrazu kulturowego i przyrodniczego i zacieśnieniu więzi społeczności lokalnych.

Aktualne kierunki polityki przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego obejmują:

1. zachowanie ciągłości dziedzictwa regionalnego;
2. umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego;
3. kształtowanie tożsamości regionalnej i budowanie klimatu społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

Dla realizacji tych kierunków wytypowano następujące zasady, dla których zaproponowano działania je uzupełniające.

1. Poszanowania dla wartości zasobu kulturowego struktur zurbanizowanych.
2. Podporządkowania działań inwestycyjnych w historycznych terenach zurbanizowanych i ich otoczeniu ochronie wartości zasobu i jego ekspozycji.
3. Harmonizowania zabudowy i zagospodarowania w otoczeniu obiektów zachowanego dziedzictwa kulturowego z cechami architektoniczno – urbanistycznymi tych obiektów.
4. Porządkowania zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych (eliminowanie obiektów niezgodnych z charakterem obszaru zabytkowego).
5. Zwiększania dostępności do zabytków dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

---

³ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego - Uchwała Nr VI/54/2019 (Dz. Urz. Woj. Opolskiego z 2019 r., poz. 1798 z dnia 14 maja 2019 r.)

6. Podnoszenia świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej.

Jednocześnie w ramach **zasady prowadzenia polityki kształtowania atrakcyjności turystycznej przestrzeni województwa** wskazano na zasadę ochrony i racjonalnego wykorzystania zasobów przyrodniczo – krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego.

Główne działania w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego w obowiązującym PZPWO powinny skupić się na następujących kwestiach:

- kontynuacji rewitalizacji historycznych zespołów staromiejskich i układów wiejskich;
- odnowie zabytkowych zespołów wraz z adaptowaniem do nowych funkcji;
- rozwoju nowych form obszarowej ochrony krajobrazu kulturowego, w tym systemu pomników historii i parków kulturowych.

Polityka województwa jest skierowana do: obszarów o cennych walorach krajobrazu i dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej, miast i miejscowości z cennymi układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zabytkami oraz pozostałych obszarów województwa. W ramach polityki opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej w PZPWO ustalono kierunki działań w zagospodarowaniu przestrzennym, w tym:

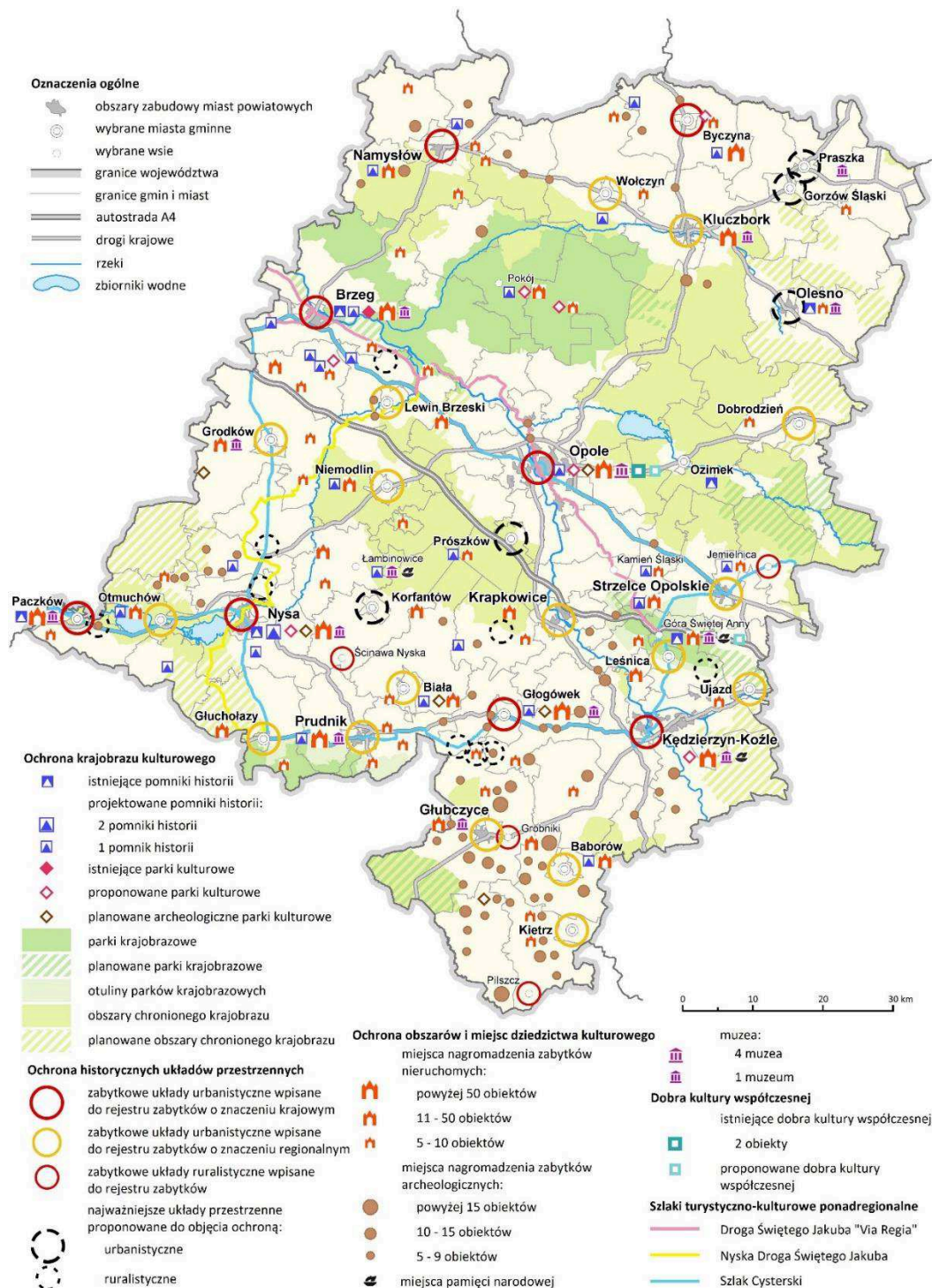
Zachowanie ciągłości dziedzictwa regionalnego, poprzez:

- ochronę i przywracanie wartości dziedzictwa materialnego o wyrazistej tożsamości, w tym rewitalizację i rewaloryzację zdegradowanych obiektów i obszarów historycznych;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu (zwłaszcza obszarów uznanych za pomniki historii);
- podniesienie rangi obiektów o wysokich walorach historycznych, architektonicznych i kulturowych;
- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi poprzez ochronę panoram i eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych;
- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
- kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość i walory tradycyjnego krajobrazu wiejskiego;
- ochronę dziedzictwa archeologicznego;
- zachowanie różnorodności kulturowej regionu: pielęgnowanie tradycji i tożsamości regionalnej w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego;
- popularyzację i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa, w tym wprowadzanie nowych form zwiedzania zabytków, wykorzystanie nowych technologii.

Umiejętne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego, poprzez:

- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo – architektonicznych dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji;
- kreowanie produktów turystyki kulturowej w oparciu o tradycje historyczne;

- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;
- tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki kulturowej.

Ryc. 1 Polityka opieki i ochrony nad zasobami dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej ujęta w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego; opracowanie Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO, źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 1 POLITYKA PRZESTRZENNA, s. 101

5.3. Podsumowanie diagnozy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa opolskiego

Diagnoza zasobów dziedzictwa kulturowego oparta została na szczegółowej weryfikacji zasobów w obszarach dziedzictwa materialnego, naturalnego oraz niematerialnego. Uwzględniono w tym obszarze dane uzyskane od Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu oraz poszczególnych departamentów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego i jednostek podległych. Przeanalizowano również dane statystyczne publikowane przez Główny Urząd Statystyczny oraz Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska. Część informacji dotyczących zadań własnych samorządów pozyskano od gmin i powiatów w formie ankiet. Dodatkowo przeprowadzono dyskusje w ramach spotkań Zespołu ds. przygotowania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

W trakcie prac nad diagnozą potwierdzono, że województwo opolskie, mimo, iż jest najmniejszym województwem w skali kraju posiada znaczący zasób zabytkowy. W wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się około 25 tysięcy zabytków nieruchomych, z czego ponad trzy tysiące są wpisane do rejestru zabytków, co stanowi 4,32% zasobów krajowych. Ilość ta jest znacząca, biorąc pod uwagę nasycenie zabytkami w przeliczeniu na 1000 kilometrów kwadratowych oraz na 1000 mieszkańców. W obu tych kategoriach Opolszczyzna zajmuje trzecie miejsce w kraju, i tak mamy 335 zabytków na 1000 kilometrów kwadratowych (średnia krajowa to 227 zabytków/1000 kilometrów kwadratowych) oraz 3,2 zabytki na 1000 mieszkańców.

W ostatnich latach zmniejsza się ilość wpisów do rejestru zabytków, co jest spowodowane mniejszą ilością składanych wniosków przez właścicieli zabytków, w latach 2016 – 2018 wojewódzki konserwator zabytków wydał w sumie 44 decyzje dotyczące wpisania obiektów do rejestru zabytków.

Jednocześnie zasób obiektów zabytkowych na Opolszczyźnie cechuje się wysokim zagrożeniem w kontekście zasobów krajowych. W przypadku zabytków szczególnie zagrożonych, które nie utraciły wartości zabytkowych Opolszczyzna zajmuje również trzecie miejsce w kraju z 232 obiektami zagrożonymi (8,22% zasobów wojewódzkich). Jednocześnie jest regionem (razem z województwem zachodniopomorskim) o największej potencjalnej utracie zasobu zabytkowego, wynoszącej 18 – 19 % obiektów figurujących w rejestrze zabytków, w którym stwierdzono relatywnie dużo obiektów, które już utraciły wartości zabytkowe oraz które nie istnieją. Do najbardziej zagrożonych grup zabytków zalicza się obiekty folwarczne (42), rezydencjonalne (36), przemysłowe (27) i mieszkalne (26).

Należy podkreślić, że w grupie obiektów wpisanych do rejestru zabytków znajdują się obiekty i obszary szczególnie cenne, sześć z nich zostało uznanych za pomnik historii (na 105 w skali kraju), nie występują na terenie województwa obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNSECO, nie ma też w planie starań o taki wpis dla któregoś z obiektów bądź obszarów.

Województwo opolskie jest również właścicielem obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków. W sumie są to 24 zabytki reprezentujące następujące kategorie: miejsce

pamięci narodowej, park etnograficzny, zespół zabudowy szpitala, 4 parki, oraz 17 obiektów budowlanych, w których znajdują się instytucje użyteczności publicznej.

Województwo opolskie posiada znaczącą ilość stanowisk archeologicznych. Najwięcej takich zabytków znajduje się w województwie dolnośląskim (19,19% zbioru) oraz opolskim – 1220 zabytków tj. 15,46% zbioru, a biorąc pod uwagę odniesienie do powierzchni województw, to Opolszczyzna ma tu najwyższy współczynnik w skali kraju: 126 zabytków na 1000 kilometrów kwadratowych powierzchni (przy średniej krajowej 25 zabytków/1000 kilometrów kwadratowych).

Zabytki ruchome w województwie to głównie zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego zgromadzone w obiektach sakralnych: na 8377 aż 7192 zabytków (85,85% zbioru) stanowi wyposażenie świątyń. Odrębną kategorią zabytków ruchomych są zabytki techniki, na Opolszczyźnie wpisano do rejestru 63 takie zabytki.

W przypadku placówek muzealnych, w których również gromadzone są zabytki, województwo ma najniższą ilość muzeów w Polsce, oraz najniższą ilość muzealiów w porównaniu do pozostałych województw. W większości muzea reprezentują typ muzeum regionalnego, trzy mają status muzeum rejestrowego, gromadzącego zbiory o wyjątkowym znaczeniu dla dziedzictwa kultury. W trzech miastach powiatowych Opolszczyzny nie ma muzeów, są jedynie izby regionalne.

W ramach diagnozy przeanalizowano zadania, których realizacja należy do samorządów gminnych. Przede wszystkim jedną z form ochrony konserwatorskiej, realizowaną przez gminy są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Obszar województwa pokryty jest w 41 % miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Przy średniej krajowej 30%, opolskie znajduje się w czołówce województw posiadających aktualne dokumenty planistyczne (piąte miejsce w kraju), niemniej wynik ten należy uznać za niezadowolający. W sumie 18 gmin ma 100 % lub ponad 90 % pokrycie planami, najgorzej przedstawia się sytuacja w powiecie oleskim – tylko 6% powierzchni powiatu ma obowiązujące plany miejscowe.

Jeszcze skromniej wygląda kolejna ustawowa forma ochrony konserwatorskiej realizowana przez gminy tj. parki kulturowe. Na terenie województwa utworzono tylko jeden park kulturowy w Brzegu.

W przypadku gminnych ewidencji zabytków (GEZ) na 71 opolskich gmin większość wskazuje posiadanie ewidencji. W przypadku 27 gmin GEZ została przyjęta zarządzeniem wójta (burmistrza, prezydenta miasta), część gmin zadeklarowała, iż GEZ zostało przyjęte uchwałą radnych jako załącznik do gminnego programu opieki nad zabytkami, taka forma jest niezgodna z przepisami i powinna zostać skorygowana. Jednocześnie część gmin, ma ewidencję wykonaną przed 2010 rokiem, co może być obecnie problemem w prawidłowym oszacowaniu faktycznych zasobów, biorąc pod uwagę tempo przekształceń i modernizacji zabytków w ostatnich latach. Analizując zasób ewidencyjny, zauważalna jest również rozbieżność w ewidencjach gminnych (poniżej 100 obiektów w części gmin oraz obszary, na których jest powyżej 1000 zabytków). Wskazane byłyby działania weryfikacyjne, szczególnie tam, gdzie jest mało zabytków, na ile taka ilość obiektów ujętych w GEZ wynika z niskich

zasobów kulturowych gminy, a na ile z zaniedbań dotyczących wykonania weryfikacji ewidencji i sporządzenia aktualnych wykazów dotyczących zasobów zabytkowych. Biorąc powyższe pod uwagę, niezbędne są działania edukacyjne/szkoleniowe dla samorządów gminnych dotyczące zasad i znaczenia prowadzenia aktualnych gminnych ewidencji zabytków oraz stosowania wskazanych dla gmin form ochrony zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest między innymi podstawą do sporządzania w samorządach programów opieki nad zabytkami. W przypadku samorządu gminnego, gminny program opieki nad zabytkami posiadają obecnie 44 gminy (w tym miasto na prawach powiatu – Opole), co stanowi 62 % wszystkich gmin. Jednocześnie siedem gmin zadeklarowało, iż jest w trakcie opracowywania programu. W 20 gminach nie ma takich opracowań. Tak więc niemalże 1/3 gmin nie podejmuje strategicznych działań związanych z zarządzaniem zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

Od lat utrzymuje się jeszcze niższy niż w gminach wskaźnik opracowań powiatowych programów opieki nad zabytkami (POnZ). W przypadku powiatów aktualne programy opieki nad zabytkami posiadają jedynie trzy samorzady (27 % samorządów powiatowych) spośród 11 powiatów ziemskich.

Wobec niewielkiego zainteresowania powiatów dla tworzenia POnZ oraz niepełnego pokrycia województwa gminnymi i powiatowymi programami opieki nad zabytkami, samorząd województwa powinien podejmować działania edukacyjne w celu poprawy tego stanu.

Analizując zasób dziedzictwa naturalnego należy zaznaczyć, że na terenie województwa opolskiego nie ma zlokalizowanych parków narodowych. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem wynosi 27,6%. Na terenie województwa znajdują się trzy parki krajobrazowe, wchodzące w skład Zespołu Opolskich Parków Krajobrazowych. Każdy z parków posiada plan ochrony, w którym znajdują się zapisy dotyczące ochrony walorów kulturowych tych obszarów. Na terenie województwa jest 37 rezerwatów, 11 obszarów chronionego krajobrazu oraz 25 Obszarów Natura 2000. Dodatkowo należy uwzględnić parki w zespołach rezydencjonalnych oraz miejskich, w rejestrze figuruje 238 obszarów zakwalifikowanych jako zabytkowa zielen.

Na terenie województwa aktywnie działają stowarzyszenia i mieszkańcy zachowujący i popularyzujący twórczość ludową i tradycyjną, związaną ze Śląskiem oraz Kresami Wschodnimi. Aktywność ta jest szczególnie intensywna w obszarze muzyki (zespoły muzyczne, chóry, orkiestry dęte). Twórcy ludowi tworzą w takich dziedzinach jak malarstwo, rzeźba, koronkarstwo czy hafciarstwo, a największa grupa zajmuje się kroszonkarstwem – 116 osób, które ostatnio zostało wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego (w sumie trzy wpisy). Zdecydowanie słabiej reprezentowane są dawne rzemiosła, związane z pracą w gospodarstwie oraz dawnymi zawodami.

Coroczne wydatki gmin na ochronę zabytków są zróżnicowane, w 2018 roku w rozdziale 92120 gminy wydatkowały kwotę 24 804 840,24 złotych, przy czym dotacje dla zabytków nie będących własnością gmin, wyniosły 4 085 024,60 złotych, co stanowi 16,47% wydatków. W sumie kwota ogólna była o ponad milion złotych wyższa niż dotacje przyznane w 2017 roku. Liczba opolskich gmin, które udzielają dotacji jest zmienna, choć zauważalne są

tendencje i stałe działania, w których corocznie przyznawane są fundusze na prace przy zabytkach, niepokojące są również dane, iż część gmin w ogóle nie przyznaje dotacji na zabytki (np. zerowe bądź minimalne kwoty gmin w powiecie oleskim).

W przypadku samorządów powiatowych, które w ramach zadań własnych wspierają ochronę nad zabytkami, środki na dotacje przeznacza osiem powiatów na jedenaście (do roku 2018 dotacje udzielało siedem powiatów). W sumie w roku 2018 na ten cel powiaty przeznaczyły 503 300,00 złotych.

Samorząd województwa udziela dotacji na prace przy zabytkach, od roku 2016 (po dwuletniej przerwie), budżet jest corocznie zwiększany. Przez okres czterech lat wydatkowano na ten cel 1 435 000,00 zł. Przy czym wnioskowana przez beneficjentów kwota dotacji wynosiła 6 663 443,45, tak więc przyznane dotacje zaspokoili 21,53% kwoty oczekiwanej przez właścicieli.

Oprócz funduszy samorządowych właściciele zabytków pozyskują dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane z budżetu państwa. Są to dotacje udzielne przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków. Kwoty przyznawane przez MKiDN w ramach dotacji są istotnym na Opolszczyźnie wsparciem na rzecz opieki nad zabytkami, choć wciąż niewystarczającym; w latach 2008 – 2016 dotacje dla zabytków województwa opolskiego wyniosły 24 963 518 złotych, co stanowi 4 % wszystkich udzielonych dotacji w skali kraju przez MKiDN. Obecnie po rekordowym roku 2016, kiedy przyznano 27 dotacji, na łączną kwotę 6 742 295,74 złotych, w kolejnych latach zauważalny jest spadek ilości środków przeznaczonych na opolskie zabytki. Natomiast wojewódzki konserwator zabytków ma w miarę stały, niewysoki budżet i przeznacza corocznie na ten cel około 500 000 złotych.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że najlepiej z opieką nad zabytkami radzą sobie kościoły i związki wyznaniowe, stosunkowo dobra jest sytuacja zabytków pozostających we własności jednostek samorządu terytorialnego. Właściciele prywatni zabytków stanowią najliczniejszą grupę, która potrzebuje systemowych działań wspierających (szczególnie ze względu na ograniczone możliwości pozyskiwania wsparcia finansowego przez osoby fizyczne).

W województwie opolskim systematycznie wzrasta oferta kulturowa, pojawiają się nowe kulturowe szlaki tematyczne, jest to duża oferta, stale rozwijana przez jednostki samorządu terytorialnego oraz lokalne stowarzyszenia. Obecnie istotne wydaje się popularyzowanie już istniejących szlaków oraz ich właściwe utrzymanie (dostępność, właściwe oznaczenia, weryfikacja stanu zachowania tablic informacyjnych itp.), a także poszukiwanie alternatywnych propozycji dla turystyki regionalnej co do form i treści, które do tej pory nie były wcale lub w niewielkim stopniu zostały wykorzystane.

6. Analiza szans i zagrożeń dziedzictwa kulturowego

ANALIZA SWOT została przeprowadzona w dwóch obszarach: związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, oraz znaczeniem dziedzictwa kulturowego dla tożsamości i rozwoju regionu.

Ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> · Dokumenty strategiczne i planistyczne województwa uwzględniają potrzeby dziedzictwa · Znaczna ilość pomników historii oraz kolejne propozycje do objęcia zabytków prestiżową formą ochrony · Dość duży zasób zabytków wpisanych do rejestru zabytków, ze szczególnym nasyceniem województwa zabytkami archeologicznymi · Układy urbanistyczne w większości podlegające ochronie konserwatorskiej · Stosunkowo duża ilość gminnych programów opieki nad zabytkami oraz GEZ · Bardzo dobry stan zachowania zabytków sakralnych · Tradycje wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz przygotowywanie kolejnych wniosków · Wzrastająca wiedza o dziedzictwie niematerialnym · Poprawa stanu zachowania zabytków, dzięki wykonaniu kompleksowych prac remontowo - konserwatorskich przy wykorzystaniu funduszy unijnych · Istnienie miejsc pamięci narodowej rozpoznawalnych również poza regionem: Góry św. Anny oraz Miejsca Pamięci Narodowej w Łambinowicach 	<ul style="list-style-type: none"> · Niska jakość planowania (mpzp) lub jego brak · Nieaktualizowane gminne ewidencje zabytków · Znikome wykorzystanie formy ochrony zabytków jaką jest park kulturowy · Niska ochrona konserwatorska układów ruralistycznych · Degradacja krajobrazu kulturowego – chaotyczna zabudowa, nadmierna i agresywna reklama · Stereotyp postrzegania obiektu podlegającego ochronie konserwatorskiej jako problemu na etapie remontu i inwestycji · Brak wiedzy prywatnych właścicieli o ochronie i opiece nad zabytkami · Brak zachęt w zakresie ochrony dziedzictwa dla prywatnych właścicieli · Brak upowszechniania dobrych praktyk dotyczących prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych · Niedoinwestowane, słabe kadrowo, społecznie mało znaczące służby konserwatorskie · Niewystarczające zaplecze naukowe, brak programów nauczania i programów badawczych · Wiedza o stanie zabytków jest niepełna i brak jest systemowych badań w tym obszarze · Niedostateczne działania na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego · Wyprowadzanie zieleni z centrów miast · Niekompletna inwentaryzacja zabytków ruchomych w obiektach sakralnych oraz w przestrzeni publicznej (kapliczki i krzyże) · Brak korelacji pomiędzy ochroną zabytków a ochroną przyrody
Dziedzictwo kulturowe jako czynnik tożsamości i rozwoju Opolszczyzny	
Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> · Bogaty zasób dziedzictwa kulturowego · Charakterystyczne zasoby zabytkowe będące wizytówkami regionu: sakralna architektura 	<ul style="list-style-type: none"> · Niewystarczająca świadomość społeczeństwa co do wartości dziedzictwa

<p>drewniana, zespoły rezydencjonalne, zespół średniowiecznych kościołów z polichromiami, XVIII-wieczne twierdze, unikalne zabytki techniki</p> <ul style="list-style-type: none"> · Różnorodność narodowa wzbogacająca kształtowanie się regionalnej tożsamości · Aktywność części społeczności lokalnych (dbałość o upamiętnienia, pielęgnowanie lokalnych wydarzeń i tradycji, działania na rzecz lokalnego dziedzictwa) · Integracja wiejskich społeczności lokalnych wokół wyróżników miejscowości, w tym włączanie się w projekt <i>Sieci Najciekawszych Wsi</i> · Wkomponowanie obiektów i zespołów zabytkowych w ceną przyrodniczo zieleń · Znaczna bioróżnorodność i zróżnicowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych · Dziedzictwo kulturowe przyczynia się do kreowania nowych produktów turystycznych · Inicjatywy lokalne chroniące folklor oraz popularyzujące dziedzictwo, w tym liczne izby regionalne · Powiększająca się liczba zespołów pałacowo – parkowych wykorzystywanych na cele gospodarcze · Poprawa infrastruktury instytucji kultury 	<ul style="list-style-type: none"> · Bardzo zły stan zachowania zabytków folwarcznych i zabytków techniki oraz brak pomysłów na ich użytkowanie · Zły stan zachowania obiektów o dużym znaczeniu dla regionu np. obiektów rezydencjonalnych · Postępujący proces degradacji budownictwa wiejskiego, uważanego za mało wartościowe · Brak programów edukacyjnych związanych z regionalnym i lokalnym dziedzictwem · Brak koordynacji działań w województwie w obszarze dziedzictwa kulturowego, w tym także jednolitej platformy informacyjnej dotyczącej tej tematyki · Brak podmiotów popularyzujących tradycyjną architekturę regionu · Niska aktywność społeczna na polu ochrony zabytków · Brak systemowych rozwiązań wspierania i popularyzowania lokalnych twórców · Słaba współpraca środowisk w obszarze dziedzictwa kulturowego · Presja inwestycyjna na terenach o dużym znaczeniu historycznym i niewłaściwe decyzje władarzy miast w tej kwestii · brak zrozumienia co do konieczności wspólnych działań na rzecz ochrony dziedzictwa Opolszczyzny i stawianie na partykularne interesy w społecznościach lokalnych · Brak oferty szkoleń dla różnych grup docelowych mających kontakt bądź możliwości wpływu na stan zachowania dziedzictwa (lokalni liderzy, pracownicy samorządowi, nauczyciele, duchowni, zarządcy nieruchomości, właściciele zabytków) · Brak doradców wspierających procesy inwestycyjne w zabytkach · Niskie w stosunku do potrzeb nakłady publiczne na ochronę dziedzictwa, łącznie z brakiem środków na ochronę zabytków w części gmin województwa · Najniższa w kraju liczba muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów · Brak dostępnej bazy wiedzy o niematerialnym dziedzictwie regionu · Rozproszone i słabo dostępne zbiory związane z historyczną ikonografią zabytków · Niski poziom digitalizacji zasobów dziedzictwa (zarówno materialnego jak i niematerialnego) · Miejscami słaba dostępność komunikacyjna regionu, co ograniczona możliwość
--	---

	<p>wykorzystania dziedzictwa jako czynnika rozwoju społecznego i gospodarczego</p> <ul style="list-style-type: none"> · Niska świadomość samorządów na szczeblu powiatowym i gminnym o potrzebie ochrony zabytków i o znaczeniu zabytków jako czynnika mającego wpływ na rozwój · Niepełna wiedza o znajdujących się na terenie woj. opolskiego zabytkach techniki wśród służb konserwatorskich, a przede wszystkim wśród samorządów · Niska aktywność kulturalna mieszkańców
<p>Ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym Dziedzictwo kulturowe jako czynnik tożsamości i rozwoju Opolszczyzny</p>	
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> · Programy rewitalizacji przestrzeni miejskich w oparciu o środki finansowe szczebla krajowego i regionalnego. · Wieloletnia tradycja realizacji programu „Odnowa Wsi Opolskiej” · Dobrze zorganizowane Lokalne Grupy Działania · Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby w tym tworzenie tematycznych ścieżek edukacyjnych np. „Szlak Zabytków Techniki Opolszczyzny” · Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) · Realizacja programów związanych z edukacją kulturalną, szczególnie młodego pokolenia · Zwiększanie się zainteresowania społecznego lokalną historią i zabytkami i upowszechnianie tej wiedzy (fora internetowe, FB itp.) · Odbywające się regularnie imprezy kulturalne · Moda na zmianę stylu życia, promowanie ekologii, kontaktu z naturą · Popularność tradycyjnych wyrobów rzemieślniczych czy kulinarnych · Zwiększanie się zainteresowania społecznego aktywnymi formami spędzania czasu wolnego z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego · Zwiększanie możliwości popularyzacji dziedzictwa poprzez nowe środki komunikacji · Zmiana polityki państwa w obszarze ochrony zabytków, w tym powołanie Narodowego 	<ul style="list-style-type: none"> · Nieefektywne i niespójne prawo w obszarach związanych z dziedzictwem kulturowym: prawo budowlane, zagospodarowanie przestrzenne, ochrona zabytków, ochrona przyrody · Traktowanie rewitalizacji jedynie poprzez modernizację przestrzeni, bez procesu rewitalizacyjnego dotyczącego społeczności lokalnej · Brak wykorzystania przez samorzady tzw. Ustawy krajobrazowej · Niekorzystne prawo podatkowe, wpływające na rozbiórki historycznej zabudowy gospodarczej na obszarach wiejskich · Negatywny system przetargów w którym przeważa kryterium ceny i terminu, a nie kryterium fachowości i jakości prac przy zabytkach · Brak skuteczności w egzekwowaniu prawa w stosunku do właścicieli zabytków dopuszczających się celowego zaniedbania bądź niszczenia zabytków, w tym nieefektywny system wywłaszczania właścicieli zabytków · Nieproporcjonalny do zasobów zabytkowych (ilości i stanu zachowania) podział państwowych środków budżetowych na ochronę zabytków · Postępujący proces formalizacji i przedłużania postępowań w organach administracji publicznej, skutkujący niewydolnością systemu, szczególnie w urzędach konserwatorskich, które od lat borykają się z brakami kadrowymi i finansowymi

<p>Funduszu Ochrony Zabytków, tymczasowa ochrona konserwatorska obiektu po rozpoczęciu procedury wpisu do rejestru zabytków</p> <ul style="list-style-type: none"> · Rozwijanie się technologii informatycznych i ich coraz większa dostępność społeczna, umożliwiającą dokumentowanie dziedzictwa · Zwiększenie zainteresowania dziedzictwem techniki deklarowane w nowym programie ochrony zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> · Dążenie do modernizacji zabytków kosztem ich wartości i estetyki, wynikające z dostępnych źródeł dofinansowania prac (termomodernizacje) bądź poszukiwaniem oszczędności (stosowanie tańszych, ahistorycznych zamienników) · Wyludnianie się miejscowości, szczególnie obszarów wiejskich wraz z zanikaniem tradycyjnych sposobów prowadzenia gospodarki rolnej · Systematyczne niszczenie zasobów kolejowych (rozbiórki dworców, torowisk i innych elementów infrastruktury) · Częściowy zanik tradycji, związany ze zmianami stylu życia, wpływający na zmiany otoczenia, w tym likwidacja tradycyjnej roślinności ogródków i sadów, alei i zadrzewień wiejskich · Utrudniony dostęp do infrastruktury kulturalnej części mieszkańców · Braki w infrastrukturze turystycznej, w tym noclegowej · Brak powiązań strategii ochrony środowiska ze strategią ochrony zabytków na polu dziedzictwa przemysłowego
---	---

Podsumowując przeprowadzoną diagnozę oraz wykonaną analizę SWOT zauważalne jest, że szansą dla Opolszczyzny z pewnością jest regionalny zasób zabytkowy, występowanie obiektów zabytkowych na terenie całego województwa, w tym także zabytków – wizytówek regionu, które umożliwiają rozwój regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego. Atutami są pomniki historii, ale także zespoły rezydencjonalne i zamki o znaczeniu ponadregionalnym: Moszna, Głogówek czy Niemodlin, sakralna architektura drewniana, zespół średniowiecznych kościołów z cennymi polichromiami, Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach czy XVIII – wieczne twierdze. Samorządy wykorzystują zasoby zabytkowe i przyrodnicze do popularyzacji i promocji gmin, znaczna część z nich ma opracowane programy opieki nad zabytkami, w ostatnich latach wiele obiektów będących własnością samorządów zostało poddanych pracom konserwatorskim, ale także adaptacyjnym, z wprowadzeniem nowej funkcji, poszerzającej ofertę kulturową i turystyczną. Poprawiała się także infrastruktura instytucji kultury. Odczuwalny jest wzrost zainteresowania społecznego lokalną historią i zabytkami oraz upowszechnianie tej wiedzy. Społeczności lokalne szukają wyróżników swoich miejscowości, często są to elementy dziedzictwa kulturowego, co przyczynia się do kreowania nowych produktów turystycznych. Wzrosło również zainteresowanie dziedzictwem niematerialnym. Dynamicznie i efektywnie popularyzowane jest dziedzictwo kulinarne regionu.

Jednocześnie zasadnicze problemy związane ze skuteczną opieką nad zabytkami to niewystarczające fundusze, słaba edukacja w obszarze regionalnego dziedzictwa, brak wiedzy i skutecznych narzędzi. W województwie opolskim odczuwalny jest poważny niedobór środków i ich nieefektywna dystrybucja. Z jednej strony to wynik słabego zaangażowania gmin w finansowanie opieki nad zabytkami, problemy właścicieli prywatnych, którzy mają mniejsze szanse na pozyskanie dotacji, a w przypadku funduszy unijnych są w zasadzie wykluczeni z takiej możliwości, ale także systemu dystrybucji funduszy z budżetu państwa – budżet wojewódzkiego konserwatora zabytków jest niewielki, nieadekwatny do ilości zabytków i stanu ich zachowania. Jednocześnie część właścicieli ma niski poziom wiedzy o opiece nad zabytkami, podobnie jak część samorządów, których wiedza w tym obszarze bywa znikoma bądź wręcz celowo jest pomijana (zabytek = kłopot organizacyjny i finansowy). Również szeroko rozumiana edukacja o znaczeniu dziedzictwa jest niewystarczająca. Wynika to z braku ciekawych i szeroko popularyzowanych programów nauczania, ale też niewielkiego zasobu kadrowego badaczy dziedzictwa kulturowego Śląska Opolskiego, oraz braku organizacji pozarządowych i społeczników zajmujących się tą problematyką na poziomie regionalnym, co przekłada się na brak wiedzy o zabytkach materialnych, jak i o dziedzictwie niematerialnym regionu. Nie opracowano także kompleksowego systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego, w tym systemowego wspierania lokalnych twórców i rzemieślników oraz promowania dziedzictwa. Słabość zasobu wiedzy fachowej należy uzupełnić słabością dostępnych narzędzi w ochronie nad zabytkami. Istniejące bariery prawne, decyzyjne, niewystarczający poziom współpracy, czy też zagrożenia wynikające z presji modernizacyjnej bądź postępującej degradacji wybranych grup zabytków wpływają na zniechęcenie i brak przekonania o skuteczności ochrony i opieki nad zabytkami. Niepokojące jest szczególnie minimalistyczne zaangażowanie samorządów w ochronę krajobrazu regionu, dbałość o utrzymanie zabudowy z zachowaniem tradycyjnych form i materiałów. A także szybki proces utraty części zasobów zabytkowych województwa, szczególnie zabytków techniki i zabudowy folwarcznej oraz zagrożenie zniszczeniem cennych zamków i pałaców. Dodatkowym problemem jest niewielkie wykorzystanie nowoczesnych narzędzi ochrony zabytków oraz utrwalania i udostępniania wiedzy o nich. Niewiele zabytków posiada dokumentację cyfrową⁴, słaby jest również profesjonalny opis zabytków w cyfrowych kanałach komunikacji, działająca od 2012 roku strona internetowa będąca bazą informacji o najcenniejszych zasobach dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej została przez urząd konserwatorski zlikwidowana w 2017 roku. Jest to niekorzystne zjawisko, ponieważ system cyfrowych kanałów komunikacji jest jednym z podstawowych źródeł informacji o zabytkach. Obecnie intensywnie rozwijają się również techniki cyfrowe, które są świetnym narzędziem wykorzystywanym nie tylko na etapie badania i dokumentowania zabytków, ale także promocji dziedzictwa kulturowego. Stąd jednym z wyzwań powinno być podjęcie zadań związanych z digitalizacją zasobów, oraz

---

⁴ Najczęściej zleca ją Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, takie opracowania powstały dla wybranych kościołów drewnianych (np. Michalic), zaś od roku 2012 systematycznie wykonywane są fotogrametrie polichromii gotyckich. Przypadki, w których właściciele zabytków zlecają takie dokumentacje należą do rzadkości.

inwentaryzacje zabytków z wykorzystaniem takich metod jak skaning laserowy i fotogrametria, z możliwością wirtualizacji wybranych zabytków. Działania te mogą być również elementem ważnego zadania do podjęcia w skali regionu, jakim jest wspólny program promocji zabytków województwa opolskiego w skali kraju i Europy.

7. Założenia programowe – misja, cele, priorytety i kierunki działań

Motto:

WIELE KULTUR, JEDNO DZIEDZICTWO

Misja

Poznanie, akceptacja i odpowiedzialność za dziedzictwo kulturowe, które prowadzi do skutecznej ochrony i opieki nad zabytkami regionu oraz wyznacza kierunki rozwoju Opolszczyzny.

Wizja opieki w 2023 roku.

Opolszczyzna to region przenikających się kultur, które działają na rzecz wspólnego dobra jakim jest dziedzictwo kulturowe. Mieszkańcy są świadomi wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego jako pamiątki przeszłości, która buduje tożsamość regionu, oraz dziedzictwa które inspiruje i aktywizuje do działania na rzecz rozwoju województwa i społeczności lokalnych. Dzięki akceptacji dziedzictwa, współpracy, dostępnym narzędziom i przyjętym rozwiązaniom systemowym, ukierunkowanym na rzecz zadbanego zasobu materialnego i przyrodniczego oraz trosce o dziedzictwo niematerialne, region wzmacnia swój potencjał społeczny, turystyczny i rozwojowy.

Kierunki działań proponowane w ramach realizacji przyjętych priorytetów.

CEL STRATEGICZNY I – SKUTECZNA OCHRONA I OPIEKA NAD REGIONALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM				
	PRIORYTET 1	PRIORYTET 2	PRIORYTET 3	PRIORYTET 4
	Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego	Badanie, dokumentowanie i monitoring zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego	Ochrona krajobrazu regionu uwzględniającego wartości kulturowe i przyrodnicze	Profesjonalna i nowoczesna ochrona i zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego
	KIERUNKI:	KIERUNKI:	KIERUNKI:	KIERUNKI:
1	Zachowanie obiektów i zespołów zabytkowych i ich otoczenia w dobrym stanie technicznym i estetycznym	Weryfikacja i uzupełnienia rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków	Wdrażanie narzędzi dedykowanych ochronie krajobrazu kulturowego	Zwiększanie aktywności samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego
2	Systemowe działania na rzecz zabytków stanowiący wyróżnik regionu oraz obiektów zagrożonych	Zwiększanie roli środowisk naukowych w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego	Realizacja świadomej ochrony krajobrazu kulturowego	Rozwój opieki instytucjonalnej nad dziedzictwem kulturowym

3	Działania na rzecz utrzymania tradycyjnej zabudowy oraz stosowania tradycyjnych materiałów i form architektonicznych	Monitorowanie stanu zachowania zabytków ruchomych województwa opolskiego	Integracja działań ochrony krajobrazu w obszarze dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	Wdrażanie nowoczesnych narzędzi ochrony zabytków
4		Opracowanie listy dóbr kultury współczesnej Opolszczyzny		
CEL STRATEGICZNY II – ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ŹRÓDŁO TOŻSAMOŚCI I WYZNACZANIA KIERUNKÓW ROZWOJU WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO				
	PRIORYTET 1	PRIORYTET 2	PRIORYTET 3	PRIORYTET 4
	Zachowanie wielokulturowości regionu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej	Rozwijanie współpracy regionalnej i integracji w obszarze dziedzictwa kulturowego	Edukacja na rzecz aktywnej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe	Świadome wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionu
	KIERUNKI:	KIERUNKI:	KIERUNKI:	KIERUNKI:
1	Wzmacnianie znaczenia dziedzictwa niematerialnego	Rozwijanie współpracy regionalnej w obszarze dziedzictwa kulturowego	Zwiększanie aktywności społecznej w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego	Rozwój oferty spędzania czasu wolnego z oparciem o wartości krajobrazu kulturowego
2	Wspieranie działalności twórców ludowych i rzemieślników	Integracja osób i środowisk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami	Opracowanie kompleksowej oferty edukacyjnej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	Wspieranie inicjatyw związanych z tworzeniem lokalnych usług i produktów wykorzystujących zasoby materialne i niematerialne dziedzictwa
3	Popularyzacja wielokulturowego dziedzictwa Śląska Opolskiego			Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym

Powyższe priorytety i kierunki zostały rozwinięte o przykładowe zadania, które powinny być realizowane w trakcie czterech lat obowiązywania *Programu opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego*:

CEL STRATEGICZNY I – SKUTECZNA OCHRONA I OPIEKA NAD REGIONALNYM DZIEDZICTWEM KULTROWYM

PRIORYTET 1

Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego

KIERUNKI:

PRZYKŁADOWE ZADANIA

1. Zachowanie obiektów i zespołów zabytkowych i ich

Aktualizacja stanu zachowania oraz potrzeb konserwatorskich obiektów zabytkowych w regionie w poszczególnych kategoriach zabytków, w tym uzupełnienie wiedzy o zasobach zabytków techniki

otoczenia w dobrym stanie technicznym i estetycznym	Wprowadzenie jako powszechnej zasady finansowania prac konserwatorskich (system dotacji) w obiektach zabytkowych przez poszczególne samorządy
	Upowszechnianie metod postępowania konserwatorskiego przy zabytkach – system poradników, szkoleń wraz ze wspieraniem właścicieli inwestujących w zabytki m.in. poprzez system doradztwa, ulg podatkowych, wsparcie przy realizacji wymogów formalnych
2. Systemowe działania na rzecz zabytków stanowiący wyróżnik regionu oraz obiektów zagrożonych	Wsparcie remontów i adaptacji zespołów dworskich i pałacowych
	Działania na rzecz architektury drewnianej (remonty, konserwacja, zabezpieczenia i inne)
	Inwentaryzacja i ochrona zabytków techniki oraz zabytkowych obiektów i zakładów przemysłowych w tym zespołów dworców kolejowych, infrastruktury kolejowej, obiektów związanych z żeglugą odrzańską, zabytków związanych z historią lotnictwa, zabytków związanych z górnictwem surowców skalnych (cement, kamień) oraz zabytków obronnych, szczególnie fortyfikacji
	Wsparcie zachowania budownictwa wiejskiego – zagród w tym budynków gospodarczych, folwarków
3. Działania na rzecz utrzymania tradycyjnej zabudowy oraz stosowania tradycyjnych materiałów i form architektonicznych	Opracowanie katalogu z założeniami i projektami zawierającymi wzorce charakterystycznej architektury regionalnej z uwzględnieniem specyfiki subregionalnej (w tym wyznaczenie regionów architektonicznych, jako obszarów utrzymania różnorodności kulturowej).
	Promowanie działań przyczyniających się do utrzymania tradycyjnej zabudowy (w tym konkursy)
	Rewaloryzacja historycznych układów przestrzennych miast i wsi, a także innych obiektów przestrzennych z uwzględnieniem zieleni komponowanej
PRIORYTET 2	
Badanie, dokumentowanie i monitoring zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Weryfikacja i uzupełnienia rejestru zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków	Opracowywanie kart ewidencyjnych i innej studialnej dokumentacji dla zabytków, uwzględniającej zieleni komponowaną
	Inwentaryzacja zasobów budownictwa modernistycznego, infrastruktury kolejowej, obiektów związanych z żeglugą odrzańską wraz z wytypowaniem obiektów i obszarów do wpisu do rejestru zabytków
	Wpisanie do rejestru zabytkowych cmentarzy, w tym zagrożonych (mniejszości etnicznych i wyznaniowych np. kirkutów z dodatkową ochroną dla drzew pomnikowych), alei przydrożnych i parków oraz kamieniołomów o historycznym znaczeniu
	Badania i dokumentowanie zagrożonych stanowisk archeologicznych wraz z eksponowaniem stanowisk o czytelnej formie terenowej
2. Zwiększanie roli środowisk naukowych w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego	Aktywizacja środowisk naukowych w celu poszerzenia opracowań studialnych i badawczych na rzecz dziedzictwa wraz z udostępnianiem wyników prac
	Współpraca z uczelniami na rzecz podejmowania interdyscyplinarnych projektów badawczych poświęconych regionalnym zasobom dziedzictwa
3. Monitorowanie stanu zachowania zabytków	Weryfikacja i dokumentowanie zasobów zabytków ruchomych ze zwróceniem uwagi na obiekty małej architektury – inwentaryzacja przez gminy zabytków ruchomych w przestrzeni publicznej

ruchomych województwa opolskiego	Podejmowanie działań zabezpieczających przed zniszczeniem i kradzieżą zabytków ruchomych (w tym rejestracja zabytków na wypadek kradzieży)
4. Opracowanie listy dóbr kultury współczesnej Opolszczyzny	Inwentaryzacja zasobów i popularyzacja listy dóbr kultury współczesnej
	Wskazanie wytycznych związanych z ochroną wartości i właściwym użytkowaniem dóbr kultury
	Wpisanie najcenniejszych dóbr kultury współczesnej do rejestru zabytków
PRIORYTET 3	
Ochrona krajobrazu regionu uwzględniającego wartości kulturowe i przyrodnicze	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Wdrażanie narzędzi dedykowanych ochronie krajobrazu kulturowego	Przeprowadzenie audytu krajobrazowego – zidentyfikowanie i ochrona krajobrazów priorytetowych
	Tworzenie parków kulturowych, rezerwatów kulturowych i innych form ochrony prawnej układów przestrzennych miast i wsi oraz innych założeń przestrzennych, także na terenach przemysłowych
	Aktywizacja samorządów lokalnych w celu opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i innych dokumentów wpływających na ład przestrzenny (m.in. uchwały krajobrazowe)
2. Realizacja świadomej ochrony krajobrazu kulturowego	Realizacja zintegrowanych projektów rewitalizacji na terenach zabytkowych ze szczególnym uwzględnieniem aspektów społecznych i kulturowo - przyrodniczych oraz dziedzictwa przemysłowego regionu
	Wspieranie instytucji i stowarzyszeń propagujących potrzebę ochrony krajobrazu kulturowego i wspieranie lokalnych organizacji w działaniach zmierzających do ochrony zagrożonych przestrzeni o wartościach kulturowych
	Sformułowanie wytycznych konserwatorskich dla zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych oraz powstawanie studiów wartości zabytkowych obszarów
3. Integracja działań ochrony krajobrazu w obszarze dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	Objęcie ochroną elementów ekspozycji krajobrazów kulturowych oraz historycznych przestrzeni publicznych o potencjale zabytkowym
	Opracowywanie dokumentów planistycznych i strategicznych uwzględniających integrację ochrony zabytków i ochrony przyrody
	Obejmowanie ochroną, w tym konserwatorską ciągów alejowych wzdłuż dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych oraz ich rewaloryzacja
3. Integracja działań ochrony krajobrazu w obszarze dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	W ramach wyznaczania regionów architektonicznych, jako obszarów utrzymania różnorodności kulturowej, uwzględnianie obszarów łączących wartości środowiska naturalnego z działalnością człowieka (m.in. kamieniołomy)
	Realizacja projektów rewitalizacyjnych i infrastrukturalnych uwzględniających integralność dziedzictwa kulturowego, przemysłowego i przyrodniczego
PRIORYTET 4	
Profesjonalna i nowoczesna ochrona i zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
	Opracowywanie brakujących i aktualizacja gminnych ewidencji zabytków

1. Zwiększanie aktywności samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego	Opracowywanie i wdrażanie zapisów gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami Wspieranie działań samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: szkolenia dla pracowników, popularyzacja konkursów GKZ
2. Rozwój opieki instytucjonalnej nad dziedzictwem kulturowym	Kontynuacja rozwoju muzeów SWO poprzez powiększanie kolekcji, przygotowywanie atrakcyjnej i nowatorskiej oferty programowej, modernizację powierzchni wystawienniczych i magazynowych i in. Tworzenie nowych i modernizacja muzeów lokalnych i izb tradycji z uwzględnieniem inicjatyw społecznych, oraz opracowanie bazy danych dotyczących ich działalności Utworzenie Opolskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego w celu koordynacji i zarządzania procesami dotyczącymi dziedzictwa kulturowego regionu Podjęcie działań zmierzających do poszerzenia możliwości działania Muzeum Wsi Opolskiej (np. powiększenie obszaru, file skansenu) w zakresie gromadzenia i ratowania obiektów budownictwa wiejskiego
3. Wdrażanie nowoczesnych narzędzi ochrony zabytków	Tworzenie i rozbudowa infrastruktury służącej digitalizacji zasobów dziedzictwa jednostek kultury wraz z zapewnieniem dostępu do elektronicznych baz danych o zabytkach Inwentaryzacja 3D zabytków - trójwymiarowa digitalizacja i wirtualizacja wybranych zabytków „Cyfrowy portal” – rozwijanie multimedialnych form udostępniania dziedzictwa poprzez repozytoria cyfrowe, elektroniczne inwentarze zbiorów, wirtualne spacerunki po muzeach i zabytkach, technologie gier terenowych i in. Rozwój nieinwazyjnych metod badania stanowisk archeologicznych (skaningu, technik fotogrametrycznych, badań geofizycznych, wraz z tworzeniem cyfrowych baz danych)

CEL STRATEGICZNY II – ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ŹRÓDŁO TOŻSAMOŚCI I WYZNACZANIA KIERUNKÓW ROZWOJU WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

PRIORYTET 1	
Zachowanie wielokulturowości regionu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Wzmacnianie znaczenia dziedzictwa niematerialnego	Wspieranie społeczności lokalnych w kultywowaniu i nauczaniu o obrzędach i obyczajach lokalnych wraz z ich systematycznym archiwizowaniem Wdrażanie nowych form popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (festiwal tradycji, szlak tradycji, centrum dziedzictwa, elektroniczna baza danych) Kontynuacja działań dotyczących zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa mieszkańców Opolszczyzny jako różnych grup etnograficznych Kontynuowanie wpisów na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych oraz na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, inspirowanie badań nad lokalnym dziedzictwem niematerialnym
2. Wspieranie działalności twórców ludowych i rzemieślników	Sprzysianie rozwojowi twórczości ludowej i promowanie dorobku artystycznego twórców ludowych Zebranie danych dotyczących warsztatów rzemieślniczych oraz osób posiadających unikalne umiejętności zawodowe wraz z określeniem metod ich popularyzacji

	<p>Tworzenie warunków do realizacji projektów edukacyjnych, zachęcających młodych ludzi do nauki unikalnych zawodów i rzemiosła</p> <p>Wspieranie twórczego wykorzystania sztuki ludowej we współczesnym wzornictwie i branży przemysłowej</p>
3. Popularyzacja wielokulturowego dziedzictwa Śląska Opolskiego	<p>Wspieranie powstawania wydawnictw z zakresu dziedzictwa kulturowego dla różnych grup odbiorców, wspieranie prac nad opracowywaniem źródeł dotyczących dziedzictwa regionu, w tym prac badawczych.</p> <p>Wspieranie projektów upowszechniających wartości kulturowe regionu, historię grup etnicznych i mniejszości narodowych</p> <p>Wykorzystywanie różnorodnych narzędzi do popularyzacji dziedzictwa: konkursów, debat, warsztatów, szkoleń, platformy cyfrowej i in.</p> <p>Kontynuacja i rozwój oferty w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa i Nocy Muzeów</p>
PRIORYTET 2	
Rozwijanie współpracy regionalnej i integracji w obszarze dziedzictwa kulturowego	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Rozwijanie współpracy regionalnej w obszarze dziedzictwa kulturowego	<p>Konsolidacja i współpraca obszarów, miejsc i instytucji w celu zwiększenia potencjału dziedzictwa kulturowego (sieciowanie)</p> <p>Wsparcie opiekunów Pomników Historii na rzecz spójnego zarządzania obiektami i obszarami wraz z opracowaniem strategii współpracy oraz integracja instytucji w celu przygotowania kolejnych wniosków o wpis na listę Pomników Historii</p> <p>Wsparcie działalności programowej instytucji kultury w celu poszerzenia oferty kulturalnej i turystycznej</p>
2. Integracja osób i środowisk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami	<p>Umożliwienie wymiany wiedzy i doświadczeń właścicieli obiektów zabytkowych wraz ze wspieraniem wspólnych inicjatyw w obszarze ochrony zabytków</p> <p>Opracowanie systemu kształcenia kadry opiekunów, instruktorów i działaczy zajmujących się dziedzictwem materialnym i niematerialnym</p> <p>Inspirowanie do tworzenia partnerstw publiczno – prywatnych w projektach związanych z ochroną zabytków, ich użytkowaniem i zagospodarowaniem</p>
PRIORYTET 3	
Edukacja opolskiej społeczności na rzecz aktywnej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Zwiększanie aktywności społecznej w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego	<p>Nagradzanie i promowanie dobrych praktyk mających na celu prawidłowe użytkowanie i remontowanie obiektów zabytkowych (w tym ustanowienie Nagrody Marszałka)</p> <p>Popularyzowanie i wspieranie działalności społecznej w obszarze dziedzictwa: społecznych opiekunów zabytków, wolontariuszy, stowarzyszeń zajmujących się ochroną zabytków</p> <p>Wspieranie projektów obywatelskich podnoszących kompetencje kulturowe i odpowiedzialność za dziedzictwo (w tym budżet obywatelski, otwarte konkursy ofert)</p>
2. Opracowanie kompleksowej oferty edukacyjnej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	<p>Opracowanie scenariuszy wraz pomocami naukowymi wspierającymi nauczanie o dziedzictwie regionalnym</p> <p>Przygotowanie szkoleń dla nauczycieli i edukatorów, muzealników z zakresu nauczania o dziedzictwie kulturowym oraz wspieranie</p>

	realizacji warsztatów edukacyjnych prowadzonych przez specjalistów w szkołach
	Popularyzacja form interaktywnych w edukacji (questy, gry terenowe, geocaching itp.)
	Realizacja konkursu dla szkół zaangażowanych w edukację regionalną np. zdobycie tytułu „Szkoły/klasy przyjaznej dziedzictwu”
PRIORYTET 4	
Świadome wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionu	
KIERUNKI:	PRZYKŁADOWE ZADANIA
1. Rozwój oferty spędzania czasu wolnego z oparciem o wartości krajobrazu kulturowego	Rozwój turystyki i propozycji spędzania czasu wolnego opartego na różnorodnych elementach dziedzictwa
	Rozwój oferty usług na obszarach wiejskich o walorach krajobrazowych uwzględniających dziedzictwo materialne i niematerialne
	Inicjowanie kampanii społecznych promujących korzyści wynikające z obowiązywania form ochrony (mpzp, rejestr, parki kulturowe), programów opieki nad zabytkami i ewidencji zabytków
2. Wspieranie inicjatyw związanych z tworzeniem lokalnych usług i produktów wykorzystujących zasoby materialne i niematerialne dziedzictwa	Adaptacje i remonty obiektów zabytkowych w celu stworzenia oferty wypoczynku z uwzględnieniem różnych grup docelowych
	Promocja lokalnych usług i produktów oraz wspieranie osób i jednostek działających na rzecz poszerzania oferty w tym obszarze
	Ustanowienie w ramach regionu Szlaku Zabytków Techniki promującego szczególnie bogactwo dziedzictwa przemysłowego Województwa Opolskiego
3. Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym	Realizacja projektów szkoleniowych przyczyniających się do profesjonalizacji osób zajmujących się sektorem kultury i sektorem turystyki
	Tworzenie warunków do zwiększania zatrudnienia w sektorze turystyki kulturowej
	Wspieranie osób podejmujących prowadzenie własnej działalności gospodarczej w obszarze dziedzictwa kulturowego

Cele strategiczne i priorytety uwzględniają cele i kierunki działania Krajowego programu opieki nad zabytkami oraz aktualne kierunki polityki przestrzennej województwa opolskiego, mają zapewnić realizację wyzwań stojących przed regionem w obszarze dziedzictwa kulturowego.

Opis celów operacyjnych i priorytetów zawiera także przykładowe wskaźniki umożliwiające ocenę realizacji niniejszego programu, jednocześnie nie zostały wskazane konkretne jednostki przypisane do ich realizacji. Należy mieć na uwadze, iż odpowiedzialność za realizację zadań dotyczy różnorodnych podmiotów i ich współpracy, są to właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych, jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego, samorząd województwa, służby ochrony zabytków, placówki muzealne, instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, opolski oddział terenowy Narodowego Instytutu Dziedzictwa, organizacje pozarządowe.

CEL STRATEGICZNY I – SKUTECZNA OCHRONA I OPIEKA NAD REGIONALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

Przyjęta w Programie opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023 wizja Opolszczyzny jako regionu przenikających się kultur, które działają na rzecz wspólnego dobra jakim jest dziedzictwo kulturowe, wymaga konsekwentnych i spójnych działań w tym obszarze. Tylko w przypadku wspólnego, aktywnego uczestnictwa w kulturze i pamięci o skomplikowanej historii regionu będzie możliwe podejmowanie systemowych, a przede wszystkim skutecznych działań przyczyniających się do zachowania wyjątkowych cech i zasobów krajobrazu kulturowego Opolszczyzny. Pierwszy cel strategiczny związany jest z potrzebą utrzymania i poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, stąd zadania koncentrują się na zabytkach uznawanych za charakterystyczne dla regionu i szczególnie zagrożone oraz wskazują konieczność monitorowania zasobów, ich badania i dokumentowania. Niezbędna jest też intensyfikacja działań w obszarze krajobrazu kulturowego, dążenie do podporządkowania działań inwestycyjnych wartościom historycznych terenów zurbanizowanych i przyrodniczych, harmonizowania zabudowy i porządkowania zabytkowych struktur. Wyzwaniem jest również profesjonalne i nowoczesne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego.

CEL STRATEGICZNY I – PRIORYTET 1

Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego

Utrzymanie i poprawa stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego jest podstawowym priorytetem programu. Wynika z podstawowych zadań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami. Stąd założone zostały kierunki mające na celu realizację zadań przyczyniających się do rozpoznania stanu zabytków oraz zachowania obiektów i zespołów zabytkowych w dobrym stanie technicznym i estetycznym, szczególnie tych, które stanowią wyróżnik regionu (pałace i dwory, kościoły drewniane) oraz które są szczególnie zagrożone (zabytki techniki, budownictwo wiejskie). Oczywiście działania te nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, województwo opolskie charakteryzuje się znaczącą ilością zachowanych przykładów całych zespołów zabudowy tradycyjnej, podlega ona szybkim procesom modernizacji, stąd konieczne jest podejmowanie zadań zmierzających do opracowania zasad wzorcowego postępowania oraz nagradzania i promowania dobrych praktyk przy zabytkach. Konieczne jest również promowanie w gminach i powiatach stałej praktyki dofinansowania prac w obiektach zabytkowych.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- ilość gmin i powiatów udzielających dotacji na prace konserwatorskie
- wysokość corocznie udzielanych dotacji przez SWO
- ilość wykonanych prac remontowych i adaptacyjnych
- ilość przeprowadzonych szkoleń, doradztwa, przygotowanych materiałów i innego wsparcia dla właścicieli obiektów zabytkowych

- opracowanie katalogu z założeniami i projektami zawierającymi wzorce charakterystycznej architektury regionalnej
- opracowanie i wdrożenie systemu nagród Marszałka Województwa Opolskiego za prawidłowe użytkowanie i remontowanie obiektów zabytkowych.

CEL STRATEGICZNY I – PRIORYTET 2

Badanie, dokumentowanie i monitoring zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego

Przeprowadzona diagnoza wykazała konieczność badania i dokumentowania zasobów. Oprócz stałego opracowywania kart ewidencyjnych zabytków przez urząd konserwatorski, wskazane zostały obszary problemowe wymagające interwencji w pierwszej kolejności. Miedzy innymi ścisła ochrona konserwatorska obiektów modernizmu jest jednym z priorytetów Generalnego Konserwatora Zabytków, który wytyczne dotyczące potrzeby ochrony architektury modernistycznej i powojennej przekazał wszystkim wojewódzkim konserwatorom zabytków⁵, tak więc ten obszar działania należy uznać za jedno z podstawowych zadań do realizacji w trakcie trwania programu. Jego elementem powinny być kolejne wpisy do rejestru zabytków budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkalnych, a szczególnie takich obiektów jak kościół św. św. Piotra i Pawła w Opolu czy cmentarz komunalny na Półwsi w Opolu (w ramach założenia zaprojektowanego przez Gustawa Allingera).

Równie aktywne działania powinny dotyczyć innych cmentarzy, szczególnie żydowskich, z których część to cenne zabytki. Ich stan pogarsza się z każdym rokiem, konieczne jest zintensyfikowanie działań w zakresie ich inwentaryzacji i ochrony, a docelowo także podjęcie niezbędnych prac porządkowych i konserwatorskich. Pilny wpis do rejestru zabytków ze względu na dużą wartość historyczną i artystyczną powinien dotyczyć kirkutów w Dębowej, Kraskowie, Leśnicy, Namysłowie, Nysie i Paczkowie⁶. Również dziedzictwo przemysłowe wymaga przeprowadzenia w skali regionu uaktualnienia i poszerzenia zasobów o kolejne wpisy (zabytki cementowni Opole I, dworce, warsztaty kolejowe w Opolu i infrastruktura kolejowa, cegielnie Niemodlin, Szydłów, kamieniołomy w Ligocie Tułowickiej i inne).

Ostateczna decyzja o wpisie do rejestru zabytków zależeć będzie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Poważnym problemem jest brak środowiska naukowego, zajmującego się badaniem zabytków na terenie województwa opolskiego. Konieczny wydaje się kierunek zwiększania roli środowisk naukowych (z województwa opolskiego i ościennych) w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w celu poszerzenia wiedzy naukowej o dziedzictwie kulturowym regionu.

---

⁵ Zadania te są na bieżąco monitorowane i ogłaszane przez MKiDN, w ostatnim okresie wpisanych do rejestru zostało 99 obiektów modernistycznych i powojennych, w tym trzy z województwa opolskiego, <https://www.pap.pl/>

⁶ Na podstawie weryfikacji zasobu - K. Spychała, Kirkuty na Śląsku Opolskim, Opole 2019, s. 11.

Jednym z obowiązków województwa wynikających z planowania przestrzennego jest konieczność opracowania katalogu dóbr kultury współczesnej, do tej pory tematyka ta nie została kompleksowo opracowana, stąd konieczna jest inwentaryzacja zasobów ze wskazaniem wytycznych związanych z ochroną wartości współczesnej architektury i sztuki oraz wpisaniem najcenniejszych obiektów do rejestru zabytków.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- Ilość wpisów do rejestru zabytków modernistycznych, cmentarzy, zabytków techniki
- Ilość opracowań naukowych, publikacji, prac dyplomowych, rozpraw doktorskich poświęconych opolskiemu dziedzictwu kulturowemu
- Ilość opracowań zabytków ruchomych (karty ewidencyjne opracowane przez urząd konserwatorski, karty i inne opracowania dotyczące zabytków ruchomych w przestrzeni publicznej opracowane przez gminy na przykład kapliczki, pomniki, fontanny, rzeźby, krzyże przydrożne)
- Opracowanie katalogu dóbr kultury współczesnej.

CEL STRATEGICZNY I – PRIORYTET 3

Ochrona krajobrazu regionu uwzględniającego wartości kulturowe i przyrodnicze

Priorytet ten związany jest z zadaniami Samorządu Województwa Opolskiego w obszarze wdrażania narzędzi dedykowanych dziedzictwu kulturowemu, szczególnie poprzez przeprowadzenie audytu krajobrazowego mającego między innymi za zadanie zidentyfikowanie i waloryzację krajobrazów priorytetowych, z których znacząca część to zabytkowe struktury urbanistyczne i ruralistyczne, wymagające podporządkowania działań inwestycyjnych ochronie zasobów i ich ekspozycji. Zadania związane z ochroną krajobrazu kulturowego wymagają aktywności samorządów gminnych, które odpowiedzialne są za dwie z pięciu ustawowych form ochrony zabytków: uchwalania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz za tworzenie parków kulturowych. Działania te powinny być systematycznie realizowane, szczególnie istotne jest podjęcie tematu powstawania parków kulturowych. Aktualne pozostają propozycje ustanowienia parków kulturowych:

- Polichromie kościołów brzeskich
- Polichromie kościołów nyskich
- Twierdza Nysa
- Twierdza Koźle
- Zespół parkowo – ruralistyczny w Pokoju
- Teren bitwy pod Byczyną
- Zespół przemysłowy huty w Zagwiździu
- Ostrówek w Opolu.

Proponuje się również uzupełnienie tej listy o Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach i Kamieniołomy Bazaltu w Ligocie Tułowickiej, jako park kulturowy obejmujący środowisko naturalne w przestrzeni działalności człowieka w XIX i XX wieku.

Ważnym narzędziem wspierającym ochronę krajobrazu kulturowego są uchwały krajobrazowe, w związku z obecnie niewielkim zainteresowaniem gmin ich opracowywaniem i wdrażaniem, konieczne jest popularyzowanie takich działań ochronnych.

Szczególnie istotnym zagadnieniem jest dążenie do integracji zadań w obszarze ochrony zabytków i ochrony przyrody. Rewitalizacja przestrzeni oraz inne działania rewaloryzacyjne, w tym projekty dotyczące odnowy wsi powinny uwzględniać zachowanie autentycznych struktur zabytkowych i poszanowanie zasobów przyrodniczych jako istotnych wyznaczników przy ocenie projektów dofinansowywanych z funduszy publicznych, w tym funduszy UE. Dodatkowo w celu minimalizacji wycinek starodrzewu pod planowane działania inwestycyjne założono między innymi podejmowanie działań ochronnych w stosunku do wybranych elementów zieleni komponowanej np. alei przydrożnych.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- opracowanie audytu krajobrazowego
- procentowy udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem
- utworzenie kolejnego parku kulturowego na terenie województwa
- ilość przyjętych przez samorzady gminne tzw. uchwał krajobrazowych
- realizacja projektów rewitalizacji i odnowy wsi uwzględniająca dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze
- ilość alei przydrożnych wskazanych do ochrony w planach miejscowych, wpisanych do rejestru zabytków lub ustanowionych pomnikiem przyrody.

CEL STRATEGICZNY I – PRIORYTET 4

Profesjonalna i nowoczesna ochrona i zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego

Profesjonalizm w obszarze zarządzania dziedzictwem kulturowym powinien być oparty na rzetelnym rozpoznaniu zasobów oraz solidnych podstawach programowych, stąd konieczne jest opracowanie przez gminy brakujących ewidencji zabytków oraz ich systematyczna aktualizacja. Ewidencja powinna być weryfikowana na etapie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami. Należy podkreślić, iż aktualny Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zakłada realizację konkursu Generalnego Konserwatora Zabytków na modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny (kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym).

Istotnym zagadnieniem jest dalszy rozwój opieki instytucjonalnej nad dziedzictwem kulturowym, szczególnie w obszarze zadań własnych SWO dotyczących rozwoju placówek muzealnych i innych instytucji kultury, w tym powiększanie kolekcji w muzeach, opracowanie atrakcyjnych i nowatorskich ofert programowych oraz modernizację powierzchni wystawienniczych i magazynowych. Niezbędne jest również wsparcie dla lokalnych muzeów

i izb tradycji, oraz opracowanie bazy danych dotyczących ich działalności. Analiza danych powinna kierunkować działania prorozwojowe, tj. wskazane jest określanie miejsc o ograniczonym dostępie do instytucji kultury i wspieranie w pierwszej kolejności powstawania jednostek na takich obszarach.

Ze względu na szeroki zakres zadań *programu* oraz konieczność koordynacji współpracy założono powstanie Opolskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego, który z poziomu początkowego – platformy wymiany informacji i wiedzy, mógłby docelowo stać się jednostką samorządu (instytucją kultury), powołaną do realizacji całości zadań związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, na wzór analogicznych jednostek funkcjonujących w innych województwach.

Kluczowym zagadnieniem pozostają obecnie kwestie cyfryzacji zasobów dziedzictwa oraz ich udostępnianie. Jest to z jednej strony określenie technologicznych zasad opracowywania i przechowywania danych cyfrowych, a z drugiej umożliwienie powszechnego dostępu do zbiorów, proponowania alternatywnych form poznawania zabytków, uwzględniające współczesne osiągnięcia multimedialnych form udostępniania. Działania te mogą być szczególnie istotne w przypadku obiektów do których na co dzień utrudniony jest dostęp.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- ilość gmin posiadających gminne ewidencje zabytków
- ilość gmin posiadających aktualne programy opieki nad zabytkami
- ilość gmin biorących udział w konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków
- podjęte modernizacje powierzchni wystawienniczych i magazynowych muzeów SWO
- ilość lokalnych muzeów i izb tradycji
- powstanie Opolskiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego.

CEL STRATEGICZNY II – ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ŹRÓDŁO TOŻSAMOŚCI I WYZNACZANIA KIERUNKÓW ROZWOJU WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO

Znaczenie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w rozwoju przestrzennym i społeczno – gospodarczym regionu jest czytelne przede wszystkim dla grona specjalistów, w przypadku właścicieli zabytków i lokalnych społeczności ochrona zabytków i ogólnie tradycji dziedzictwa kulturowego jest zróżnicowana i miejscami niewielka. Stąd wyzwaniem będzie uspołecznienie procesu dbałości o zasób materialny i przyrodniczy oraz troskę o dziedzictwo niematerialne. Ochrona regionalnych zasobów dziedzictwa nie może ograniczać się do działań instytucjonalnych. Tylko poprzez osobiste doświadczenie poszczególnych osób oraz budowanie wspólnoty opartej na wspólnych wartościach wyływających z lokalnej historii, tradycji i pamiątek historycznych można poszerzyć krąg mieszkańców akceptujących dziedzictwo, którzy będą czuli potrzebę jego zachowania oraz będą poszukiwali możliwości jego twórczego wykorzystania. Cel ten zakłada więc realizację takich założeń jak: pielęgnowanie dziedzictwa niematerialnego, integrowanie środowisk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, efektywną edukację, odpowiedzialne korzystanie z walorów dziedzictwa w procesie rozwoju regionu.

CEL STRATEGICZNY II – PRIORYTET 1

Zachowanie wielokulturowości regionu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej

Kierunki działania w tym priorytecie odnoszą się w znacznej mierze do dziedzictwa niematerialnego, które jest istotnym nośnikiem tożsamości regionalnej. Kultywowanie lokalnych obrzędów i obyczajów jest ważnym przejawem budowania i utrzymywania więzi społecznych, stąd potrzeba jego wspierania, ale też archiwizowania i popularyzowania. Wskazane jest poszerzanie kręgu odbiorców tych działań poprzez wdrażanie nowych form popularyzacji dziedzictwa, które równocześnie będą wsparciem działalności twórców ludowych i rzemieślników. Szczególnym wyzwaniem może się okazać utrzymanie tradycyjnych zakładów rzemieślniczych, ponieważ brak jest w tym obszarze jakiegokolwiek wsparcia i zachęt do działania. Z tego powodu założono wspieranie projektów edukacyjnych, zachęcających młodzież do nauki unikalnych zawodów i rzemiosła, w jego ramach przy współpracy z Izbą Rzemieślniczą w Opolu mogłyby również zostać zinwentaryzowane istniejące jeszcze warsztaty (szewskie, zegarmistrzowskie, zduńskie itp.) posiadające tradycyjne maszyny i urządzenia oraz pracowników znających dawne technologie. Do takiej cyfrowej bazy wiedzy powinny zostać włączone zasoby dawnych zakładów, np. unikalne wyposażenie dawnej fabryki dywanów w Kietrze. Działania te powinny być łączone z popularyzacją wielokulturowego dziedzictwa Śląska Opolskiego. Wszelkie inicjatywy w tym obszarze mają bowiem istotną wartość kulturową oraz wciąż niedoceniany potencjał społeczny i gospodarczy – istotnym celem popularyzacji zwiększającej zainteresowanie dziedzictwem niematerialnym mieszkańców i turystów, ma być wzrost dochodu rzemieślników, twórców i osób prowadzących działalność w oparciu o czerpanie wzorów z tradycji i dawnych technik. Baza taka ułatwiłaby także poszukiwanie specjalistów w unikalnych obecnie branżach, szczególnie budowlanych, na co często zwracają uwagę inwestorzy prowadzący remonty zabytków.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- kolejne wpisy na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych oraz Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego
- wdrożenie nowej formy popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (festiwal tradycji, szlak tradycji, centrum dziedzictwa, elektroniczna baza danych lub inne)
- opracowanie danych dotyczących twórców ludowych i warsztatów rzemieślniczych
- ilość wydawnictw i innych form popularyzacji dziedzictwa na terenie województwa.

CEL STRATEGICZNY II – PRIORYTET 2

Rozwijanie współpracy regionalnej i integracji w obszarze dziedzictwa kulturowego

W ramach tego priorytetu planowane są wszelkie działania zmierzające do rozwijania współpracy w obszarze dziedzictwa kulturowego. Istotne wydaje się tu sieciowanie obszarów, miejsc i instytucji mających na celu zwiększanie potencjału dziedzictwa kulturowego, oraz działania ukierunkowane na rozwój strategicznej współpracy miejsc i obiektów o najwyższej randze formy ochrony w województwie – ustanowionych Pomników Historii. Wskazana jest

kontynuacja działań zmierzająca do ustanowienia kolejnych pomników, na liście obiektów szczególnie cennych, dla których przygotowywane są wnioski, znajdują się: kościół w Małujowicach, zawierający unikalny zespół polichromii gotyckich, oraz Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach. Należy również zweryfikować zasadność i podjąć inicjatywy ustanowienia Pomników Historii dla obiektów: kościoły na szlaku polichromii brzeskich: Strzelniki, Pogorzela, Krzyżowice (oraz wspomniane wyżej Małujowice), kościoły na szlaku kościołów drewnianych: w Michalicach, w Miechowej, w Gierałcicach, w Baborowie, w Bierdzanach; Brzeg – historyczny układ urbanistyczny z zespołem ratuszowym (blok śródmiejowy) wraz z placem rynkowym; Głogówek – zespół zamkowo – klasztorny, Otmuchów – zespół: zamek, kościół, ratusz; Piastowskie Opole – zespół średniowiecznych budowli miasta; Biała – cmentarz żydowski z grodziskiem; Pokój – kościół ewangelicki wraz z cmentarzem oraz w dalszej kolejności przeprowadzić weryfikację pozostałych obiektów wymienionych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego.

Istotnym zadaniem jest umożliwienie wymiany wiedzy i doświadczeń właścicieli obiektów zabytkowych wraz ze wspieraniem wspólnych inicjatyw w obszarze ochrony zabytków. A także umożliwienie szkoleń na poziomie regionalnym dla kadry opiekunów, instruktorów i osób zainteresowanych zaangażowaniem w obszarach dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- propozycje współpracy opiekunów Pomników Historii i działania zrealizowane w tym obszarze oraz przygotowanie kolejnych wniosków do ustanowienia tej formy ochrony
- seminaria, debaty, spotkania dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- uzupełnianie dotychczasowych działań oraz nowe inicjatywy w obszarze ochrony zabytków.

CEL STRATEGICZNY II – PRIORYTET 3

Edukacja opolskiej społeczności na rzecz aktywnej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe

Skuteczna ochrona wymaga zwiększenia odpowiedzialności za dziedzictwo społeczności lokalnych, poprzez pozyskiwanie społecznych opiekunów zabytków, wolontariuszy i budowanie społecznego zaangażowania wspólnot lokalnych na rzecz eksponowania zabytków. Konieczne jest promowanie dobrych, mających na celu prawidłowe użytkowanie i remontowanie poszczególnych obiektów zabytkowych, a także nagradzanie inicjatyw wspierających lub ratujących dziedzictwo kulturowe. System doceniania musi również dotyczyć poszczególnych osób angażujących się w ochronę i edukację.

Szczególnie istotnym zagadnieniem programu jest kompleksowe opracowanie zadań dotyczących edukacji regionalnej skupiającej się na wartościach i różnorodności dziedzictwa kulturowego. Istotne jest tu zebranie dotychczasowego dorobku poszczególnych instytucji i docelowe opracowanie spójnych scenariuszy dotyczących nauczania o dziedzictwie regionalnym z uwzględnieniem atrakcyjnych pomocy naukowych. Kolejnym zadaniem będzie

aktywizowanie nauczycieli, edukatorów i szkół do szerokiego wykorzystania dostępnych narzędzi i usług w edukacji kulturowej. Jedną z możliwości jest opracowanie zbioru regionalnych questów i budowanie wokół nich społecznych aktywności.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- Konkursy, nagrody ustanowione w obszarze dziedzictwa kulturowego
- Zestaw scenariuszy z pomocami naukowymi dla szkół podstawowych i średnich
- Poszerzenie oferty form interaktywnych w edukacji
- Konkursy plastyczne, fotograficzne, konkursy wiedzy i inne formy aktywizacji uczniów w obszarze dziedzictwa kulturowego.

CEL STRATEGICZNY II – PRIORYTET 4

Świadome wykorzystywanie walorów dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionu

Przy pełnym zrozumieniu i poszanowaniu dla walorów dziedzictwa kulturowego należy pamiętać, iż jest to istotny czynnik rozwoju ekonomicznego. Szczególnie zauważalne jest to w obszarze turystyki kulturowej. Stąd wskazane kierunki mają na celu kreowanie usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzaniem oferty kulturowej czy turystycznej. Konieczna jest kontynuacja wyznaczania nowych tras czy szlaków turystycznych przy uwzględnieniu różnorodnych sposobów zwiedzania, adresowana do różnych grup odbiorców, uwzględniająca szlaki międzyregionalne i transgraniczne. Narzędzia te warto wykorzystać do mało rozpropagowanych elementów dziedzictwa takich jak: dziedzictwo niematerialne (szlaki tradycji), budownictwo wiejskie oraz dziedzictwo przemysłowe regionu. Przy realizacji nowych pomysłów ważne jest również właściwe utrzymanie dotychczasowych szlaków – ich stały monitoring (przejezdność trasy, dostępność obiektów, stan zachowania tablic informacyjnych i ich kompletność), gdyż wpływa to w sposób istotny na ogólne postrzeganie krajobrazu kulturowego.

Wskaźniki realizacji priorytetu to między innymi:

- Propozycje spędzania czasu wolnego związane z różnymi elementami dziedzictwa
- Promocja lokalnych usług i produktów – udział w targach, materiały promocyjne, nowe sposoby komunikacji
- Nowe i zaktualizowane propozycje szlaków kulturowych
- Realizowane działania dotyczące dziedzictwa w ramach Odnowy Wsi Opolskiej, wdrażanie Sieci Najciekawszych Wsi na terenie województwa.

8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zakłada się realizację założeń programowych, określonych w rozdziale VII, w ramach podstawowych narzędzi:

- *instrumenty prawne* – wynikające z przepisów ustawowych, m.in.: wdrożenie ustawy krajobrazowej – przeprowadzenie audytu krajobrazowego, wdrożenie wojewódzkiego planu zagospodarowania przestrzennego,
- *instrumenty finansowe* – korzystanie z programów uwzględniających finansowanie prac z funduszy europejskich oraz finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością SWO, dotacje na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków ujętych w ewidencji zabytków dla właścicieli i posiadaczy zabytków nie będących własnością SWO, wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków;
- *instrumenty koordynacji* - realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w strategii wojewódzkiej i innych dokumentach, w tym wdrażanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami z innymi jednostkami samorządowymi – z gminami i powiatami, organizacjami wyznaniowymi oraz bezpośrednio z właścicielami zabytków;
- *instrumenty społeczne* m.in. system konsultacji i dyskusji publicznych, działania edukacyjne, promocyjne, współpraca z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, systemy szkoleń dla właścicieli obiektów zabytkowych i interesariuszy w obszarze dziedzictwa kulturowego, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- *instrumenty kontrolne* – monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie – współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Opolu i Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Opolu (monitorowanie Pomników Historii).

W ramach poszczególnych priorytetów zaproponowano wskaźniki umożliwiające ocenę realizacji programu opieki nad zabytkami.

9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Fundusze na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego pochodzą z budżetu państwa – Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny oraz budżetów jednostek samorządów terytorialnych, a także funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Szczególnie ochronie zabytków poświęcone są programy operacyjne uruchomione przez **Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego** (www.mkidn.gov.pl), pozwalające na uzyskanie dofinansowania na realizację zadań publicznych z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Programy z zakresu dziedzictwa kulturowego z priorytetami w obszarze ochrony zabytków to:

- Ochrona zabytków, którego celem jest zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, nacisk będzie kładziony na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – uznanych za Pomniki Historii oraz mających szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnopolskim, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Dofinansowania nie mogą uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Dotacje mogą otrzymać beneficjenci wymienieni w artykule 73 ustawy o ochronie zabytków.
- Wspieranie działań muzealnych, którego celem jest wspieranie działalności muzeów w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwami i księgozbiorami, oraz prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie mogą występować samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego), organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Zestawienie wybranych programów ministerstwa ogłoszonych do realizacji w 2020 roku:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Instytucja Zarządzająca
Ochrona zabytków	Departament Ochrony Zabytków
Wspieranie działań muzealnych	Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów
Kultura ludowa i tradycyjna	Departament Narodowych Instytucji Kultury
Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą	Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA
Ochrona zabytków archeologicznych	Narodowy Instytut Dziedzictwa
Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju	Departament Dziedzictwa Kulturowego
Groby i cmentarze wojenne w kraju	Departament Dziedzictwa Kulturowego
Infrastruktura kultury	Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej
Infrastruktura szkolnictwa artystycznego	Departament Szkolnictwa Artystycznego i Edukacji Kulturalnej
Infrastruktura domów kultury	Narodowe Centrum Kultury
Kultura Dostępna	Narodowe Centrum Kultury
Kultura cyfrowa	Departament Własności Intelektualnej i Mediów
Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Departament Funduszy i Spraw Europejskich

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków (www.wuozopole.pl)

System finansowania zabytków został określony w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71 – 83a). Przede wszystkim dotacje przyznawane przez Opolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (OWKZ) mogą być udzielane na prace planowane do wykonania lub jako refundacje poniesionych wcześniej nakładów. Wnioski do wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace planowane składa się do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja. W przypadku refundacji – wniosek składa się do 30 czerwca – roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Ilość i wysokość udzielanych dotacji zależy od ilości zgłoszonych wniosków i wartości środków posiadanych w budżecie przez OWKZ na ten cel. Zwykle dotacje nie przekraczają 50 % wartości całości prac, choć istnieje możliwość dofinansowania prac do 100% wartości zadania, jednak pod ściśle określonymi warunkami, dotyczącymi przede wszystkim stanu zachowania zabytku i jego szczególnej wartości lub też skomplikowanych pod względem technologicznym prac lub robót. Dotacje mogą być przyznane podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych, to jest osobom fizycznym, jednostkom samorządu terytorialnego lub innym jednostkom organizacyjnym, będących właścicielami lub posiadaczami zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającymi taki zabytek w trwałym zarządzie.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (www.mswia.gov.pl):

- Program Razem bezpieczniej związany w dofinansowaniem zadań z zakresu poprawy bezpieczeństwa i zabezpieczenia obiektów zabytkowych (systemy przeciwpożarowe i przeciwwłamaniowe) adresowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, kościołów i związków wyznaniowych;
- Fundusz Kościelny przeznaczony m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, tylko na podstawowe prace zabezpieczające sam obiekt (remonty dachów, elewacji, osuszanie i odgrzybianie, remonty instalacji itp.) – bez otoczenia, wystroju i obiektów towarzyszących. Podmiotami uprawnionymi do otrzymania dotacji są osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych.

Środki samorządowe z budżetu województwa opolskiego. Ze środków województwa są udzielane dotacje celowe na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytkach, znajdujących się na obszarze województwa opolskiego, posiadających istotne znaczenie kulturowe. Zarząd Województwa Opolskiego w corocznym ogłoszeniu podaje wysokość środków finansowych przeznaczonych na dotacje, terminy składania wniosków oraz ich rozpatrzenia. Inne wspieranie przedsięwzięć w obszarze edukacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego to realizacja otwartych konkursów ofert.

Województwo opolskie będzie realizowało wydatki w ramach działalności bieżącej i inwestycyjnej regionalnych instytucji kultury oraz pozostałych jednostek organizacyjnych, posiadających swoje siedziby w obiektach zabytkowych.

Środki jednostek samorządu terytorialnego – gminy i powiaty. Wspieranie finansowe właścicieli obiektów zabytkowych przy remontach i konserwacji obiektów jest jedną z form działalności samorządów w zakresie ochrony zabytków. Dotowanie prac w przypadku

samorządów musi być zgodne z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71 – 83a), a odbywa się poprzez uchwały radnych w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu gminy (powiatu, województwa) na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz włączonym do gminnej ewidencji zabytków (art. 81).

Jednocześnie samorządy realizują wydatki w ramach działalności bieżącej i inwestycyjnej lokalnych instytucji kultury oraz pozostałych jednostek organizacyjnych, posiadających swoje siedziby w obiektach zabytkowych.

Fundusze strukturalne Unii Europejskiej

Należy zaznaczyć, że okres programowania na lata 2014 – 2020 dobiega końca, większość środków jest już rozdysponowana a projekty są wykonane lub w trakcie realizacji. Stąd w trakcie realizacji *programu* powinno być dokonane uzupełnienie o aktualne możliwości finansowania obszaru dziedzictwa kulturowego ze środków Unii Europejskiej z perspektywy programowej na lata 2021 – 2027.

Obecnie wiadomo, że wsparcie kultury i ochrony zabytków w perspektywie finansowej 2021 – 2027 będzie możliwe w ramach Celu Polityki 5 *Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych*⁷.

Wszystkie inwestycje realizowane w Celu Polityki 5 muszą być wdrażane poprzez instrumenty terytorialne, wskazane w art. 22 projektu rozporządzenia ogólnego (zintegrowane inwestycje terytorialne - ZIT, rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS, inne narzędzia terytorialne).

Cel Polityki 5 będzie wdrażany poprzez realizację projektów wynikających ze strategii terytorialnych obejmujących swoim zakresem cele szczegółowe i rodzaje interwencji, m. in. takie jak:

- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru;
- rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej, m.in. na potrzeby rozwoju sektora turystyki, ekoturystyki czy srebrnej gospodarki.

Kluczowym aspektem realizacji tych działań będzie partycypacja społeczna podczas przygotowania i wdrażania dokumentów strategicznych niezbędnych dla wdrażania Celu 5, co ma przyczynić się do aktywizacji lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego oraz wzmocnienia poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej na

---

⁷ Opracowane przez Referat Zarządzania i Programowania Departament Koordynacji Programów Operacyjnych UMWO, na podstawie projektów rozporządzeń opublikowanych przez KE na przełomie maja/czerwca 2018 r. oraz Założeń do Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 otrzymanych z Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju w lipcu 2019 r.

rzecz rozwoju lokalnego. Cel Polityki 5 będzie finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

W zestawieniu poniżej przedstawiono przykładowe typy projektów / obszarów wsparcia możliwych do realizacji w ramach Celu Polityki 5.

Cel Polityki 5

Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych	
Cel szczegółowy	Przykładowe typy projektu/obszary wsparcia
(I) Wspieranie zintegrowanego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego i bezpieczeństwa na obszarach miejskich	Konserwacja zabytków ruchomych i digitalizacja zasobów dziedzictwa
	Restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego - <u>projekty konkursowe</u>
	Wsparcie instytucji kultury
	Wspieranie endogenicznych potencjałów w zakresie rozwoju uzdrowisk
	Wspieranie rozwoju turystyki
	Rewitalizacja obszarów miejskich
	Ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków
(II) Wspieranie zintegrowanego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego i bezpieczeństwa, w tym na obszarach wiejskich i przybrzeżnych, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	Konserwacja zabytków ruchomych i digitalizacja zasobów dziedzictwa
	Restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego - <u>projekty konkursowe</u>
	Wsparcie instytucji kultury
	Wspieranie endogenicznych potencjałów w zakresie rozwoju uzdrowisk
	Wspieranie rozwoju turystyki
	Odnowa wsi (mała rewitalizacja)

Źródło: Opracowanie - Referat Zarządzania i Programowania Departament Koordynacji Programów Operacyjnych UMWO na podstawie projektów rozporządzeń opublikowanych przez KE na przełomie maja/czerwca 2018 r. oraz informacji przekazywanych przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju podczas spotkań roboczych z Instytucjami Zarządzającymi RPO.

Natomiast w obowiązującej perspektywie programowej 2014 – 2020 obowiązują programy operacyjne, wśród których szczególne znaczenie dla zachowania dziedzictwa mają:

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020 (PO liŚ), w którym jednym z celów tematycznych jest ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów, w tym także ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego (*PO liŚ oś priorytetowa VIII: Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury*).

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) przewiduje możliwość wsparcia operacji „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego” w ramach Priorytetu 6. Promowanie włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich, działanie: Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich,

poddziałanie 7.6 (Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej).

Programy operacyjne Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, w tym przede wszystkim program **Interreg VA, Republika Czeska – Polska**, skierowany m.in. na wykorzystanie oraz poprawę dostępności atrakcji kulturowych i przyrodniczych pogranicza polsko – czeskiego, wspólną promocję walorów regionu, wsparcie współpracy między instytucjami publicznymi, lokalnymi społecznościami i sektorem pozarządowym m.in. w dziedzinie kultury, edukacji, planowania przestrzennego. Program ten przewiduje możliwości wspierania przedsięwzięć transgranicznych w ramach Osi priorytetowej 2: Rozwój potencjału przyrodniczego i kulturowego na rzecz wspierania zatrudnienia. W ramach Osi priorytetowej 2 wspierane są następujące działania:

- zachowanie i odnowa atrakcji kulturowych i przyrodniczych, ukierunkowane na ich wykorzystanie dla zrównoważonego rozwoju wspólnego pogranicza,
- wspieranie wykorzystania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, działania w zakresie infrastruktury w celu transgranicznego udostępnienia i wykorzystania kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa regionu przygranicznego, wspólne działania informacyjne, marketingowe i promocyjne w dziedzinie wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych,
- ewaluacje, opracowania studyjne, strategie, plany zmierzające do wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014–2020 jest realizowany przy zaangażowaniu łącznie 944 697 792 euro. W ramach poddziałań 5.3.1 (*Dziedzictwo kulturowe i kultura*), 5.3.2 (*Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych*) obowiązuje konkursowy tryb przyznawania dotacji.

W ramach poddziałań możliwa jest realizacja takich zadań jak:

- 1) Przebudowa, remont, zakup wyposażenia dla obiektów kultury, służące podwyższeniu standardu technicznego, w tym dostosowaniu do wymogów bezpieczeństwa wynikających z aktualnych przepisów prawa, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
- 2) Odbudowa, przebudowa, konserwacja, remont lub wyposażenie obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dziedzictwa naturalnego, z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
- 3) Budowa towarzyszącej infrastruktury technicznej, informacyjnej oraz zagospodarowania terenu wokół obiektów dziedzictwa kulturowego lub naturalnego, dostosowanie tych obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jedynie jako element uzupełniający projektu.
- 4) Przebudowa lub remont budynków wraz z wyposażeniem pomieszczeń do właściwego przechowywania zbiorów oraz ich zabezpieczenia.
- 5) Konserwacja muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych.
- 6) Działania edukacyjne, informacyjne jako integralny element projektu.

7) Działania dotyczące wykorzystania, rozwoju aplikacji i usług teleinformatycznych związanych z kulturą i turystyką jako integralny element projektu.

Beneficjentami programu mogą być:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- instytucje kultury,
- jednostki sektora finansów publicznych,
- przedsiębiorstwa – rozumiane jako podmioty (w tym spółki prawa handlowego) wykonujące usługi publiczne, w których większość udziałów lub akcji posiada województwo, powiat, gmina, miasto, związek międzygminny lub Skarb Państwa lub podmioty wybrane w trybie przepisów ustawy prawo zamówień publicznych, wykonujące usługi publiczne w obszarze objętym wsparciem w ramach działania na podstawie odrębnej, obowiązującej umowy, zawartej z jednostką samorządu terytorialnego (również na zasadach partnerstwa publiczno – prywatnego).

Źródłem finansowania opieki nad zabytkami mogą być środki **Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej** – możliwe jest dofinansowanie prac konserwatorskich przy zabytkowych układach parkowych, parkowo – wodnych i ogrodowych, w ramach programu *Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej*. Beneficjenci to jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, parki krajobrazowe i ich zespoły, uczelnie wyższe; organizacje pozarządowe, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego i jednostki organizacyjne PGL Lasy Państwowe; podmioty będące właścicielem lub zarządcą zabytkowych parków i ogrodów.

Środki na prace przy zabytkach mogą być także pozyskane od firm, fundacji, stowarzyszeń lub osób prywatnych.

Natomiast wsparcie finansowe zadań z zakresu edukacji dziedzictwa kulturowego realizowane jest przez program Narodowego Instytutu Dziedzictwa pn. **„Wspólnie dla dziedzictwa”**. Jest to program adresowany do organizacji pozarządowych, a jego zadaniem jest wsparcie działań dotyczących identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego. Minimalna kwota dofinansowania w roku 2019 wynosiła 10 tysięcy złotych, zaś maksymalna kwota to 80.000 zł. Program będzie kontynuowany w kolejnych latach, jako jeden z elementów realizacji *Krajowego programu opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022* (Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami).

W ramach tego programu realizowane są zadania przy następujących działaniach:

- a) prace porządkowe przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub włączonych do ewidencji zabytków i w ich otoczeniu, prowadzące do zabezpieczenia, utrwalenia, uczytelnienia oraz zachowania substancji i wartości zabytku;

- b) działania przy identyfikowaniu, inwentaryzowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), prowadzące do rozpoznania, utrwalenia oraz zachowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
- c) działania zmierzające do wzmocnienia praktyk społeczno-kulturowych, tradycji, w tym tradycji rękodzielniczych i związanych z przekazami ustnymi, upowszechniania umiejętności, w tym umiejętności związanych z rzemiosłem lub tradycyjnymi technikami budowlanymi, umożliwiające zachowanie zabytków i ich wartości;
- d) działania edukacyjne oraz popularyzujące dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne) i wiedzę na jego temat lub na temat jego wartości, prowadzące do zwiększenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa i wzmocnienia społecznej woli zachowania dziedzictwa i korzystania z jego wartości.

Więcej informacji na stronie: <http://wolontariat.nid.pl>.

10. Podsumowanie

Wskazana w niniejszym dokumencie programowym wizja opieki w 2023 roku pokazuje Opolszczyznę jako region przenikających się kultur, które działają na rzecz wspólnego dobra jakim jest dziedzictwo kulturowe. Mieszkańcy są świadomi wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego jako pamiątki przeszłości, która buduje tożsamość regionu, oraz dziedzictwa które inspiruje i aktywizuje do działania na rzecz rozwoju województwa i społeczności lokalnych. Dzięki akceptacji dziedzictwa, współpracy, dostępnym narzędziom i przyjętym rozwiązaniom systemowym, ukierunkowanym na rzecz zadbanego zasobu materialnego i przyrodniczego oraz trosce o dziedzictwo niematerialne, region wzmocnia swój potencjał społeczny, turystyczny i rozwojowy.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2020 – 2023 został opracowany na cztery lata, jednak należy wskazać, że proponowane cele, kierunki działań mają zasięg długoterminowy i powinny być systematycznie realizowane oraz twórczo rozwijane. Przyjęte przez Radnych Sejmiku Województwa zadania związane z ochroną i opieką nad zasobami dziedzictwa kulturowego regionu, będą możliwe do zrealizowania przy pełnej współpracy i zaangażowaniu instytucji i jednostek odpowiedzialnych za sprawowanie tej opieki: poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury i właścicieli zabytków, przy wsparciu stowarzyszeń i szerokiej grupy mieszkańców Opolszczyzny. Tylko tak powszechny wymiar społeczny realizacji *programu* poprzez poznawanie, doświadczanie, docenianie i działanie na rzecz krajobrazu kulturowego może doprowadzić do jego rzeczywistej ochrony i skutecznie przyczynić się do zwiększania potencjału ekonomicznego Opolszczyzny.

DIAGNOZA

ZASOBÓW DZIEDZICTWA

Charakterystyka obszaru województwa opolskiego
Zasoby dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny
Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami
Działania na rzecz popularyzacji dziedzictwa

Listopad 2019

Diagnoza zasobów dziedzictwa

Spis treści

1. Charakterystyka obszaru województwa opolskiego	3
2. Zasoby dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny	7
2.1. Dziedzictwo materialne	7
2.1.1. Zabytki nieruchome	7
2.1.1.A Obiekty i obszary uznane za pomniki historii	7
2.1.1.B Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych	15
2.1.1.C Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	19
2.1.1.D Parki kulturowe	21
2.1.1.E Wojewódzka ewidencja zabytków	22
2.1.1.F Gminne ewidencje zabytków	25
2.1.2. Zabytki archeologiczne	27
2.1.3. Zabytki ruchome	31
2.1.3.A Obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych	31
2.1.3.B Obiekty w zbiorach muzealnych	35
2.1.4. Charakterystyka zabytków z uwzględnieniem obiektów o szczególnym znaczeniu dla regionu	38
2.1.5. Zagrożone obiekty zabytkowe w województwie	46
2.1.6. Zabytki pozostające własnością samorządu województwa	53
2.1.7. Dobra kultury współczesnej	56
2.2. Dziedzictwo naturalne	57
2.2.1. Parki krajobrazowe	58
2.2.2. Rezerваты przyrody	60
2.2.3. Obszary chronionego krajobrazu	62
2.2.4. Obszary Natura 2000	64
2.3. Niematerialne dziedzictwo kulturowe	65
2.3.1. Zwyczaje ludowe	65
2.3.2. Organizacje i stowarzyszenia zajmujące się folklorem	66
2.3.3. Twórcy ludowi i tradycyjne rzemiosło	67
2.3.4. Produkty regionalne i tradycyjne	68
2.3.5. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego	71
3. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami	74
3.1. Działania urzędu konserwatorskiego	74
3.2. Programy opieki nad zabytkami – gminne i powiatowe	74

3.3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	77
3.3.1. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego (gmin i powiatów) na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.....	77
3.3.2. Wydatki samorządu województwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.....	82
3.3.3. Wydatki z budżetu państwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.....	83
3.3.4. Wydatki na dziedzictwo kulturowe z funduszy Unii Europejskiej 2014 – 2020	85
3.4. Wydatki na muzea	85
3.5. Wydatki na wsparcie dziedzictwa niematerialnego.....	86
3.6. Programy rewitalizacji	87
4. Działania na rzecz popularyzacji dziedzictwa	90
4.1. Szlaki kulturowe i turystyczne	91
4.2. Wydarzenia i inicjatywy w obszarze dziedzictwa kulturowego	93
4.3. Dobre praktyki w obszarze dziedzictwa	99
Literatura i źródła	102
Spis rycin, tabel i zdjęć.....	103

1. Charakterystyka obszaru województwa opolskiego¹

Opolszczyzna należy do najwcześniej i najintensywniej zasiedlanych obszarów polskich. Wiąże się to między innymi z atrakcyjnym położeniem geograficznym w sąsiedztwie Bramy Morawskiej, przez którą na północ przechodziły kolejne ludy. Na tych terenach rozpoznane początki obecności człowieka sięgają paleolitu (starszej epoki kamienia) sprzed około 250 – 8 tysięcy lat p.n.e.

W mezolocie (środkowej epoce kamienia) trwającym od 8 do 5 – 4,5 tys. lat p.n.e. systematycznie polepszały się warunki klimatyczne. Powodowało to ustąpienie tundry, powstanie wielkich obszarów lasów iglastych, które z czasem przekształciły się w lasy mieszane. Pojawili się nowi przybysze z południa, którzy intensywnie eksploatowali środowisko leśne. Oni, tak jak ich poprzednicy trudnili się zbieractwem, rybołówstwem i łowiectwem. W 5 tysiącleciu p.n.e. za sprawą społeczności przybyłych przez Bramę Morawską z południa Europy ziemia opolska znalazła się w zasięgu istotnych przemian gospodarczych. Nowi przybysze przynieśli ze sobą znajomość uprawy roli i hodowli zwierząt, a także umiejętność wyrobu naczyń glinianych oraz udoskonalonych narzędzi kamiennych. Zmiana trybu życia i podstaw egzystencji znajdowała swoje odbicie w kulturze duchowej. Człowiek neolityczny miał swój pogląd na życie pośmiertne, wyrażany w powszechnie już obserwowanym obrządku pogrzebowym. Stanowiska neolityczne, będące najczęściej pozostałościami osad lub śladem penetracji środowiska, należą do częściej spotykanych na Opolszczyźnie.

Kolejną epoką, w zasięg której weszło terytorium województwa opolskiego, to epoka brązu. Rozwiniętą kulturę okresu brązu reprezentuje m.in. kultura łużycka. Po jej załamaniu się, jeszcze w okresie halsztackim doszło do ponownego zasiedlenia Wysoczyzny Głubczyckiej na początku IV w. p.n.e. przez Celtów. Podstawą ich bytu była uprawa ziemi i hodowla zwierząt. Jako pierwsi na ziemiach polskich wprowadzili m.in. umiejętność stosowania koła garncarskiego i pieca do wypału naczyń, znajomość żarna rotacyjnego, upowszechnili użycie narzędzi żelaznych, produkowali ozdoby ze szkła, używali monet w handlu. Pozostawili po sobie oprócz osad również groby szkieletowe i ciałoopalne. Najbardziej znane osady celtyckie badane wykopaliskowo to: Nowa Cerekwia, Roszowicki Las, Łany, Szonów. Na przełomie naszej ery w tzw. okresie rzymskim, Śląsk zasiedlili przedstawiciele kultury przeworskiej. Ludność tej kultury oprócz uprawiania i rozwijania rzemiosł, rozwinęła produkcję żelaza na dużą skalę wytapiając żelazo z rudy darniowej w dymarkach. Archeolodzy określają, że funkcjonowały tu następujące rejony starożytnego hutnictwa: brzeski, opolski, strzelecki oraz namysłowski.

Od V w. n.e. następuje ponowne rozrzedzenie osadnictwa. Aż do IX – X wieku, tak jak na całym Śląsku, tak i w zasiedleniu terenów Opolszczyzny widoczny był regres, związany z wędrowkami Hunów.

---

¹ Wykorzystano i uzupełniono dane historyczne zamieszczone w Programie opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007 – 2010, załącznik do Uchwały Nr XIV/158/2007 Sejmiku Województwa Opolskiego, Opole 2008.

Pierwsze zachowane źródła wskazujące na funkcjonowanie na tych terenach plemienia Polan sięgają IX wieku (sporządzona ok. 845 roku tzw. „Zapiska karolińska” przez Geografa Bawarskiego). Opolanie pod koniec IX wieku wchodzili w skład państwa Wielkomorawskiego, po upadku którego znaleźli się pod panowaniem czeskim. Wystawiony przez księcia Mieszka I dokument „Dagome iudex” (przed 992 r.) potwierdził włączenie do państwa Polan między innymi Śląska. W wyniku starań Bolesława Chrobrego w roku 1000 powstało we Wrocławiu biskupstwo obejmujące cały Śląsk, a podporządkowane metropolii gnieźnieńskiej (stan taki trwał do bulli „De salute animarum” z 1821 roku).

W średniowieczu obszar Śląska targany był wieloma konfliktami zbrojnymi pomiędzy władcami Polski i Czech. Księstwo opolskie z siedzibą w Opolu to czasy Kazimierza I Opolskiego, który przeniósł swoją siedzibę z Raciborza do Opolą w 1211 roku. XIII wiek (aż do połowy wieku XV) to czasy intensywnej akcji osadniczej na tych terenach, która przyspieszyła rozwój gospodarczy i społeczny regionu. Powstawały w tym okresie liczne, nowe osady, budowano klasztory, kościoły z wykorzystaniem przy tych budowlach kamieni polnych i przede wszystkim cegły. Ostatnim z Piastów był książę Jan Dobry, który zmarł w 1532 roku, jego rządy uznaje się za czasy świetności oparte na pokoju i gospodarności. Po jego śmierci księstwo opolsko – raciborskie przejął Jerzy z linii Hohenzollern – Ansbach, a następnie król Czech Ferdynand I Habsburg. Czasy Habsburgów to okres rozwoju miast i architektury rezydencjonalnej, czego najlepszym przykładem jest zamek w Brzegu księcia Jerzego II. Szczególnie trudny dla Śląska Opolskiego okres to czasy wojny trzydziestoletniej (1618 – 1648) w wyniku której ucierpiała zabudowa miejska i wiejska, doszło również do poważnego zmniejszenia liczby ludności o około 1/3.

Istotną datą w historii tych ziem jest 1741 rok, kiedy to król Prus Fryderyk II, po I wojnie śląskiej uzyskał panowanie nad większością ziem śląskich. Nastąpiła wówczas m.in. szeroko zakrojona akcja kolonizacyjna (zwana fryderycjańską), podczas której założono 240 nowych osad i sprowadzono około 62 000 kolonistów. Była skierowana głównie na tereny dzisiejszych powiatów: kędzierzyńsko-kozielskiego, kluczborskiego, namysłowskiego, oleskiego i opolskiego. Kolonizacja ta wprowadziła ujednoczone przepisami budowlanymi uporządkowane architektonicznie osady, o regularnym rozplanowaniu gospodarstw, w którym pojawił się nowy dla tych terenów typ konstrukcji szkieletowej. Rozporządzenia Fryderyka II przyczyniły się również do rozwoju przemysłu, m.in. powstania hut nad Małą Panwią (np. huty w Zagwiździu, Ozimku).

Kolejne zmiany przyniósł wiek XIX. Nastąpiła liberalizacja handlu, na obszarach wiejskich zmieniły się stosunki społeczne i gospodarcze, chłopcy uzyskali wolność osobistą. Śląsk stał się prowincją złożoną z czterech, a od 1820 roku – trzech rejencji. Druga połowa XIX wieku to lata rozwoju transportu kolejowego i drogowego oraz przemysłu. Z jednej strony rozwijały się ośrodki przemysłu włókienniczego (Prudnik), z drugiej dzięki złożom kamienia wapiennego wykorzystywanego już od XVI wieku, w połowie wieku XIX zaczął prężnie rozwijać się przemysł cementowy, szczególnie w Opolu i w okolicy. Bogacące się rody wznosiły efektowne rezydencje, wokół nich zakładane były ogrody oraz parki krajobrazowe. Jednocześnie wiek XIX to czasy krystalizowania się postaw narodowych. Ich najbardziej gwałtownym przejawem na

tych terenach były trzy Powstania Śląskie. Po zakończeniu I wojny światowej, w 1919 roku prowincja śląska została podzielona na prowincję dolnośląską z siedzibą we Wrocławiu, oraz górnośląską z siedzibą w Opolu (zasięg Rejencji Opolskiej, okrojony w 1921 roku o ziemie przyłączone po plebiscycie do państwa polskiego). Po podziale Górnego Śląska uwzględniającego wyniki plebiscytu i III Powstania Śląskiego, w 1922 roku zmieniono status rejencji górnośląskiej – podniesiono ją do rangi prowincji (status utrzymany do 1938 r.). Jest to ponownie okres dynamicznego rozwoju Opola. W sumie w okresie międzywojennym, realizowane tu były istotne inwestycje ekonomiczne, m.in. budowa zbiorników wodnych w Otmuchowie i Turawie, zakładów obuwniczych w Otmęcie, czy chemicznych w Kędzierzynie. Po 1933 roku doszło do wzmożonych ataków na ludność polską. Jednym z elementów walki narodowej stała się zmiana nazewnictwa miejscowości.

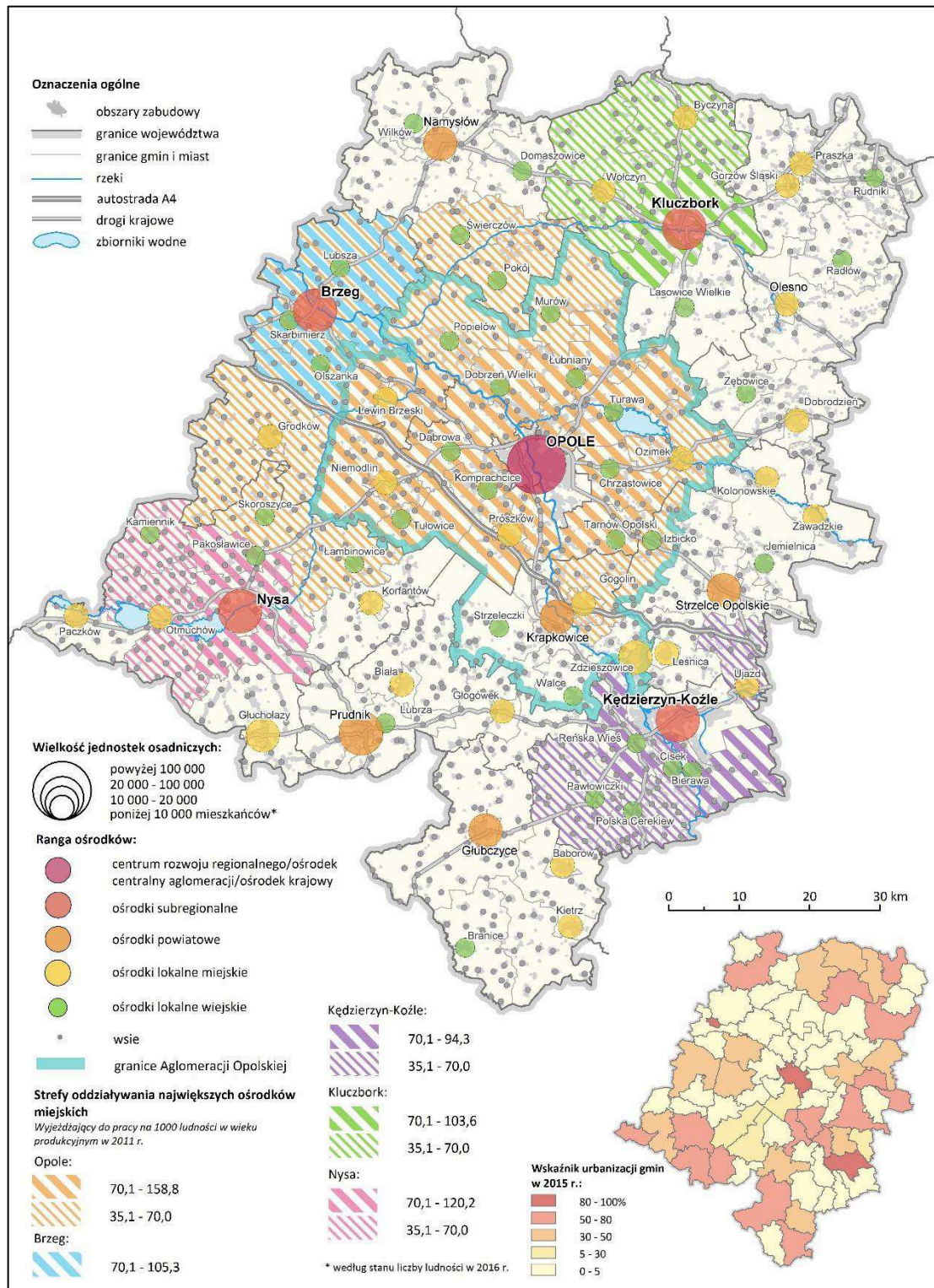
1 września 1939 roku z obszaru Opolszczyzny siły zgrupowane w Armii „Południe” rozpoczęły atak na Polskę. Osoby wyrażające swój dystans wobec nazizmu były poddawane wielorakim represjom, z wysiedleniem i uwięzieniem w obozach koncentracyjnych. Całkowitej eksterminacji poddano Żydów opolskich. Wkroczenie armii radzieckiej na Opolszczyznę w styczniu 1945 roku dla wielu jej mieszkańców oznaczało najbardziej dramatyczny okres wojny. W wyniku ucieczki i ewakuacji Śląsk opuściło 3,2 mln ludności. Ludność, która pozostała dotknęła brutalność czerwonooarmistów. Codziennością stały się mordy, gwałty, rabunki, niszczone zabudowę, zaś majątek zakładów przemysłowych był wywożony do ZSRR bądź szabrowany, podobnie jak majątki ziemskie. 11 marca 1945 roku powstało województwo śląsko-dąbrowskie, zaś województwo opolskie wyodrębniono w 1950 roku. W okresie do 1951 roku przeprowadzono weryfikację ludności, w wyniku której część ludności rodzimej została zmuszona do wyjazdu z Polski. Jednocześnie napływali tu przesiedleńcy z terenów Polski centralnej i przede wszystkim repatrianci z Kresów Wschodnich.

W 1975 roku nastąpiły zmiany terytorialne, od Opolszczyzny odłączono powiaty raciborski i oleski. Powiat oleski ponownie został przyłączony do województwa opolskiego w 1999 roku, po likwidacji województwa częstochowskiego.

Obecnie województwo opolskie jest najmniejszym regionem w Polsce, zarówno pod względem zajmowanej powierzchni jak i potencjału ludnościowego. Powierzchnia województwa wynosi 9 412 km², co stanowi 3% powierzchni kraju, a jego populacja oscyluje wokół 1 mln mieszkańców (2,6% ludności kraju). Według stanu na koniec grudnia 2016 roku województwo opolskie zamieszkiwało 993 036 osób (w tym 512 607 kobiet – 51,6%). Gęstość zaludnienia w województwie wynosi 105 osób na 1 km² powierzchni ogólnej przy średniej krajowej 123 osób na 1 km² i systematycznie spada. Wskaźnik urbanizacji województwa opolskiego wynosi 52% i plasuje region poniżej poziomu krajowego (60,3%).

Układ osadniczy regionu jest równomiernie rozwinięty, a do największych miast należą: Opole, Kędzierzyn-Koźle, Nysa, Brzeg i Kluczbork. Administracyjnie Opolszczyzna dzieli się na 12 powiatów, 71 gmin, w tym 3 gminy miejskie, 32 gminy miejsko-wiejskie oraz 36 gmin

wiejskich. Sieć osadniczą tworzy 1208 miejscowości, w tym 35 miast. Wiejskich jednostek osadniczych jest obecnie 1016 wsi².

Ryc. 1 Charakterystyka sieci osadniczej w województwie opolskim, opracowanie Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO, źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 2 UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO, s. 48

² Na podstawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Załącznik nr 1 do uchwały nr VI/54/2019 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r., s. 12.

2. Zasoby dziedzictwa kulturowego Opolszczyzny

2.1. Dziedzictwo materialne

2.1.1. Zabytki nieruchome

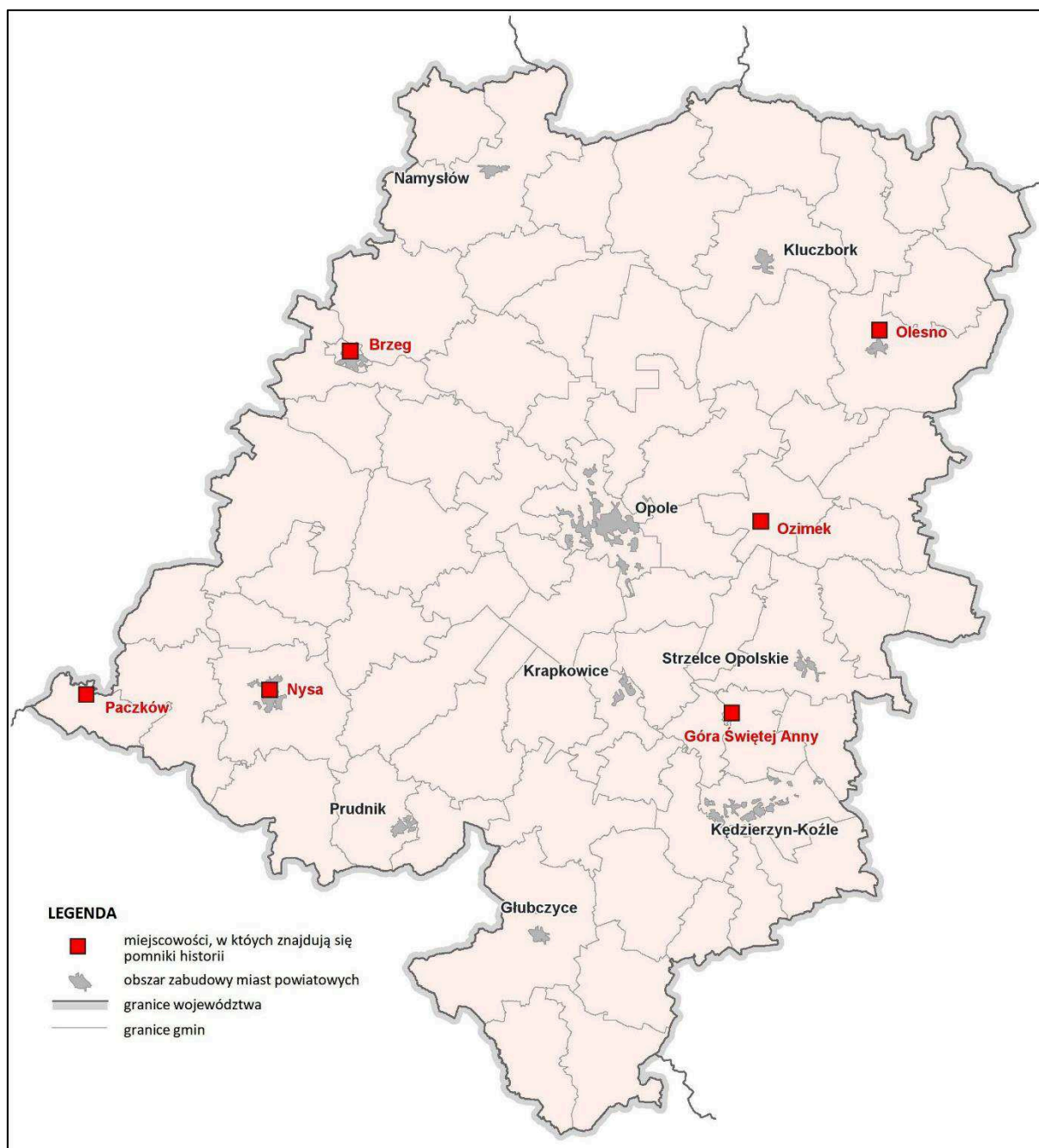
2.1.1.A Obiekty i obszary uznane za pomniki historii

Pomniki historii to miejsca, które ze względu na szczególną wartość i znaczenie dla kultury narodowej, z uwagi na swoją historię, wyjątkową jakość architektury oraz piękno otaczającego je krajobrazu, zasługują na szczególną uwagę i ochronę. Pomniki historii to jedna z pięciu form ochrony, wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Lista Pomników Historii została zapoczątkowana w 1994 roku, o jej randze świadczy status przyznawania, bowiem pomniki historii w drodze rozporządzenia ustanawia Prezydent RP, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie liczy 105 zespołów i obiektów położonych na obszarze całego kraju, na terenie województwa opolskiego jest sześć Pomników Historii.

Obiekt, zespół, układ przestrzenny lub obszar proponowany do uznania za Pomnik Historii musi być wpisany do rejestru zabytków lub objęty statusem parku kulturowego. Wskazane jest, aby dla układów przestrzennych i obszarów były opracowane (i uchwalone) miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Propozycję objęcia zabytku wyższą formą ochrony zgłaszający składa do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, za pośrednictwem i po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wraz z właściwą dokumentacją, której wzór jest dostępny na stronie Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

	Obiekty i obszary uznane za Pomniki Historii	Data uznania za Pomnik Historii
1.	Góra Świętej Anny – komponowany krajobraz kulturowo – przyrodniczy	2004 r.
2.	Nysa – bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki	2011 r.
3.	Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji	2012 r.
4.	Ozimek – żelazny łańcuchowy most wiszący na rzece Mała Panew	2017 r.
5.	Brzeg – Zamek Piastów Śląskich z renesansową bramą i kaplicą zamkową pod wezwaniem św. Jadwigi – nekropolią Piastów	2018 r.
6.	Olesno – kościół odpustowy pod wezwaniem św. Anny	2018 r.

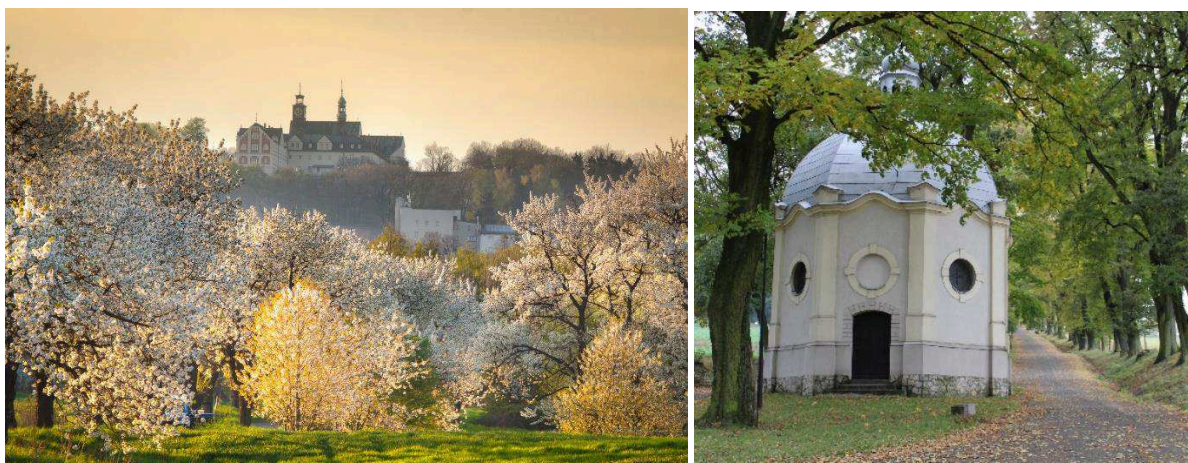
Tabela 1 Obiekty i obszary województwa opolskiego uznane za Pomniki historii

Ryc. 2 Miejscowości, w których znajdują się Pomniki Historii, opracowanie: Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO

Góra Świętej Anny – komponowany krajobraz kulturowo – przyrodniczy

Góra Świętej Anny jest najwyższym wzniesieniem masywu Chełma o wys. 404 metrów n.p.m. (ale część źródeł podaje wys. 408 m n.p.m.) na Wyżynie Śląskiej, w powiecie Strzelce Opolskie. Pierwotnie znana jako Chełm i Wysoka Góra była miejscem kultu pogańskiego, a od XV wieku stała się ośrodkiem wiary chrześcijańskiej.

Zdj. 1 Góra Św. Anny – fot. Paweł Uchorczak; Zdj. 2 Góra Św. Anny, jedna z kaplic kalwaryjskich, fot. OT NID w Opolu

Kościół na szczycie góry powstał prawdopodobnie w latach 1480 – 1485, przebudowywany w stylu barokowym, w 1868 – dodano wieżę. W ołtarzu głównym umieszczono cudowną figurę św. Anny Samotrzeć, wykonaną w XV wieku. Pierwotny drewniany klasztor wzniesiony został tuż po przybyciu zakonu franciszkanów w 1655 roku. Obecny powstał w latach 1733 – 49, a rozbudowano go w 1905. Obok klasztoru znajduje się otoczony krużgankami (1768 r.) dziedziniec odpustowy, tzw. Rajski Plac, do którego prowadzą monumentalne schody. Po południowych i południowo – wschodnich stokach góry biegną Droga Męki Pańskiej i Dróżki Matki Boskiej – malownicza kalwaria z kaplicami zbudowanymi w latach 1700 – 09 i 1760 – 64 według projektu Domenico Signo z fundacji rodu Gaszynów.

W maju i czerwcu 1921 roku w okolicy Góry Świętej Anny stoczono najcięższe walki III Powstania Śląskiego. Upamiętnia je wzniesiony w 1955 roku Pomnik Czynu Powstańczego autorstwa Xawerego Dunikowskiego oraz Muzeum Czynu Powstańczego, położone u podnóża góry w „Domu Polskim”. W latach 1934 – 38 w nieczynnym kamieniołomie wapienia wykonano amfiteatr.

Ponadto rejon Góry Świętej Anny (5775 ha) od 1988 roku podlega ochronie jako park krajobrazowy. Na terenie Pomnika znajduje się rezerwat przyrody „Góra Św. Anny” oraz geostanowisko nefelinitu. Obszar uznany został za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 14 kwietnia 2004 roku.

Nysa – bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki

Kościół istniał według miejscowej tradycji już w XI wieku. Obecny późnogotycki kształt nadał mu mistrz Piotr z Ząbkowic w latach 1424 – 30. W świątyni znajduje się m.in. najcenniejszy na Śląsku zespół rzeźby nagrobnej oraz barokowe baptysterium. W XVII i XVIII wieku dobudowano do kościoła szereg kaplic. Lata 1677 – 79 to czas barokizacji świątyni. Odbudowa kościoła po zniszczeniach ostatniej wojny w 1945 r. trwała do 1961 roku (m.in. założenie nowego dachu).

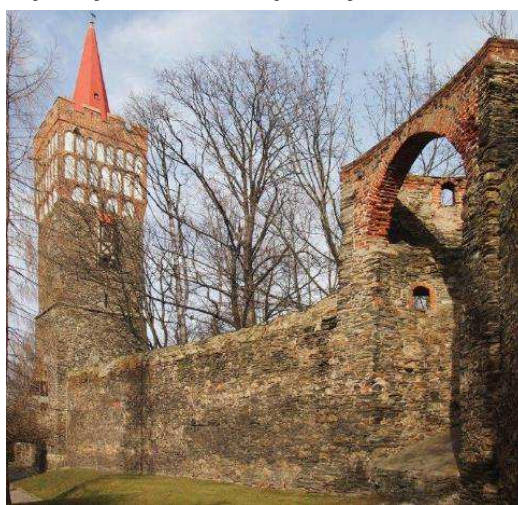

Zdj. 3 Nysa. Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki wraz z dzwonnica, fot. I. Solisz, Zdj. 4 Wnętrze bazyliki fot. P. Uchorczak.

Kościół św. Jakuba i św. Agnieszki to obiekt halowy, dziewięcioprzęsłowy, o trzech nawach równej wysokości, orientowany, zbudowany z piaskowca i cegły. Kościół nakryty został dachem dwuspadowym z wieżyczką sygnaturkową na kalenicy, jest to jeden z najbardziej spadzistych dachów w Europie o powierzchni 4 tysięcy metrów. Jest to drugi pod względem kubatury, po gdańskiej bazylice mariackiej, zabytkowy kościół w Polsce. Wsparte na smukłych 27-metrowych filarach sklepienie, tworzy wyrafinowany efekt przestrzenny, nadając wnętrzu monumentalny wygląd. W kościele znajdują się 24 potężne filary (dwukrotność liczby 12). Każdy z nich jest podzielony przez 12 kamiennych opasek, pomiędzy którymi znajduje się po 12 warstw cegieł. Ta symbolika architektoniczna odnosi się m.in. do patrona – św. Jakuba Starszego, jednego z dwunastu apostołów.

23 sierpnia 2009 r. papież Benedykt XVI podniósł kościół do rangi bazyliki mniejszej. Rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 28 lutego 2011 bazylika wraz z sąsiadującą dzwonnica została uznana za Pomnik Historii.

Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji

Zdj. 5 Panorama Paczkowa, fot. Paweł Uchorczak, Zdj. 6 Mury miejskie Paczkowa, fot. P. Uchorczak.

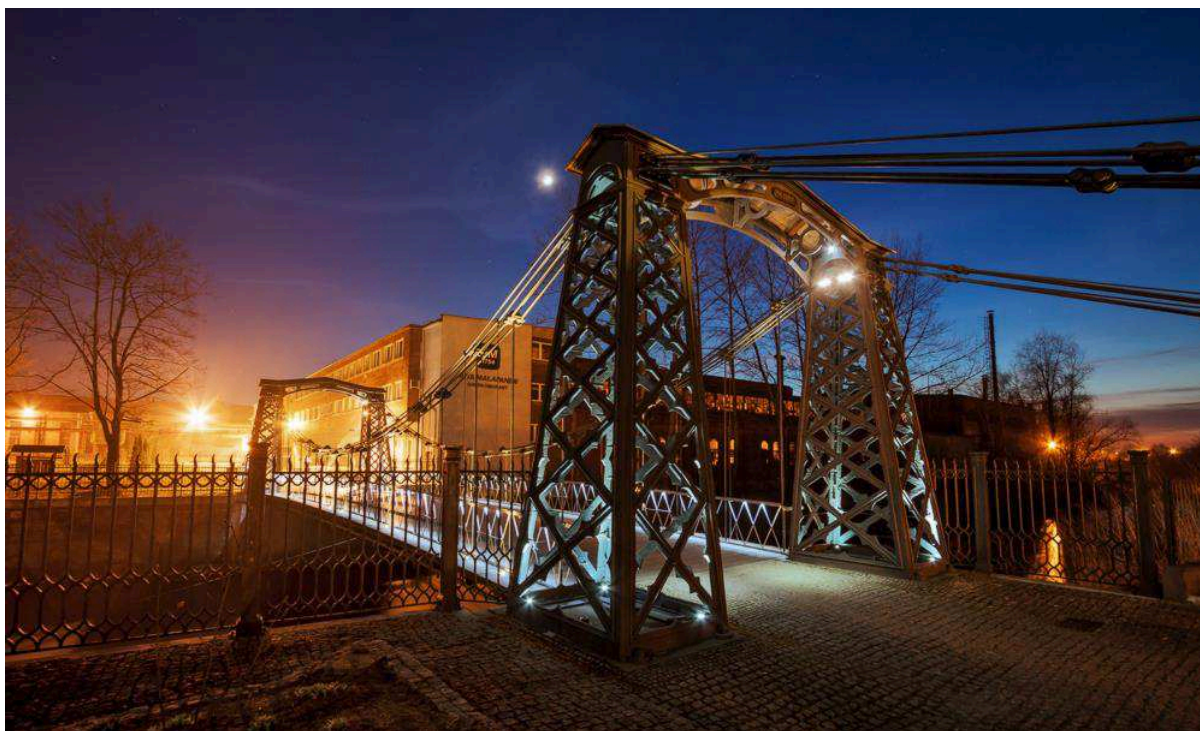
Paczków założył w 1254 roku biskup wrocławski Tomasz I Koźłowarogi na prawie flamandzkim. W XIV w., za rządów i z funduszy biskupa Przecława z Pogorzeli zwanego „fortyfikatorem księstwa nyskiego” otoczono je kamiennie-ceglanymi murami obronnymi. Miasto położone na terenie księstwa nyskiego było własnością biskupów wrocławskich do 1810 roku. Przez wieki, strategicznie położone pełniło funkcję ośrodka granicznego broniącego niezależności politycznej księstwa biskupiego.

Paczków ma regularny i przejrzysty układ oparty na prostopadle przecinających się ulicach z centralnie zlokalizowanym prostokątnym rynkiem i ratuszem. Wokół rynku rozciąga się ścisła zabudowa usytuowana na historycznych parcelach, a od jego naroży oraz ze środka dłuższych pierzei odchodzi dziesięć ulic. Plan miasta jest doskonale czytelny do dzisiaj, podział na kwartały przetrwał w niemalże niezmiennym stanie. Większość zachowanych kamienic mieszkańskich pochodzi z XVIII i XIX wieku, są też pojedyncze przykłady obiektów XVI – wiecznych z dekoracjami w technice scraffitto.

Średniowieczne mury obronne mają eliptyczny, wyjątkowo regularny zarys i mierzą 1200 metrów w obwodzie. Kurtyny murów wzniesiono z lokalnego kamienia łamanego. Mury miejskie należą do najlepiej zachowanych średniowiecznych umocnień miejskich w Polsce. Mają niemalże pełny przebieg oraz bogaty system wież bramnych i baszt. W ciągu murów osadzono 24 baszty łupinowe i czworoboczne, z których do dzisiaj przetrwało 19 oraz 4 bramy miejskie: Nyska, Kłodzka, Ząbkowicka i Wrocławska, zachowane w formie trzech wież bramnych. Unikalnym i wyróżniającym się elementem umocnień Paczkowa jest inkastelowany kościół pw. św. Jana Ewangelisty, jedna z najciekawszych świątyń obronnych w tej części Europy. Uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z dn. 22 października 2012 roku (Dz.U. 2012, poz. 1240).

Ozimek – żelazny łańcuchowy most wiszący na rzece Mała Panew

Most wiszący w Ozimku zlokalizowany jest w pld.-zach. części miasta, przy wjeździe na teren „Huty Małapanew”. Obecnie to najstarszy zachowany żelazny most wiszący o ustroju nośnym konstrukcji łańcuchowej przewieszanej przez żeliwne ażurowe pylony. Wykonany został w latach 1825 – 1827 roku w hucie „Małapanew” w Ozimku jako pionierskie, jedno z pierwszych tego typu rozwiązań konstrukcyjnych na świecie i jest istotnym świadectwem dziejów kultury przemysłowej i myśli technicznej początku XIX w. Wiele przekazów sugeruje, że autorem projektu mostu i wykonawcą był Carl Schottelius. Most w Ozimku został oddany do użytku w 1827 roku. Architektura obiektu pod względem formy nawiązuje do historycyzmu i eklektyzmu. Widoczne są wpływy angielskie, z położeniem akcentu na neogotyck.

Zdj. 7 Most wiszący w Ozimku, fot. P. Uchorczak.

Ustrój nośny mostu ma postać żelaznej konstrukcji wiszącej, z podwieszonym pomostem typu lekkiego. Dominantą są ustawione po obu stronach rzeki dwa pylony, które spina pręśło zawieszone na łańcuchach w układzie paraboli. W strefach dojazdów do obiektu ciągną mają postać prostych odciągów, „znikających” w podziemnych niszach kotwiących, co sprawia, że wizualnie most składa się z trzech części – środkowej (pomost) i dwóch skrajnych. Całkowita długość mostu wraz z podziemnymi konstrukcjami zakotwień łańcuchów wynosi 77 metrów. Uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 15 marca 2017 roku.

Brzeg – Zamek Piastów Śląskich z renesansową bramą i kaplicą zamkową pod wezwaniem św. Jadwigi – nekropolią Piastów

Zamek oraz kaplica w Brzegu stanowią niezwykle cenny zespół zabytkowy o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego Śląska i całego kraju. Rezydencja o trzynastowiecznej genezie, która została gruntownie przebudowana w XVI w., uznawana jest za jeden z najważniejszych zamków renesansowych w tej części Europy. Z przebudową związani byli architekci Jakub i Franciszek Parrowie oraz powiązani z nimi rodzinnie Niuronowie - twórcy zaangażowani do pracy dla wielu europejskich dworów królewskich i książęcych, którzy uczestniczyli również przy budowie Zamku Królewskiego w Warszawie.

Zamek znajduje się w północno-zachodniej części starego miasta. Składa się z trzech skrzydeł zbudowanych wokół trapezoidalnego dziedzińca z murem parawanowym od północy. W narożniku południowo-zachodnim wznosi się gotycka, kwadratowa wieża Lwów oraz kaplica, a obok budynek bramny w formie wydatnego ryzalitu w stosunku do południowej fasady zamku. Skrzydła zamku założono na planie prostokąta i podpiwniczono. Skrzydła wschodnie i południowe są trzykondygnacyjne, zachodnie pięciokondygnacyjne.

Zdj. 8 Zamek Piastów Śląskich w Brzegu – widok na bramę i kaplicę zamkową, fot. Iwona Solisz.

Zdj. 9 Dziedziniec zamku, fot. Iwona Solisz.

Uwagę zwraca unikatowy budynek bramny, którego utrzymana w proporcjach „złotego podziału” fasada, reprezentuje szczytowy punkt rozwoju sztuki piastowskiego Śląska. Wiązana z Komaskami wybitna dekoracja rzeźbiarska elewacji charakteryzuje się bogactwem form, wątków treściowych i symboli. Nad całością dominują pełnoplastyczne wizerunki księcia Jerzego II i jego żony Barbary oraz galeria płaskorzeźbionych popiersi ukazująca królów państwa polskiego od czasów legendarnych po rozbięcie dzielnicowe oraz samodzielnych książąt śląskich. Integralnie związana z zamkiem kaplica pw. św. Jadwigi jest jedną z największych nekropolii Piastów śląskich. Spoczęło w niej 43 przedstawicieli rodu z linii legnicko-brzeskiej. Piastowie tej linii byli najdłużej rządzącymi (do 1675 r.) potomkami pierwszej polskiej dynastii panującej. Uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 10 grudnia 2018 roku.

Olesno – kościół odpustowy pod wezwaniem św. Anny

Drewniany kościół pw. św. Anny w Oleśnie znajduje się około 1,5 km na północ od centrum miasta. Usytuowany jest na jednym ze szlaków pielgrzymkowych na Jasną Górę. Kościół wzniesiony w konstrukcji zrębowej, na podmurowaniu, składa się z gotyckiego korpusu datowanego na 1518 roku oraz dobudowanej do niego w latach 1669 – 70 części barokowej, mieszczącej wieniec kaplic. Oba człony zachowały do dzisiaj pierwotną formę i układ. Zabytek jest jedną z najoryginalniejszych budowli sakralnych w Polsce. Barokowy wieniec kaplic nie znajduje analogii pośród innych drewnianych realizacji architektonicznych. Jego unikatowy w skali kraju plan, interpretowany jako pięciopłatkowa róża, oparty został na symbolice chrześcijańskiej (forma monstrancji) i dawnej nazwie miejscowości - „Rosenberg”. Ta część świątyni jest świadectwem sztuki snycerskiej oraz wyjątkowych umiejętności ciesielskich jej twórcy – Marcina Snopka. We wnętrzu uwagę zwracają m.in. słupy podtrzymujące empory o ekspresyjnych, skręconych trzonach, zdobionych cokołach i kapitelach, a także okna w kształcie kwadratu wpisanego w czwórliść oraz misternie wycięte

listwy. W kaplicach znajdują się ołtarze wykonane od początku XVII do początku XVIII wieku, częściowo przekształcone w XVIII i XIX wieku. Ambona w części środkowej powstała w końcu XVIII wieku. Kościół został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 10 grudnia 2018 roku.

Zdj. 10 Kościół odpustowy p.w. św. Anny w Oleśnie, fot. P. Uchorzak. Zdj. 11 Wnętrze kościoła św. Anny, fot. P. Uchorzak

Oprócz zabytków już uznanych za Pomniki Historii, podejmowane są działania zmierzające do nadania tego tytułu kolejnym opolskim obiektom, przygotowany jest wniosek dotyczący kościoła w Małujowicach, zawierającego unikalny zespół polichromii gotyckich, oraz gromadzone są materiały dotyczące Miejsca Pamięci Narodowej w Łambinowicach.

Złożone do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego były również wnioski (wraz z opracowaną dokumentacją) dla pocysterskiego zespołu kościelno-klasztornego w Jemielnicy z zabytkowym układem ruralistycznym, oraz dla Byczyny – historycznego założenia urbanistycznego w granicach murów obronnych. Wnioski te nie uzyskały akceptacji. Obecnie rozpatrywany jest wniosek dotyczący zespołu zamkowego w Niemodlinie.

Dodatkowo dalsze propozycje obszarów i obiektów proponowanych do objęcia ochroną w postaci Pomników Historii zawiera Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego³:

- Kościoły na szlaku polichromii brzeskich: Strzelniki, Pogorzela, Krzyżowice (oraz wspomniane wyżej Małujowice),
- Kościoły na szlaku kościołów drewnianych: pw. Archanioła Michała w Michalicach, w Miechowej, w Gierałcicach, w Baborowie,
- Brzeg – zespół Ratuszowy (blok śródrzykowy) wraz z placem rynkowym,
- Brzeg – historyczny układ urbanistyczny,
- Namysłów – historyczny układ urbanistyczny w granicach murów obronnych,
- Kościół w Kałkowie,
- Kościół w Hajdukach Nyskich,
- Głogówek – zespół zamkowo-klasztorny,
- Nysa – zespół bożogrobców,

³ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego - Uchwała Nr VI/54/2019 (Dz. Urz. Woj. Opolskiego z 2019 r., poz. 1798 z dnia 14 maja 2019 r.), t. II, s. 58

- Nysa – zespół jezuicki,
- Opole – franciszkański zespół kościelno – klasztorny,
- Otmuchów – zespół: zamek, kościół, ratusz,
- Moszna – zespół pałacowo – parkowy,
- Kamień Śląski – zespół pałacowo – parkowy,
- Frączków – zespół pałacowo – parkowy,
- Prószków – zamek,
- Biała – cmentarz żydowski z grodziskiem,
- Pokój – kościół ewangelicki,
- Prudnik – Wieża Woka,
- drewniany kościółek cmentarny Św. Barbary w Strzelcach Opolskich.

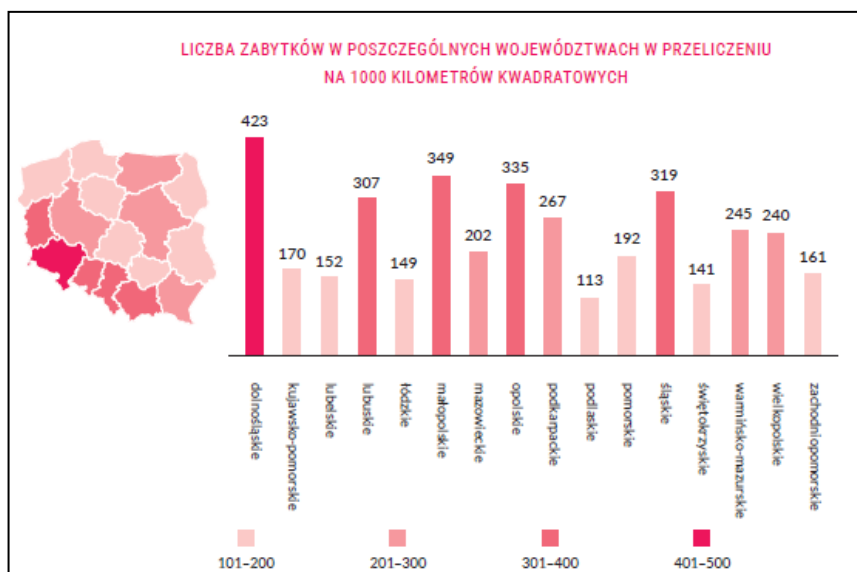
Biorąc pod uwagę wytyczne dotyczące przygotowywania wniosku opracowane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, część z wyżej wymienionych obiektów, nie kwalifikuje się do objęcia szczególną formą ochrony jaką jest ustanowienie Pomnika Historii lub też wymagałoby korekty, na przykład w przypadku franciszkańskiego zespołu kościelno – klasztornego w Opolu wskazane byłoby rozszerzenie wniosku z uwzględnieniem średniowiecznych korzeni miasta w ramach wniosku Piastowskie Opole.

2.1.1.B Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych

Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony prawnej określoną w artykule 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wpisywanie do rejestru zabytków jak i prowadzenie rejestru zabytków jest wyłączną kompetencją wojewódzkiego konserwatora zabytków. Rejestr zabytków podlega ciągłym zmianom, wynika to z faktu, iż corocznie wpisywane są do rejestru zabytki, ale też Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego podejmuje decyzje o skreśleniu z rejestru obiektów nieistniejących bądź takich, które utraciły wartości zabytkowe. Dane na temat obiektów podlegających ochronie gromadzone są w archiwach wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz Narodowym Instytucie Dziedzictwa. W Pracowni Rejestru i Ewidencji Zabytków przechowywane są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju. Na tej podstawie NID publikuje zestawienia i raporty. Ostatni opublikowany *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce* (Warszawa 2017) został oparty także na weryfikacji terenowej zabytków, realizowanej przez poszczególne oddziały terenowe NID, w tym oddział opolski.

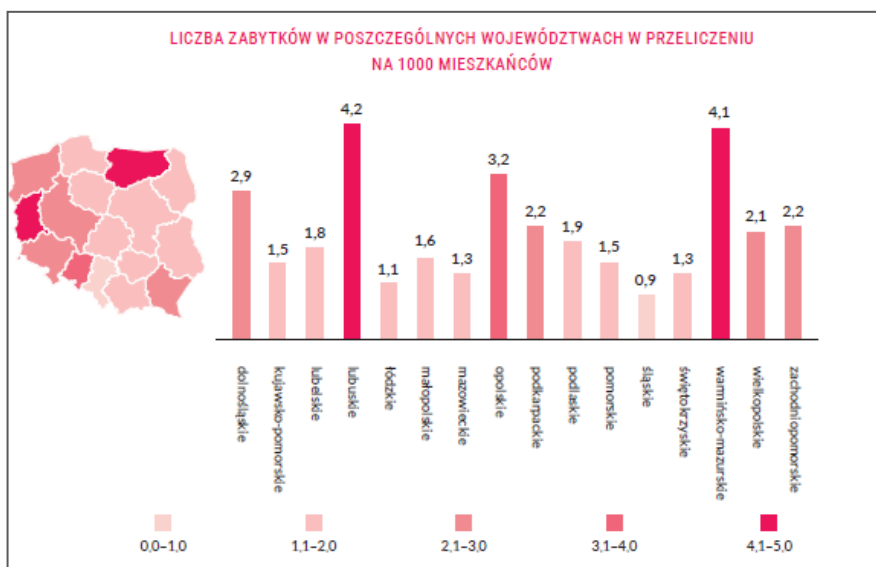
Raport ten prezentuje zasób zabytkowy, nie tylko w zakresie ilości obiektów na terenie danego województwa, ale też analizuje takie wskaźniki jak:

- rozlokowanie obiektów zabytkowych w przeliczeniu na 1000 kilometrów kwadratowych; w tym wypadku Opolszczyzna wchodząca w skład regionu śląskiego, zaliczona jest do obszaru o najwyższym nasyceniu zabytkami w skali kraju:

Ryc. 3 Liczba zabytków w przeliczeniu na 1000 km² w województwach. Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 76.

W przypadku zaś porównania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, województwo opolskie znajduje się na trzecim miejscu w Polsce w kategorii dotyczącym zasobności w obiekty zabytkowe. Jest to istotny wskaźnik, ponieważ często liczba szeroko rozumianych użytkowników poszczególnych obiektów decyduje o ich losie i kondycji technicznej, a tym samym właściwym stanie zachowania⁴.

Ryc. 4 Liczba zabytków w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w województwach. Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 76.

Obecnie w rejestrze zabytków województwa opolskiego według Narodowego Instytutu Dziedzictwa są 3352 zabytki, reprezentujące wszystkie kategorie, na 77 589 zabytków w kraju, co stanowi 4,32% zasobów.

⁴ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 75 – 77.

Województwo	URBANISTYKA	SAKRALNE	OBRONNE	PRZEMYSŁOWE	GOSPODARZE	MIESZKALNE	DWORY_PALACE	UZYTECZNOSC_PUBLICZNA	KOMUNIKACYJNE	CMENTARZE	ZIELEN	MALA_ARCHITEKTURA	INNE	SUMA
dolnośląskie	133	1388	260	437	662	2727	792	735	77	337	832	45	413	8838
kujawsko-pomorskie	20	553	156	200	237	671	592	256	35	138	418	5	258	3539
lubelskie	42	820	141	109	226	757	480	215	45	359	617	138	412	4361
lubuskie	36	555	165	165	263	2442	285	195	23	65	205	18	185	4602
łódzkie	34	520	38	221	117	726	310	188	12	145	397	23	177	2908
małopolskie	59	935	157	114	362	1796	464	369	55	432	464	142	858	6207
mazowieckie	134	1009	141	369	299	2299	772	606	57	405	962	59	614	7726
opolskie	32	574	97	129	207	1222	189	185	61	128	238	81	209	3352
podkarpackie	48	1129	200	111	274	1459	358	294	38	291	400	167	427	5196
podlaskie	66	531	18	103	102	713	106	151	26	329	113	25	141	2424
pomorskie	57	506	177	218	295	1028	325	293	47	121	305	27	290	3689
śląskie	68	615	64	302	272	1696	227	404	48	80	227	30	242	4275
świętokrzyskie	35	512	44	73	71	273	209	90	23	188	224	18	156	1916
warmińsko-mazurskie	63	612	167	323	516	2210	380	326	82	606	457	278	346	6366
wielkopolskie	132	1180	79	393	745	1871	1051	567	69	350	1058	27	377	7899
zachodniopomorskie	53	884	107	202	206	486	385	309	42	355	780	17	465	4291

Tabela 2 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru w podziale na województwa. Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa na dzień 05.09.2019r.

Należy podkreślić, że na terenie województwa opolskiego wojewódzki konserwator zabytków wydał 2669⁵ decyzji administracyjnych wpisując obiekty i obszary do rejestru zabytków, natomiast dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa wskazują 3352 zabytki⁶. Rozbieżności wynikają z braku spójności przechowywanych na przestrzeni kilkudziesięciu lat dokumentów w archiwach urzędu konserwatorskiego w Opolu i Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie, dotyczących wpisów do rejestru, zmian granic administracyjnych województwa, a przede wszystkim ze sposobu liczenia obiektów, jedna decyzja może obejmować więcej niż jeden obiekt, a czasami trudno ustalić jednoznacznie, co dokładnie podlega ochronie (np. problem niejasno sformułowanych decyzji z lat 40 – tych, 50 – tych i 60 – tych XX wieku). Należy podkreślić, że część decyzji dotyczy zabytków obszarowych, a więc np. całych zespołów staromiejskich, które posiadają jeden wpis. Nie wyklucza to, aby na obszarze zabytkowym poszczególne budynki również były wpisywane do rejestru zabytków. Tak więc zakres i formy ochrony powielają się. Zabytkami nieruchomymi mogą być np. układy przestrzenne, zespoły pałacowo lub dworsko – parkowe, folwarki, zespoły zieleni komponowanej, cmentarze, dzieła architektury i budownictwa, zamki, pałace, dwory, zabytki sakralne, budowle użyteczności publicznej, budynki mieszkalne, budownictwo obronne czy zabytki techniki. Zasoby zabytkowe województwa opolskiego są reprezentatywne dla wszystkich epok historycznych, począwszy od średniowiecza, po obiekty neostylowe z XIX

⁵ Dane WUOZ w Opolu, pisma z dnia 26.08.2019r.

⁶ Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa na dzień 05.09.2019r., www.nid.pl, <https://dane.gov.pl/dataset/1130>

wieku i 1 połowy XX wieku; są świadectwem złożonej, wielokulturowej historii regionu, w którym przenikały się wpływy sztuki czeskiej, pruskiej i polskiej. Najliczniejszą grupę zabytków stanowią budynki mieszkalne (1222 obiektów), a następnie sakralne (574 obiekty)⁷.

Największe nasycenie zabytków jest na terenie powiatów nyskiego i brzeskiego, w przypadku powiatu nyskiego na ten wynik składają się zespoły staromiejskie Nysy, Paczkowa i Otmuchowa. Najmniejsza ilość zabytków wpisanych do rejestru występuje w powiatach oleskim i krapkowickim. Słabo w tym zestawieniu wypada miasto Opole, które ma tylko 179 wpisanych do rejestru zabytków przy 3 157 obiektach włączonych do ewidencji zabytków, co stanowi tylko 5,7% zasobu zabytkowego.

Ryc. 5 Wpisy do rejestru zabytków nieruchomych, opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu

W ostatnich latach zmniejsza się dynamika wpisywania kolejnych obiektów i zespołów do rejestru zabytków, w 2018 roku wojewódzki konserwator zabytków wpisał jedynie osiem zabytków do rejestru. Przy czym część z tych decyzji została wszczęta przez konserwatora z urzędu, a nie na wniosek właściciela zabytku.

Liczba obiektów wpisanych przez OWKZ do rejestru zabytków w latach 2016-2018		
rok	ilość decyzji	ilość decyzji wszczętych z urzędu
2016	20	15
2017	16	5
2018	8	2

Tabela 3 Opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu.

Należy dodać, iż oprócz wpisów do rejestru zabytków, są również podejmowane decyzje o rozszerzeniu ochrony konserwatorskiej obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, w roku 2017 dotyczyło to dwóch obiektów (budynków młyna w Brzegu i otoczenia

⁷ Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa j.w.

kościół w Skorogoszcy), zaś w 2018 roku wydana została decyzja o włączeniu otoczenia kościoła odpustowego p.w. św. Anny w Oleśnie do rejestru zabytków.

Analizując rozmieszczenie zabytków w poszczególnych grupach zauważalna jest zbieżność zasobów i czasów ich powstania z historycznymi centrami politycznymi i kulturalnymi. Do XV wieku były to Brzeg i Nysa, w kolejnych wiekach dołączył do nich Głogówek. Po utworzeniu Rejencji Opolskiej w 1815 roku funkcję administracyjnego centrum regionu przejęło Opole, co pociągnęło za sobą znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego i budynków użyteczności publicznej.

2.1.1.C Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Planowanie przestrzenne to forma ochrony zabytków wskazana w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa ta w artykułach 18 i 19 wskazuje niezbędne elementy przy sporządzaniu i aktualizacji studiów oraz planów miejscowych, są to: krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami, w przypadku gdy gmina taki program posiada. Dokumenty planistyczne powinny określać zasoby podlegające ochronie:

- zabytki nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W studium i planie miejscowym ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z analizą Najwyższej Izby Kontroli planami miejscowymi pokryte jest około 30 % powierzchni kraju. NIK wskazuje, że dobrze uchwalony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest najlepszą formą ochrony zabytków. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powinny odgrywać główną rolę w procesie kształtowania ładu przestrzennego, a ich opracowanie powinno być obligatoryjne, co najmniej dla terenów objętych ochroną przyrody, krajobrazu i zabytków⁸.

Według danych nadesłanych przez opolskie urzędy gmin⁹ wszystkie gminy posiadają *Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*, uwzględniające w mniejszym lub większym stopniu problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Na terenie województwa na dzień 31 grudnia 2017 roku obowiązywało 1205 planów miejscowych¹⁰:

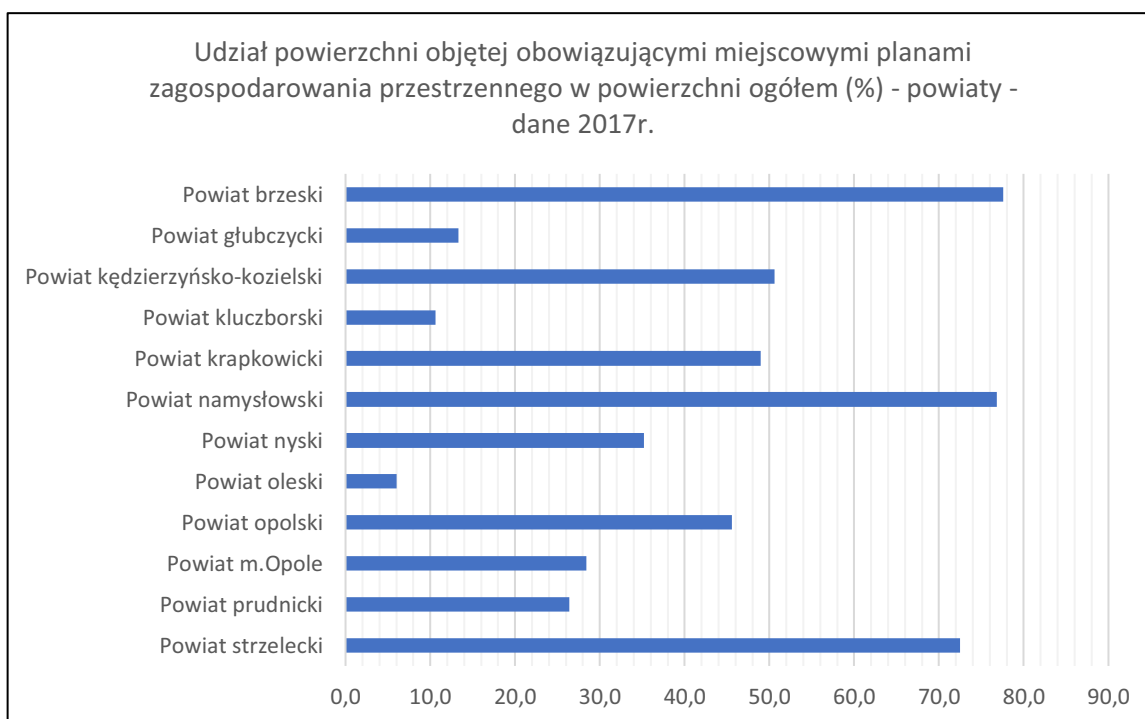
⁸ NIK o systemie gospodarowania przestrzenią gminy jako dobrem publicznym z 18.04.2017r. – www.nik.gov.pl

⁹ Ankiety zebrane i opracowane w roku 2018, na potrzeby Sprawozdania WPOnZ za lata 2016 – 2017.

¹⁰ Dane BDL Głównego Urzędu Statystycznego.

L.p.	Powiaty województwa opolskiego	Udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w powierzchni ogółem (%) – dane 2017r.	Plany zagospodarowania przestrzennego ogółem (sztuk) – dane 2017r.
1.	Powiat brzeski	77,6	99
2.	Powiat głubczycki	13,3	34
3.	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	50,6	75
4.	Powiat kluczborski	10,6	93
5.	Powiat krapkowicki	49,0	139
6.	Powiat namysłowski	76,8	62
7.	Powiat nyski	35,2	212
8.	Powiat oleski	6,0	43
9.	Powiat opolski	45,6	198
10.	Powiat m. Opole	28,4	77
11.	Powiat prudnicki	26,4	56
12.	Powiat strzelecki	72,5	117

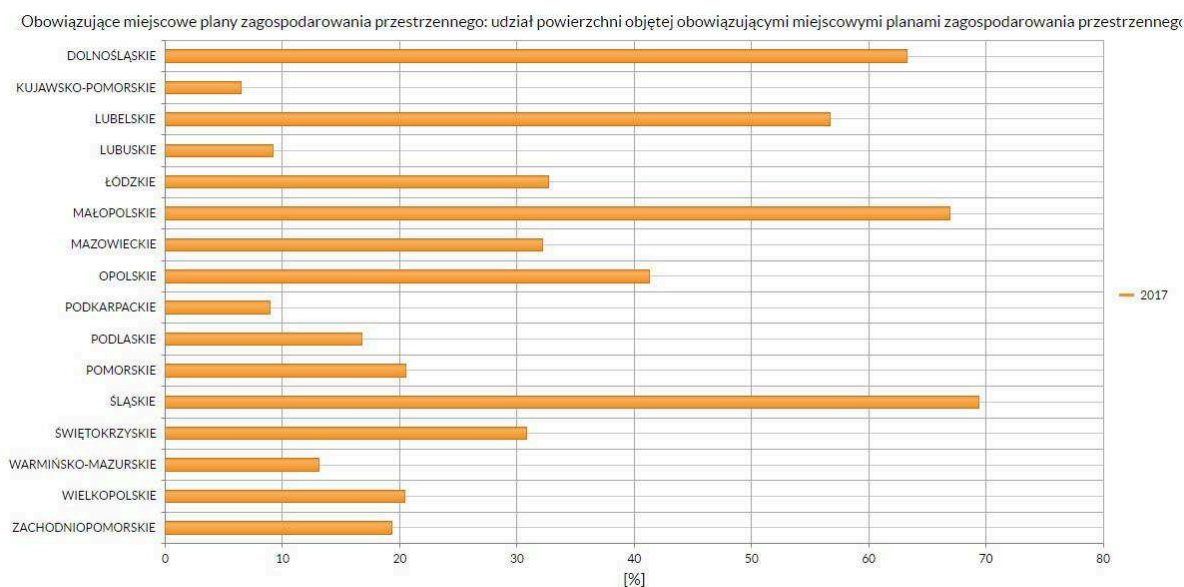
Tabela 4 Planowanie przestrzenne w gminach z podziałem na powiaty. Opracowanie na podstawie danych BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.

Ryc. 6 Planowanie przestrzenne w gminach z podziałem na powiaty – % udział powierzchni objętej mpzp w powierzchni ogółem, dane BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.

Największy udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (dalej: mpzp) w powierzchni ogółem jest w powiecie brzeskim, namysłowskim i strzeleckim, wynika to z faktu, że na ich terenie znajdują się gminy mające 100% pokrycie planami np. Brzeg i Grodków, Domaszowice i Świerczów, lub niemalże 100% - Leśnica i Jemielnica. Najgorzej w tym zestawieniu wypada powiat oleski, gdzie tylko 6 % powierzchni objętej jest mpzp. Stuprocentowe (oraz powyżej 99%) pokrycie powierzchni miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, mają jeszcze gminy: Bierawa,

Popielów, Korfantów, Łubniany, Namysłów, Skarbimierz, Tułowice, Ujazd, Kędzierzyn – Koźle, Chrząstowice. Powyżej 90% pokrycia mpzp terenów dotyczy gmin: Lubsza i Walce. W pozostałych gminach pokrycie planami jest bardzo zróżnicowane, począwszy od minimalnej powierzchni obszarów objętych mpzp (np. 0,2 % gmina Gorzów Śląski, 0,6 % gmina Praszka, 1,1 % gmina Otmuchów, 1,3 % gmina Cisek) do kilkudziesięciu procent. W sumie Opolszczyzna uzyskuje średnią 41 % powierzchni pokrytej planami, opolskie znajduje się w czołówce województw posiadających aktualne dokumenty planistyczne. Większy udział, powyżej 50 % powierzchni objętej planami miejscowymi mają województwa: śląskie, małopolskie, dolnośląskie i lubelskie. 41% to wynik powyżej średniej krajowej, choć nadal wskaźnik ten należy uznać za niewystarczający.

Ryc. 7 Udział powierzchni objętej mpzp z podziałem na województwa, źródło: BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.

2.1.1.D Parki kulturowe

Parki kulturowe są tworzone w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Zgodnie z artykułem 16 ustęp 1, park tworzy rada gminy na podstawie uchwały po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

Tego typu forma ochrony jest szczególnie polecana dla form krajobrazowych i mogłaby być pomocna przy opracowaniu długofalowej strategii działania dla cennych obszarów kulturowych i kulturowo – przyrodniczych.

Na terenie Województwa Opolskiego powołano dotychczas jedyny w województwie Park Kulturowy „Książęce Miasto Brzeg” (Uchwała Nr XXV/277/16 Rady Miejskiej w Brzegu z dnia 28 października 2016 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego „Książęce Miasto Brzeg”). Park ten ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego miasta i zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W przypadku *Planu ochrony Parku Kulturowego „Książęce Miasto Brzeg”*, ustalonych zostało dziewięć obszarów działań ochronnych. Obszary ustalono na podstawie jednorodnej struktury i genezy elementów architektonicznych i krajobrazowych.

Dotychczasowe wojewódzkie programy opieki na zabytkami województwa opolskiego wskazywały następujące obiekty i obszary, w których powinny zostać podjęte działania zmierzające do ustanowienia parków kulturowych:

- Polichromie kościołów brzeskich
- Polichromie kościołów nyskich
- Twierdza Nysa
- Twierdza Koźle
- Zespół parkowo – ruralistyczny w Pokoju
- Teren bitwy pod Byczyną
- Zespół przemysłowy huty w Zagwiździu
- Ostrówek w Opolu.

2.1.1.E Wojewódzka ewidencja zabytków

Ewidencja zabytków stanowi zbiór wszystkich obiektów i obszarów o wartościach zabytkowych na terenie województwa.

Ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie kart ewidencyjnych (art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), na jej podstawie ewidencję z terenu gmin prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków.

Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Rozpoznanie zasobów, stanu zachowania obiektów zabytków pozwala na wskazanie zagrożeń oraz sposobów reagowania w celu ochrony i powstrzymania degradacji zewidencjonowanych zabytków oraz ich otoczenia. Dlatego obiekty te ujęte zostają w programach opieki oraz wskazane są do ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Szacunkowa liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków wynosi około 25 000 obiektów i obszarów¹¹. Dokładne dane są trudne do określenia ze względu na znaczną

---

¹¹ Dane WUOZ w Opolu, stan na dzień 31.07.2019r.

dynamikę zmian w tym zasobie. Tym bardziej, że zasób ten w urzędzie konserwatorskim opiera się na bardzo różnych dokumentach archiwalnych, zarówno kartach ewidencyjnych tzw. białych i zielonych, jak i tzw. fiskach adresowych, z których część wymaga weryfikacji. Analizując tego typu dokumentację ujętą przez generalnego konserwatora zabytków w krajowej ewidencji zabytków, należy zaznaczyć, że znajduje się w niej obecnie ponad 155 tysięcy kart ewidencyjnych¹².

Województwo	karty białe	karty zielone	karty WEZ	RAZEM kart ewidencyjnych	fiszki adresowe
dolnośląskie	8 460	3 703	574	12 737	76406
kujawsko-pomorskie	4 279	1 379	6 178	11 836	23033
lubelskie	10 994	882	20	11 896	39161
lubuskie	4 813	2 625	1 593	9 031	38374
łódzkie	4 335	973	795	6 103	27093
małopolskie	6 994	4 284	0	11 278	60246
mazowieckie	9 474	2 781	206	12 461	31148
opolskie	1 762	2 803	592	5 157	22827
podkarpackie	5 485	3 464	112	9 061	64733
podlaskie	6 003	234	15	6 252	15001
pomorskie	6 927	1 361	103	8 391	37259
śląskie	4 312	2 169	575	7 056	12144
świętokrzyskie	2 768	682	0	3 450	14670
warmińsko-mazurskie	7 785	1 676	1 716	11 177	57560
wielkopolskie	16 292	3 205	1 431	20 918	76997
zachodniopomorskie	7 392	959	485	8 836	52472
RAZEM	108 065	33 180	14 395	155 640	649127

Tabela 5 Dokumentacja ewidencyjna w poszczególnych województwach w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, 31.12.2018r.

Do tego należy jeszcze doliczyć dokumentację dotyczącą zabytków obszarowych: parków, cmentarzy i układów urbanistycznych (w sumie 36 613 dokumentacji, z których część odnosi się do więcej niż jednego zabytku)¹³:

WOJEWÓDZTWO	teczki urbanistyczne	zabytkowa zielen - ilość obiektów	cmentarze zabytkowe	RAZEM
dolnośląskie	107	1470	2050	3627
kujawsko-pomorskie	66	522	1894	2482
lubelskie	85	671	1706	2462
lubuskie	50	263	1588	1901
łódzkie	91	545	1029	1665
małopolskie	79	578	1249	1906
mazowieckie	145	1048	1517	2710
opolskie	45	228	667	940

¹² Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Stan na grudzień 2018r. Karty białe dotyczą zarówno obiektów rejestrowych jak i ewidencyjnych, karty zielone ujmowane są w wykazie w przypadku braku białej karty zabytku, karta WEZ – karta obiektu, który nie jest wpisany do rejestru (wg wzoru z rozporządzenia o prowadzeniu rejestru)

¹³ Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Stan na grudzień 2018r.

podkarpackie	87	342	1393	1822
podlaskie	57	342	1083	1482
pomorskie	35	573	1745	2353
śląskie	95	244	849	1188
świętokrzyskie	64	261	513	838
warmińsko-mazurskie	51	475	2774	3300
wielkopolskie	154	1232	2502	3888
zachodniopomorskie	62	1037	2950	4049
RAZEM	1273	9831	25509	36613

Tabela 6 Dokumentacja ewidencyjna zabytków obszarowych w podziale na województwa w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, 31.12.2018r.

Tak więc w zbiorach Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajduje się dokumentacja ewidencyjna dla 6 097 zabytków województwa opolskiego, oraz fiszki adresowe dla 22 827 obiektów (w tym są obiekty posiadające dokumentację ewidencyjną), ogólne szacunkowe dane Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu wskazują liczbę około 25 000 zabytków w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Karty białe zabytku, to podstawowa dokumentacja opisująca wartości i stan zachowania obiektów zabytkowych. Biorąc pod uwagę fakt, iż w rejestrze zabytków województwa opolskiego znajdują się 3 tysiące obiektów, a wykonano do tej pory niecałe 1800 kart (w tym dla obiektów nie wpisanych do rejestru), to nadal znaczna część zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków nie posiada podstawowej dokumentacji konserwatorskiej. Wojewódzki konserwator systematycznie zleca tego typu opracowania oraz weryfikuje wojewódzką ewidencję zabytków, jednak ze względu na potrzeby w tym zakresie oraz ograniczone środki finansowe, będzie to zadanie wieloletnie.

	2017	2018
Ilość wykonanych kart zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru	18	1
ilość wykonanych kart wojewódzkiej ewidencji zabytków	697	68
Ilość wykonanych kart ewidencyjnych zabytków ruchomych	220	212
Ilość - inne opracowania dot. zabytków *	19	23

Tabela 7 Wykonanie kart ewidencyjnych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, opracowanie na podstawie danych WUOZ w Opolu

W ramach innych opracowań dotyczących zabytków, urząd ochrony zabytków zlecił wykonanie w 2017 roku siedmiu opracowań naukowych z zakresu badań architektonicznych i konserwatorskich, w tym badań konserwatorskich absydy południowej kościoła p.w. Wniebowzięcia Marii w Jemielnicy, badań architektonicznych zamku w Dąbrowie Niemodlińskiej, pięciu kamienic mieszczańskich w zespole staromiejskim w Brzegu oraz północnej nawy katedry w Opolu wraz z badaniem i datowaniem metoda termoluminescencji cegieł nawy bocznej, a także została wykonana dokumentacja fotogrametryczna malowideł ściennych z kaplicy zamku w Głogówku, opracowania z zakresu zabytkowej zieleni, elementów

architektonicznych i zabytków sepulkralnych. Zaś w 2018 roku wykonano między innymi opracowania naukowe z zakresu badań architektonicznych i konserwatorskich, w tym badań architektonicznych kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie, dwóch kamienic mieszczańskich w Brzegu, kontynuowano badania cegieł w katedrze w Opolu (południowa nawa), wykonano opracowania dokumentacyjne obejmujące zabytkowe układy staromiejskie w Wołczynie i Gorzowie Śląskim, studium kolorystyki wraz z wytycznym do remontu elewacji zamku w Rogowie Opolskim, oraz ekspertyzę dendrochronologiczną kościoła p.w. św. Anny w Oleśnie.

2.1.1.F Gminne ewidencje zabytków

Ewidencja nie jest formą ochrony prawnej, jednak *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (art. 22 ust. 4) nakłada na gminy obowiązek jej prowadzenia. W skład ewidencji zabytków wchodzi:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) zabytki nieruchome nie wpisane do rejestru zabytków,
- 3) parki kulturowe.

Obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz parków kulturowych ochronę zabytków objętych gminną ewidencją uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami.

Największą ilość zabytków włączonych do gminnej ewidencji zabytków ma miasto Opole, a następnie takie gminy jak: Grodków, Prudnik, Namysłów, Murów, Kluczbork czy Brzeg. Zaskakująco niska ilość zabytków jest wskazana w gminie Pakosławice (12 obiektów), poniżej stu obiektów zabytkowych jest w gminach: Bierawa, Dobrzeń Wielki, Domaszowice, Kolonowskie, Komprachcice, Rudniki, Tarnów Opolski, Zdieszowice. Z pewnością wskazane byłyby działania weryfikacyjne, na ile taka ilość wynika z niskich zasobów kulturowych gminy, a na ile z zaniedbań dotyczących wykonania weryfikacji ewidencji i sporządzenia aktualnych wykazów dotyczących zasobów zabytkowych.

Jednocześnie należy wskazać, że wciąż brak jest w obowiązujących przepisach czytelnych zasad prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, szczególnie zasad włączania i wyłączenia obiektów z ewidencji. Minister kultury wydał w tym zakresie jedynie wytyczne, aby ewidencja zabytków była ogłaszana w danej gminie w sposób zwyczajowo przyjęty, np. wprowadzana poprzez zarządzenie wójta, burmistrza, prezydenta miasta, który z mocy ustawy jest odpowiedzialny za jej prowadzenie. Z pewnością błędne jest uznanie części gmin, że wystarczy uchwała rady gminy o przyjęciu programu opieki nad zabytkami, do którego załącznikiem jest gminna ewidencja zabytków. Wynika to z ustawowo odmiennych kompetencji rady gminy oraz wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Jednak taka forma została zastosowana w co najmniej dziewięciu gminach na terenie województwa opolskiego, i wymaga dokonania zmian. Należy podkreślić, że rozporządzenie ministra kultury, które weszło w życie w październiku 2019

roku¹⁴, porządkuje te kwestie i rozwiązuje jeden z podstawowych problemów prowadzenia gminnej ewidencji zabytków dotyczący faktu, iż właściciele zabytków ewidencyjnych o fakcie objęcia ochroną konserwatorską obiektu nie byli informowani. Obecnie zarówno wojewódzki konserwator zabytków jak i wójt (burmistrz, prezydent miasta) mają obowiązek zawiadomienia właściciela o włączeniu obiektu do wojewódzkiej/gminnej ewidencji zabytków. Wraz z tą informacją stosowne urzędy przesyłają właścicielom kopię karty ewidencyjnej.

GMINA	GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW	
	Ilość kart ewidencyjnych	Data opracowania GEZ, zarządzenie
BABORÓW	220	2019r.
BIAŁA	158	2006r.
BIERAWA	90	Zarządzenie Wójta Nr 160/2017
BRANICE	550	b.d.
BRZEG	820	Zarządzenie Burmistrza z 2018r.
BYCZYNA	442	opracowywana aktualizacja
CHRZAŚTOWICE	170	Zarządzenie Wójta
CISEK	139	w trakcie weryfikacji
DĄBROWA	443	2008r., Uchwała RG z 2017r. (program)
DOBRODZIĘŃ	74	Zarządzenie Burmistrza
DOBRZEŃ WIELKI	65	brak zarządzenia
DOMASZOWICE	65	2006r. brak zarządzenia
GŁOGÓWEK	439	Zarządzenie Burmistrza nr 107/2019
GŁUBCZYCE	881	Zarządzenie Burmistrza Nr 1361/18
GŁUCHOŁAZY	917	Zarządzenie Burmistrza Nr 226-PR.49.2019
GOGOLIN	118	Zarządzenie Burmistrza nr Or.I.0050.108.2019
GORZÓW ŚL.	102	Zarządzenie Burmistrza Nr 0550.66.2019
GRODKÓW	1413	zarządzenie w opracowaniu
IZBICKO	261	brak zarządzenia
JEMIELNICA	144	2006r.
KAMIENNIK	brak	w trakcie opracowania
KĘDZIERZYN-KOŹLE	476	Zarządzenie Prezydenta Nr 1663/GNP/2017
KIETRZ	203	2007r., 2014r.
KLUCZBORK	949	Zarządzenie Burmistrza Nr AO.0050.22.2018
KOLONOWSKIE	50	brak zarządzenia
KOMPRACHCICE	67	brak zarządzenia, publikacja w BIP
KORFANTÓW	547	2007r., brak zarządzenia
KRAPKOWICE	184	Zarządzenie Burmistrza nr 412/2016
LASOWICE WIELKIE	325	2006r. brak zarządzenia
LEŚNICA	216	brak zarządzenia
LEWIN BRZESKI	471	Zarządzenie Burmistrza Nr 127/2019
LUBRZA	145	Zarządzenie Wójta nr 0050.37.2015
LUBSZA	668	Zarządzenie Wójta z 2014r.
ŁAMBINOWICE	204	Uchwała RG z 2017r. (program)
ŁUBNIANY	183	Uchwała RG z 2011r. (program)

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019r., zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Dz. U. z 2019r., poz. 1886.

MURÓW	1028	w trakcie weryfikacji
NAMYSŁÓW	1105	b.d.
NIEMODLIN	437	2007r.
NYSA	784	Zarządzenia Burmistrza
OLEŚNO	211	Zarządzenie Burmistrza Nr 44.2018
OLSZANKA	528	Zarządzenie Wójta nr WG-VII-55/2016
OPOLE	3157	Zarządzenie Prezydenta M. Opola nr OR-I-0050.5.2018
OTMUCHÓW	334	Zarządzenie Burmistrza Nr 166/2016
OZIMEK	557	2016r.
PACZKÓW	600	Uchwała RM z 2016r. (program)
PAKOŚLAWICE	12	b.d.
PAWŁOWICZKI	404	2006r, uzup. 2007 i 2009 Zarządzenie Wójta NR 0050.140.2019
POKÓJ	121	b.d.
POLSKA CEREKIEW	109	b.d.
POPIELÓW	306	Uchwała RG z 2016r. (program)
PRASZKA	108	Uchwała RM z 2017r. (program)
PRÓSZKÓW	brak	-
PRUDNIK	1173	Weryfikacja 2018/19 uzgodniona z OWKZ
RADŁÓW	104	Zarządzenie Wójta Nr OS.120.8.2019
REŃSKA WIEŚ	101	Zarządzenie Wójta Nr 70/2019
RUDNIKI	55	2007r. uzup. 2012, 2017
SKARBIMIERZ	brak	-
SKOROSZYCE	350	b.d.
STRZELCE OPOLSKIE	753	Zarządzenie Burmistrza Nr 145/2019
STRZELECZKI	527	Zarządzenie Burmistrza Nr 370/17
ŚWIERCZÓW	304	2013r. Uchwała RG z 27.02.2014r. (program)
TARNÓW OPOLSKI	82	2007r.
TUŁOWICE	191	2007r.
TURAWA	126	2005r.
UJAZD	103	2007r.
WALCE	106	Zarządzenie Wójta Nr Or.0050.78.2017
WILKÓW	362 w tym archeologia	Uchwała RM z 2016r. (program)
WOŁCZYN	349	2006r., Zarządzenie Burmistrza Nr 84/2019
ZAWADZKIE	212	2006r.
ZDZIESZOWICE	73	Uchwała RM z 2017r. (program)
ZĘBOWICE	206	Uchwała RM z 2007r.

Tabela 8 Dane dot. gminnych ewidencji zabytków z uwzględnieniem ilości kart ewidencyjnych oraz sposobu wprowadzenia GEZ w gminie na podstawie ankiet zebranych od gmin.

2.1.2. Zabytki archeologiczne

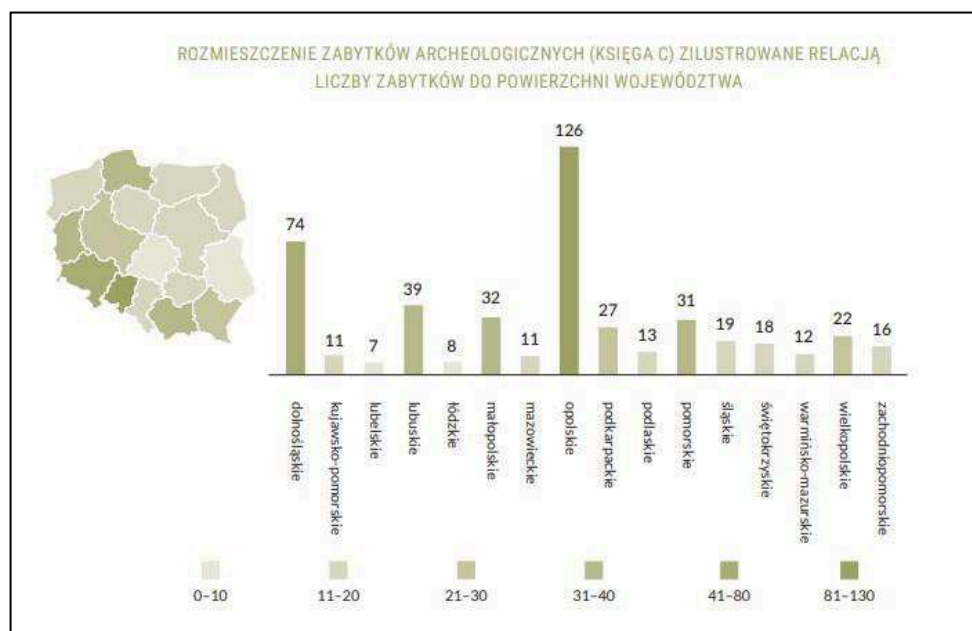
Obszar województwa opolskiego należy do dość dobrze rozpoznanych w zakresie archeologicznego dziedzictwa kulturowego, tak pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Zrealizowany program badań powierzchniowych pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP), który trwał na Opolszczyźnie od 1978 r., oraz prowadzone badania przedwojennych i powojennych archeologów przyczyniły się do wysokiego rozpoznania zasobów.

Województwo	Grodzisko	Osady obozowiska	Cmentarzyska	Miejsca produkcji surowca	Inne	Suma
dolnośląskie	250	898	180	31	121	1 480

kujawsko-pomorskie	156	17	11	0	7	191
lubelskie	51	6	100	2	18	177
lubuskie	45	374	89	4	27	539
łódzkie	70	23	39	0	11	143
małopolskie	46	328	27	13	74	488
mazowieckie	82	190	69	10	56	407
opolskie	101	875	50	30	164	1 220
podkarpackie	62	270	75	2	70	479
podlaskie	52	38	181	1	5	277
pomorskie	121	192	230	11	9	563
śląskie	42	99	24	5	70	240
świętokrzyskie	26	78	23	11	70	208
warmińsko-mazurskie	164	56	47	0	19	286
wielkopolskie	249	285	115	3	25	677
zachodniopomorskie	243	69	53	1	4	370

Tabela 9 Ilość stanowisk archeologicznych w województwach, stan na 06.2018 – dane NID.

Liczba obiektów archeologicznych wpisanych do rejestru w Polsce w poszczególnych województwach jest zróżnicowana. Najwięcej takich zabytków znajduje się w województwie dolnośląskim (19,19% zbioru) oraz opolskim – 15,46%¹⁵, a biorąc pod uwagę odniesienie do powierzchni województw, to Opolszczyzna ma tu najwyższy współczynnik: 126 zabytków na 1000 kilometrów kwadratowych powierzchni. Wynika to zarówno ze sprzyjającego dla osadnictwa pasa występowania lessów oraz złóż surowców, a także dogodnych warunków klimatycznych. Drugim powodem tak wysokiej ilości stanowisk była obowiązująca w drugiej połowie XX wieku polityka ochrony stanowisk archeologicznych, w myśl której wpis do rejestru zabytków pozwalał służbom konserwatorskim na zabezpieczenie obowiązku wykonania wykopaliskowych badań ratowniczych i przedinwestycyjnych¹⁶.

Ryc. 8 Rozmieszczenie zabytków archeologicznych z podziałem na województwa, źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 220

¹⁵ Raport, s. 219

¹⁶ Raport, s. 221

W sumie w ewidencji znajduje się obecnie 13 650 znanych stanowisk archeologicznych, ich rozmieszczenie jest nierównomiernie i wiąże się z historycznymi i geograficznymi uwarunkowaniami. Szczególnie istotne były warunki wodne, glebowe i przyrodnicze, w efekcie obszary o największej liczbie stanowisk (tereny najważniejsze z punktu widzenia zasobów archeologicznego dziedzictwa kulturowego) to:

- Wysoczyzna Głubczycka (pełny przekrój stanowisk pradziejowych i średniowiecznych);
- tereny pomiędzy środkowym biegiem Nysy Kłodzkiej i górnym biegiem Oławy na Ziemi Nyskiej (stanowiska datowane na neolit i koniec epoki brązu oraz okres halsztacki);
- tereny wzdłuż rzeki Widawy na Ziemi Namysłowskiej (głównie osadnictwo ludności kultury pomorskiej i przeworskiej);
- tereny wzdłuż rzeki Proсны na Ziemi Kluczborskiej i Oleskiej (głównie osadnictwo ludności kultury łużyckiej).

Natomiast tereny o najmniejszej liczbie stanowisk to obszary obecnie zalesione, często pozbawione cieków wodnych i o słabej jakości gleb.

Za zabytki archeologiczne uważa się zwłaszcza: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Do szczególnie cennych stanowisk należy zaliczyć nawarstwienia kulturowe średniowiecznych i nowożytnych miast:

- Brzeg, Byczyna, Nysa – miasta: nawarstwienia kulturowe średniowiecznego i nowożytnego miasta;
- Opole Ostrówek – miasto/gród (jeden z dwóch najstarszych wpisów do rejestru stanowiska archeologicznego w województwie z 1964 roku);

a także:

- grodziska – Biała, Chrzelice, Jędrychowice, Włodzienin, Gołkowice, Kostów, Proślice, Lędziny, Obrowiec, Rogów, Gnojna, Jędrzejów, Osiek Grodkowski, Strzegów, Bąków, Izbicko, Murów, Pągów, Kowalowice, Grabin, Grodziec, Naczęsławice, Krzywa Góra, Dzielawy, Żlinice, Stary Las, Mańkowice, Złotogłowice, Rudziczka, Prudnik, Lipki, Miejsce, Balcarzowice, Kielcza;
- zespół obiektów: relikty górnictwa złota – Głuchołazy-Podlesie;
- zamczyska – Pokrzywna, Stare Kolnie, Piorunkowice;
- zespoły kurhanów – Mikowice, Rozumice, Strzelce Opolskie, Izbicko;
- cmentarzyska – Branice, Domaszowice, Dzielnica, Namysłów;
- osady obronne – Jędrychowice, Rzepcze, Nowa Cerekwia;
- zespoły osad pradziejowych i wczesnośredniowiecznych – Dzielnica, Roszowice, Roszowicki Las, Biedrzychowice, Mochów, Grobniki, Nowa Cerekwia, Opole – Bierkowice.

Zestawienie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru według kategorii		
Kategoria danych	1266 wpisów	Uwagi
Grodziska, strażnice, osady obronne, zamczyska	108	
Cmentarzyska kurhanowe i pojedyncze kurhany	6	Izbicko, Lubotyń - 2 stanowiska, Mikowice, Rozumice, Strzelce Op.
Cmentarzyska płaskie	50	
Osady	884	
Obozowiska	8	
Pracownie krzemieniarskie	14	
Osady produkcyjne (np. hutnicze)	30	
Kopalnie	1	Głuchołazy-Podlesie
Miasta	4	Brzeg, Byczyna, Nysa, Opole-Ostrówek
Ślady/punkty osadnicze	30	
Nieokreślone	131	

Tabela 10 Zestawienie stanowisk archeologicznych. Opracowanie danych NID O/Opole, 2019r.

Zdj. 12 Grodzisko w Murowie, fot. ze zbiorów Zespołu Opolskich Parków Krajobrazowych

Biorąc pod uwagę pierwotną funkcję stanowiska, przeważają obiekty o jednoznacznej funkcji osadniczej. Grodziska i pojedyncze osady obronne stanowią niemalże 9% zasobu, przy czym najwięcej grodzisk zachowało się w powiatach opolskim i brzeskim oraz nyskim. Do unikalnych stanowisk archeologicznych w województwie należy zaliczyć jedyny kompleks kopalni w Głuchołazach – Podlesiu.

Najwięcej stanowisk archeologicznych znajduje się w powiecie głubczyckim, co stanowi 25,75 zasobów wojewódzkich, wynika to oczywiście z położenia u wylotu Bramy Morawskiej oraz sprzyjających warunków osadnictwa. Większość zabytków powiatu głubczyckiego co do funkcji, to stanowiska osadnicze, a co do okresu – dominują obiekty z neolitu, mało natomiast występuje tu grodzisk (8).

Ryc. 9 Opracowano na podstawie danych NID O/Opole, 2019r.

2.1.3. Zabytki ruchome

2.1.3.A Obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych

Zgodnie z artykułem 3 punkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Za zabytki ruchome uważa się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne. W rejestrze zabytków ruchomych odnajdujemy nie tylko wyposażenie obiektów np. ołtarze w świątyniach, ale także wystrój obiektów (np. polichromie ścienne, sztukaterie). Do rejestru zabytków ruchomych wpisuje się także kapliczki tzw. niekubaturowe, nagrobki cmentarne, rzeźby parkowe oraz zabytki techniki np. samochody.

W ostatnich latach przeważają wpisy do rejestru zabytków wydawane na wniosek związków wyznaniowych, najczęściej parafii rzymskokatolickich. Zdecydowanie rzadziej są to zabytki będące własnością samorządów, czy osób prywatnych. W latach 2016 – 2018

wojewódzki konserwator zabytków wydał w sumie 42 decyzje, obejmując ochroną 101 zabytków ruchomych.

Rok	Ilość decyzji	Obejmujących ilość zabytków ruchomych
2016	19	36
2017	7	9
2018	16	56

Tabela 11 Ilość wpisów do rejestru zabytków ruchomych. Opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu

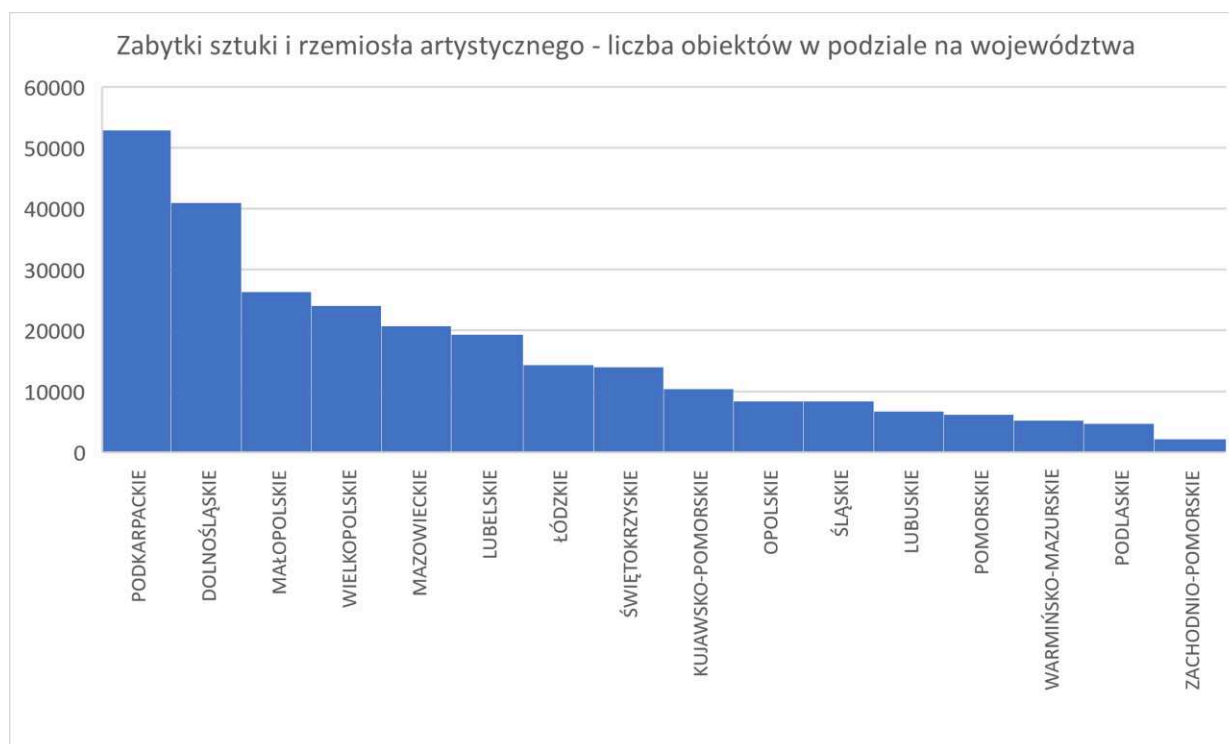
W ramach tych wpisów objęto ścisłą ochroną zespoły bądź pojedyncze obiekty sakralne – ołtarze, prospekty organowe, obrazy i rzeźby oraz inne elementy wyposażenia i wystroju wnętrz kościelnych (np. ławy kościelne, lichtarze). Wpisany do rejestru został między innymi zegar z wieży ratusza w Paczkowie czy rzeźba Św. Jana Chrzciciela umieszczona na budynku mieszkalnym przy ul. Sobieskiego w Głubczycach.

W krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez generalnego konserwatora zabytków dane o zabytkach ruchomych gromadzone są w dwóch wykazach: sztuki i rzemiosła artystycznego oraz zabytkowych obiektów techniki. Tak też publikowane są przez Narodowy Instytut Dziedzictwa dane dotyczące rejestru zabytków ruchomych. Według tych danych wynika, że najwięcej zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w kategorii zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego znajduje się na terenie województwa podkarpackiego, dolnośląskiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Do tej pory najwięcej decyzji wydał urząd dolnośląski (2606) oraz mazowiecki (2045), natomiast ponad tysiąc decyzji wydali konserwatorzy wojewódzcy z Małopolski, Wielkopolski, Podkarpacia, Śląska oraz Opolszczyzny.

Rejestr zabytków B (zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego)						
		Stan na 18.06.2019 r.				
Nazwa województwa		L. decyzji	L. obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
1.	DOLNOŚLĄSKIE	2606	40953	35874	392	4687
2.	KUJAWSKO-POMORSKIE	456	10365	9822	88	455
3.	LUBELSKIE	852	19374	17218	779	1377
4.	LUBUSKIE	408	6681	5878	0	803
5.	ŁÓDZKIE	787	14316	12787	602	927
6.	MAŁOPOLSKIE	1464	26320	21651	1087	3582
7.	MAZOWIECKIE	2045	20780	14100	3538	3142
8.	OPOLSKIE	1068	8377	7192	744	441
9.	PODKARPACKIE	1263	52896	15020	36364	1512
10.	PODLASKIE	654	4673	4096	65	512
11.	POMORSKIE	659	6168	5961	65	142

12.	ŚLĄSKIE	1091	8371	5477	2193	701
13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	572	14002	11542	1251	1209
14.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	360	5276	4933	265	78
15.	WIELKOPOLSKIE	1272	24097	22080	1036	981
16.	ZACHODNIO-POMORSKIE	577	2179	2002	4	173
	Razem :	16134	264828	195633	48473	20722

Tabela 12 Zestawienie zabytków ruchomych wpisanych do rejestru w poszczególnych województwach, dane NID, stan na dzień 30.06.2019r.

Ryc. 10 Ilość zabytków sztuki i rzemiosła artystycznego w poszczególnych województwach, na podstawie danych NID, stan na dzień 30.06.2019r.

Odrębny wykaz prowadzony jest dla ruchomych zabytków techniki. Obejmuje on zabytki będące wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego.

Rejestr ruchomych zabytków techniki		Stan na 18.06.2019 r.	
Nazwa województwa		L. decyzji	L. obiektów
1.	DOLNOŚLĄSKIE	131	355
2.	KUJAWSKO-POMORSKIE	19	82
3.	LUBELSKIE	16	76
4.	LUBUSKIE	8	171
5.	ŁÓDZKIE	22	80
6.	MAŁOPOLSKIE	14	45
7.	MAZOWIECKIE	65	1572
8.	OPOLSKIE	25	63
9.	PODKARPACKIE	11	110

10.	PODLASKIE	13	21
11.	POMORSKIE	16	73
12.	ŚLĄSKIE	27	98
13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	9	90
14.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	20	88
15.	WIELKOPOLSKIE	72	269
16.	ZACHODNIO-POMORSKIE	14	144

Tabela 13 Zestawienie ruchomych zabytków techniki wpisanych do rejestru w poszczególnych województwach – dane NID, stan na dzień 30.06.2019r.

W przypadku zabytkowych obiektów techniki w województwie opolskim są wpisane do rejestru 63 obiekty. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oczywiście nie wyczerpują całego zasobu, w krajowej ewidencji ruchomych zabytków techniki w sumie ujęto 32 435 obiektów. Na Opolszczyźnie jest to 1051 zabytków ewidencyjnych, stanowi to 3,2 % wszystkich ruchomych zabytków techniki w Polsce.

Ogółem zasób zabytków ruchomych jest znaczny, jego charakterystyka wymagałaby obszernego opracowania, co w diagnozie nie jest możliwe, stąd hasłowo zwrócono uwagę na wybrane zabytki.

Większość zabytków ruchomych wpisanych do rejestru wchodzi w skład wyposażenia wnętrz sakralnych. Przeważnie są to elementy związane z liturgią, służące w codziennych praktykach religijnych, jak i pełniące funkcję dekoracyjną. Zabytki ruchome znajdujące się poza kościołami tworzą najczęściej wystrój zamków (Brzeg, Głogówek, Prószków) i ratuszy (Brzeg, Otmuchów, Byczyna).

Zdj. 13 Kościół w Małujowicach z największym w Polsce zespołem malowideł gotyckich, fot. I. Solisz

Na Śląsku Opolskim znajduje się najliczniejsze w Polsce zgrupowanie średniowiecznych polichromii. Najstarsze znane malowidła ściennie pochodzą z XIV wieku, są to: scena Ukrzyżowania z kościoła franciszkanów w Opolu (I ćwierć XIV w.), malowidła w Małujowicach, polichromie w Pogorzeli i częściowo w Strzelnicach. Na 1 połowę XV wieku przypada działalność Mistrza z Brzegu, który wykonał malowidła w Strzelnicach, Krzyżowicach, w kościele św. Mikołaja w Brzegu, Prusinowicach, w Pogorzeli. Wszystkie te kościoły współtworzą Szlak Polichromii Brzeskich. Poza tym zasobem polichromie gotyckie odnajdujemy m.in. w Kałkowie, Jasionej, Zimnicach Wielkich czy w kościele cmentarnym w Jemielnicy.

Równie istotny okres w powstawaniu cennych dzieł malarstwa monumentalnego to zespoły malowideł barokowych, w kościele jezuickim w Nysie i Otmuchowie są wczesnymi przykładami barokowego malarstwa ściennego, które swój szczyt osiągnęło w polichromiach iluzjonistycznych w kościele w Opawicy, kościele Bożogrobców w Nysie oraz w malowidłach autorstwa Jana Kubena w kościele pojezuickim w Brzegu czy Franciszka Sebastiniego w Głogówku (kaplica zamkowa, Domek Loretański w kościele franciszkanów, kościół parafialny).

Cenne polichromie znajdują się również w kościołach drewnianych: XVII – wieczne w Michalicach czy Baborowie oraz XVIII – wieczne w Bierdzanach.

Zabytki rzeźbiarskie to między innymi gotyckie chrzcielnice (katedra p.w. Krzyża Św. w Opolu), nagrobki książąt opolskich w kaplicy kościoła franciszkanów w Opolu, liczne tryptyki powstające na przełomie XV i XVI wieku (tryptyk św. Rodziny w Brzegu, czy w Bąkowie k/Kluczborka). Okres renesansu – to wystrój rzeźbiarski zamku w Brzegu, szczególnie unikalnej bramy, całościowy manierystyczny wystrój kościoła w Szydłowcu (ołtarz, ambona, chrzcielnica, krucyfik, epitafia) oraz liczne nagrobki i epitafia (kościół p.w. św. Jakuba w Nysie, kościół p.w. św. Mikołaja w Brzegu, kościół poewangelicki w Lewinie Brzeskim).

Charakterystyczne dla regionu są kamienne krzyże pokutne, których niemalże 30 wpisano do rejestru zabytków, znajdują się między innymi w Baborowie, Lubiatowie, Małujowicach, Wierzbęcicach. Częste są przedstawienia świętych, szczególnie św. Anny Samotrzeciej i św. Jana Nepomucena, oraz elementy małej architektury: kapliczki, kolumny Maryjne (Prudnik, Olesno, Baborów), fontanny z opracowaniem rzeźbiarskim (Nysa, Opole, Namysłów, Prudnik).

Zabytki rzemiosła artystycznego w większości znajdują się w muzeach. Poza tymi instytucjami najwięcej zachowanych przedmiotów to naczynia liturgiczne oraz monstrancje (od XIV w.). Szczególnie cenne zbiory zgromadzone są w bazylice p.w. św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie (najcenniejsze prezentowane są w dzwonnicy, gdzie od 2005 roku znajduje się galeria wystawiennicza nyskiego złotnictwa - Skarbiec św. Jakuba) oraz kościele parafialnym w Głogówku. Zachowały się również zabytki kowalstwa – okucia drzwi kościelnych (Małujowice – motywy zwierzęce), renesansowe kraty: kościół św. Jakuba w Nysie (szczególnie ogrodzenie chrzcielnicy), w Strzelcach Opolskich i w Górze Świętej Anny. Barokowe kowalstwo reprezentowane jest przez „piękną studnię” w Nysie czy elementy wystroju wnętrza pałacu w Ściborzu pod Otmuchowem.

2.1.3.B Obiekty w zbiorach muzealnych

Do rejestru zabytków ruchomych, prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum, wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego, a także zabytków wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa (art. 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Obiekty gromadzone w pałacach muzealnych stanowią istotną część zasobów zabytkowych. Sposób gromadzenia, katalogowania oraz naukowego opracowania zbiorów muzealnych reguluje ustawa o muzeach. Muzea odpowiedzialne są za przechowywanie zabytków w sposób zapewniający ich właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, zabezpieczanie

i konserwację zbiorów, urządzenie wystaw, organizowanie badań, prowadzenie działalności edukacyjnej, wydawniczej, artystycznej i upowszechniającej kulturę, udostępnianie zbiorów oraz zapewnienie właściwych warunków zwiedzania.

Na terenie województwa opolskiego według danych Głównego Urzędu Statystycznego na koniec 2018 roku było 18 placówek muzealnych.

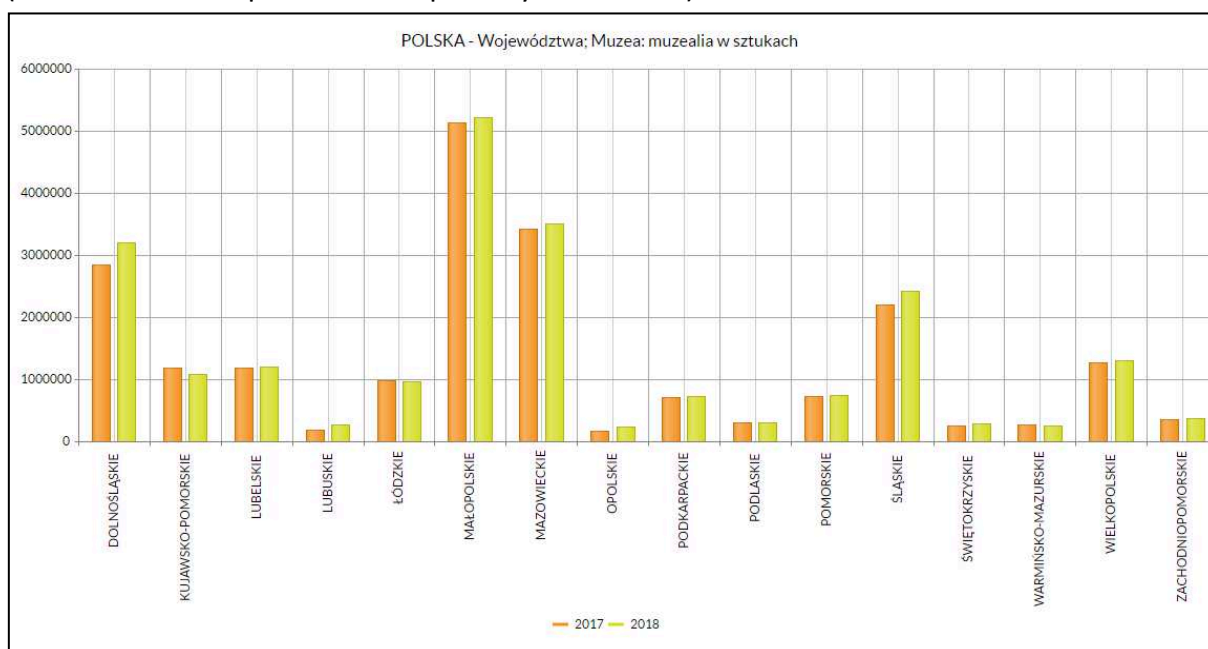
L.p.	Powiat	Miejscowość	Muzeum	Organizator
1.	Brzeski	Brzeg	Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu	MKiDN, SWO, Powiat Brzeski
2.	Głubczycki	Głubczyce	Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej	Powiat Głubczycki
3.	Kędzierzyńsko – Kozielski	Kędzierzyn - Koźle	Muzeum Ziemi Kozielskiej w Kędzierzynie-Koźlu w organizacji	Miasto Kędzierzyn – Koźle
4.	Kluczborski	Kluczbork	Muzeum im. Jana Dzierżona w Kluczborku	Gmina Kluczbork
5.	Nyski	Nysa	Muzeum Powiatowe w Nysie	Powiat Nyski
6.		Paczków	Muzeum Gazownictwa w Paczkowie	Polska Spółka Gazownictwa
7.	Oleski	Olesno	Oleskie Muzeum Regionalne	Gmina Olesno
8.		Praszka	Muzeum w Praszce	Gmina Praszka
9.	Opolski ziemski	Ozimek	Muzeum hutnictwa Doliny Małej Panwi w Ozimku	Stowarzyszenie Dolina Małej Panwi
10.	Opole miasto	Opole	Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach - Opolu	SWO, MKiDN
11.		Opole	Muzeum Śląska Opolskiego	SWO
12.		Opole	Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu	SWO
13.		Opole	Muzeum Diecezjalne w Opolu	Diecezja Opolska
14.		Opole	Muzeum Polskiej Piosenki	Miasto Opole
15.		Opole	Muzeum Politechniki Opolskiej i lamp rentgenowskich	Politechnika Opolska
16.	Prudnicki	Głogówek	Muzeum Regionalne w Głogówku	Gmina Głogówek
17.		Prudnik	Muzeum Ziemi Prudnickiej	Gmina Prudnik
18.	Strzelecki	Leśnica	Muzeum Czynu Powstańczego w Górze Św. Anny (oddział MŚO)	Samorząd Województwa Opolskiego (SWO)

Tabela 14 Wykaz muzeów województwa opolskiego – opracowanie na podstawie danych BDL GUS z 2018r.

Trzy z tych jednostek mają status muzeum rejestrowego, są to: Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach Opolu, Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, oraz Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu. Państwowy Rejestr Muzeów jest rejestrem publicznym wybranych muzeów w Polsce, który prowadzi od 1998 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W rejestrze ujęte są muzea gromadzące zbiory o wyjątkowym

znaczeniu dla dziedzictwa kultury i spełniające wysokie kryterium działalności merytorycznej. Oprócz tego w wykazie muzeów Departament Kultury, Sportu i Turystyki UMWO ujmuje jeszcze siedem placówek w organizacji: Muzeum Militariów i Techniki Wojskowej "Kompania Szklary", Muzeum Historii i Uzbrojenia w Opolu przy Stowarzyszeniu 10 Sudeckiej Dywizji Zmechanizowanej, Muzeum Ziemi Kozielskiej i Śląska Opolskiego w Kędzierzynie-Koźlu, Muzeum Pałac Sulisław, Muzeum Śląskiej Bitwy o Paliwo Blachhammer 1944, Muzeum Krzyża Świętego w Górze Świętej Anny i Muzeum Sztuki Sakralnej w Ligocie Dolnej.

Analizując stan muzealnictwa na Opolszczyźnie, należy zwrócić uwagę, iż województwo ma najniższą ilość muzeów w Polsce, oraz najniższą ilość muzealiów w porównaniu do pozostałych województw. W większości muzea reprezentują typ muzeum regionalnego, w których największy zbiór muzealiów związany jest z archeologią, historią i etnografią, a także przyrodą i sztuką. W sumie na koniec 2018 roku, w opolskich muzeach muzealiów w pozycjach inwentarzowych było 151 479, zaś ilość muzealiów w sztukach wynosiła 240 355¹⁷ (ilość muzealiów z podziałem na powiaty – tabela 14).

Ryc. 11 Muzealia w sztukach z podziałem na województwa w latach 2017 i 2018, źródło: BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl>

Jednocześnie muzea opolskie w 2018 roku odwiedziło ponad 400 tysięcy zwiedzających, najwięcej w Opolu, co jest oczywiste biorąc pod uwagę ilość oraz status tutejszych placówek muzealnych. Kolejnym chętnie odwiedzanym muzeum jest Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu oraz muzea w powiecie prudnickim:

Nazwa powiatu w którym znajdują się jednostki muzealne	Miejscowość w której zlokalizowane jest/są muzea i ilość zwiedzających muzea	Zwiedzający muzea i oddziały w 2018r. [suma osób w powiecie]	Muzealia w sztukach z podziałem na muzea w miejscowościach	Muzealia w sztukach z podziałem na powiaty
Powiat brzeski	Brzeg	55 254	Brzeg	56 020

¹⁷ Dane BDL GUS za 2018r., <https://bdl.stat.gov.pl>

Powiat głubczycki	Głubczyce	5 163	Głubczyce	3 054
Powiat kędzierzyńsko-kozielski	Kędzierzyn - Koźle	6 369	Kędzierzyn - Koźle	261
Powiat kluczborski	Kluczbork	7 123	Kluczbork	6 101
Powiat nyski	Nysa - 6 603 Paczków - 5 086	11 689	Nysa – 13 877 Paczków – 2 627	16 504
Powiat oleski	Olesno - 4 896 Praszka - 4 576	9 472	Olesno – 2 123 Praszka – 12 492	14 615
Powiat opolski	Ozimek	b.d.	Ozimek	159
Powiat prudnicki	Głogówek - 8 468 Prudnik - 9 106	17 574	Głogówek – 1 472 Prudnik – 33 021	34 493
Powiat strzelecki	Leśnica	6 156	Leśnica	b.d.*
Powiat m. Opole	Opole	282 460	Opole	109 148
	SUMA	401 260	SUMA	240 355

Tabela 15 Ilość osób odwiedzających muzea z podziałem na powiaty – dane BDL GUS z 2018r.

* W Leśnicy znajduje się oddział Muzeum Śląska Opolskiego, muzealia są ujęte zbiorczo w ramach tej jednostki

Miasta powiatowe, w których nie ma jednostek muzealnych to Krapkowice, Strzelce Opolskie i Namysłów, zorganizowane są w nich izby regionalne. Poza tym, w województwie działają inne placówki o charakterze muzealnym, m.in.: Wieża Piastowska w Opolu, Pałac w Maciejowie, Muzeum Misyjne przy Klasztorze Franciszkanów w Górze św. Anny, Regionalna Sala Muzealna w Zagwizdzu, Skarbiec św. Jakuba w Nysie, Muzeum Kołodziejstwa w Popielowie, Skansen Maszyn Rolniczych w Starych Kolniach, Muzeum Kowalstwa w Prószkowie. Na terenie województwa działa również wiele izb muzealnych i regionalnych, które przybliżają mieszkańcom historię materialną regionu, począwszy od tradycyjnych wiejskich izb jak np. Farska Stodoła w Biedrzychowicach, izby w Dańcu, Raszowej, Reńskiej Wsi po izby tematyczne związane ze specyfiką miejsca, jak np. Izba Tradycji Lotniczych w Ligocie, Młyn wodny Thiela w Żędowicach czy Izba Leśno-Przyrodnicza – Nadleśnictwo Zawadzkie w Zawadzkiem.

2.1.4. Charakterystyka zabytków z uwzględnieniem obiektów o szczególnym znaczeniu dla regionu

Zabytki o szczególnym znaczeniu dla regionu reprezentują w zasadzie wszystkie kategorie zabytków, jako świadectwa wielowiekowej historii województwa opolskiego. Przede wszystkim są to licznie zachowane **zabytkowe układy przestrzenne**. Do rejestru zostało wpisanych 27 układów urbanistycznych oraz 4 układy ruralistyczne.

Układy urbanistyczne obejmują swym zasięgiem całe miasta lub ich fragmenty zakładane w większości na bazie ośrodków średniowiecznych. Wśród najciekawszych należy wymienić stare miasta w Paczkowie, Brzegu, Byczynie, Kluczborku, Lewinie Brzeskim, Nysie, Opolu, Głogówku, Namysłowie, Niemodlinie, Prudniku i Koźlu. W większości są to średniowieczne zespoły obronne, których cechą charakterystyczną są zachowane mury miejskie z bramami (w większym lub mniejszym stopniu), bloki zabudowy z ratuszem i obiektami mieszkalno - usługowymi zlokalizowanymi na rynku, średniowieczne układy ulic oraz budynki sakralne związane z miastem. Zarówno przestrzeń, jak i poszczególne elementy architektoniczne tych

układów podlegały przekształceniom, w kolejnych epokach historycznych, przy zachowaniu pierwotnej lokalizacji zabudowa była uzupełniana lub wymieniana, zgodnie z panującymi trendami architektonicznymi. Obecnie murowana zabudowa miast w większości reprezentuje stylistykę XVIII i XIX – wieczną oraz początków XX wieku.

W przypadku układów ruralistycznych wpisanych do rejestru, w najlepszym stanie zachowania o wyróżniających się wartościach zabytkowych jest wieś Jemielnica, pozostałe w znacznym stopniu utraciły wartości zabytkowe (Grobniki, Ścinawa Nyska), w przypadku Pilszcza toczy się w ministerstwie kultury procedura skreślenia tego układu z rejestru zabytków. Należy podkreślić, że wpisy układów ruralistycznych nie są obecnie reprezentatywne w stosunku do istniejącego zasobu, na terenie województwa znajdują się cenne układy ruralistyczne, które kwalifikują się do wpisania do rejestru zabytków (Stary Paczków, Złotogłowice, Klisino, Strzeleczyki, Różyna, Raławice Śląskie i inne)¹⁸.

Oprócz zabudowy typowo miejskiej bądź wiejskiej, zachowały się przykłady unikalnych XVIII – wiecznych układów przestrzennych np. promieniste założenie w Pokoju, zrealizowane przez księżącą rodzinę von Württemberg, wyjątkowy pod względem rozplanowania układ koncentryczny oraz jeden z pierwszych tak rozległych założeń parkowo – ogrodowych na Śląsku czy też osiedle robotnicze w Jedlicach (w sąsiedztwie huty szkła).

Budownictwo obronne było często elementem układów urbanistycznych. Na terenie Opolszczyzny znajduje się ponad 50 zabytków architektury obronnej wpisanej do rejestru zabytków. Są to przeważnie fortyfikacje miejskie, mury obronne z bramami, basztami i bastejami, szereg zamków. Przykładami dobrze utrzymanych i zagospodarowanych budowli zamkowych są m.in. zamki w Brzegu (pomnik historii), Otmuchowie, Prószkowie, Niemodlinie, relikty w Opolu (Wieża Piastowska, Zamek Górny). Obwarowania miejskie w najlepszym stanie zachowały się w Paczkowie (pomnik historii) i Byczynie, cenne fragmenty są w Głubczycach i Białej. Całość uzupełniają fortyfikacje nowożytne twierdz w Nysie (koniec XVI do XIX w.) i w Kędzierzynie – Koźlu (XVIII w.).

Zdj. 14 Nysa. Jeden z obiektów twierdzy - Fort II Regulicki, fot. I. Solisz; Zdj. 15 Kędzierzyn – Koźle. Fort Fryderyka Wilhelma, tzw. Baszta Montalemberta, fot. Grzegorz Naumowicz

¹⁸ Powołany przez Wojewodę Opolskiego Zespół ds. zachowania dziedzictwa kulturowego wsi i ochrony krajobrazu, przeprowadził w latach 2008 – 2015 waloryzację zasobów, wskazując ponad 50 wsi (na ponad 1000 sołectw), jako szczególnie cennych na terenie województwa.

W przypadku budownictwa sakralnego do rejestru zabytków wpisanych jest niemalże 600 obiektów. Znaczną część z nich stanowią kościoły gotyckie powstałe w średniowieczu. Tych najcenniejszych, wzniesionych w XIII wieku, najwięcej jest w okolicach Nysy. Najciekawsze wiejskie kościoły romańsko – gotyckie znajdują się w Gryżowie i Kałkowie. Pod wpływem przybyłych na Śląsk Opolski cystersów powstaje kościół i klasztor w Jemielnicy. Cechy warsztatów cysterskich można odnaleźć również w kościołach w Pisarzowicach, Rogowie Opolskim i Żyrowej. Świątynie o rodowodzie gotyckim znajdują się w Opolu: kościół Franciszkanów z nekropolią Piastów opolskich, katedra Podwyższenia Krzyża Świętego, w Brzegu (kościół św. Mikołaja, kaplica św. Jadwigi), Nysie (bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki – Pomnik Historii), Paczkowie (kościół św. Jana Ewangelisty), Głogówku (kościół św. Bartłomieja), Kluczborku i Byczynie (kościoły ewangelickie). Przedstawicielami wiejskich budowli gotyckich są m.in. świątynie w Małujowicach, Strzelnikach, Gierszowicach, Czeskiej Wsi i Pogorzeli. Najliczniejsze zgrupowanie budowli z XIII – XIV wieku występuje na obszarze powiatu brzeskiego.

W 1 połowie XVII wieku pojawiły się już pierwsze rozwiązania barokowe (kolegium św. Anny i kościół św. Rocha w Nysie). Z późniejszych kościołów wymienić należy Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Brzegu, kościoły jezuickie w Nysie, Otmuchowie i Prószkowie, charakteryzujące się rzędem kaplic i empor po bokach korpusu oraz dwuwieżową fasadą oraz kompleksy klasztorne: Głogówek, Góra Świętej Anny, Mochów, Czarnowąsy (założenie barokowe z relikwiami średniowiecznymi). Barok królował w architekturze sakralnej Śląska Opolskiego do 2 połowy XVIII wieku. Jego późnym przykładem jest rokokowy kościół Zofii w Pokoju (ewangelicki). Klasycyzm i eklektyzm reprezentują takie świątynie jak kościół katolicki w Rudziczce (powiat prudnicki) na rzucie eliptycznym czy kościół ewangelicki w Ozimku, którego projekt pochodzi z berlińskiego biura Karla Fryderyka Schinkla. Druga połowa XIX wieku to przykłady budowli neostylowych m.in. neogotyckie kościoły w Tułach i Wołczynie.

Jednym z charakterystycznych elementów wiejskiego pejzażu Opolszczyzny są **kościół drewniane**. Z ogólnej liczby 65 (w większości zrębowych, ale również szkieletowych i konstrukcji mieszanej – z elementami murowanymi) największe ich skupisko występuje w północnej części województwa (powiaty kluczborski i oleski).

Zdj. 16 Kościół w Krzyżowicach, fot. ze zbiorów OT NID w Opolu, Zdj. 17 Kościół w Jamach, fot. Iwona Solisz

Najstarsze zachowane do dziś konstrukcje drewniane to kościoły w Krzyżowicach, (z konstrukcją drewnianą nawy i wieży datowaną w wyniku badań dendrochronologicznych na połowę XIV wieku, z XV - wiecznym murowanym prezbiterium z gotyckimi polichromiami), kolejne kościoły datowane są na XVI wiek: Baldwinowice (prezbiterium oraz zakrystia murowane z cegły przed 1414 roku), Bąków (z XVI-wiecznymi polichromiami i tryptykiem z 2. połowy XIV wieku), Miechowa, Bierdzany (z XVIII-wieczną polichromią, znaną jako *Śmierć Bierdzańska*), Brzezinki (polichromowany, z oryginalnym drewnianym ogrodzeniem z bramą cmentarną). Z kościołów powstałych w konstrukcji szkieletowej warto wymienić kościół w Wierzbicy Górnej czy w Głogówku. Natomiast do najcenniejszych świątyń drewnianych o znaczeniu ponadlokalnym należy zaliczyć: odpustowy kościół św. Anny w Oleśnie (pomnik historii), kościół św. Józefa w Baborowie i kościół św. Michała Archanioła w Michalicach, obydwa z zachowanymi polichromiami wnętrza oraz wyposażeniem.

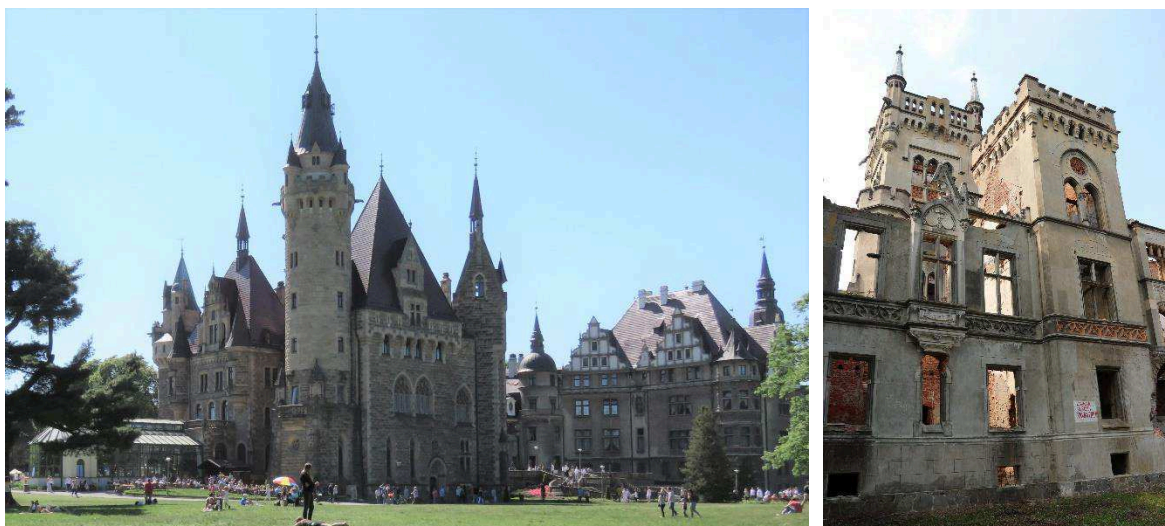
Na terenie województwa zachowało się niewiele przykładów budownictwa żydowskiego, dawny kształt architektoniczny zachowały synagogi w Praszce i Opolu oraz dom przedpogrzebowy w Prudniku.

Budownictwo mieszkaniowe reprezentują z jednej strony efektowne zespoły pałacowe i dworskie, oraz wille miejskie, a także zabudowa wielorodzinna, charakterystyczna dla miast, szczególnie w pierzejach rynkowych i na historycznych przedmieściach. Licznie zachowane są domy i kamienice (głównie w stylistyce barokowej i XIX – wiecznej, rzadziej z elementami secesji), których spora część podlega ochronie prawnej. Ich stan zachowania, zależny od właścicieli obiektu, jest bardzo różnorodny, przy czym należy zwrócić uwagę na bardzo dobrze utrzymane budynki wspólnot mieszkaniowych, które w ostatnich latach podejmują się prac remontowych, często przy wsparciu finansowym samorządów lokalnych (kamienice w Opolu, Brzegu, Kluczborku).

W przypadku założeń pałacowych i dworskich, których na terenie województwa znajduje się niemal 200, do najcenniejszych należą obiekty w Mosznej, Kamieniu Śląskim, Piotrowicach Nyskich, Żyrowej, Karłowicach, Tułowicach, Sulistawiu, Więszycach. Poszczególne obiekty powstawały najczęściej na przestrzeni od XVI do XX wieku. Obecnie większość stanowią eklektyczne budowle z drugiej połowy XIX i początków XX wieku.

Najbardziej spektakularnym przykładem mającym istotny wpływ na krajobraz kulturowy województwa oraz pełniącym rolę wizytówki regionu jest pałac w Mosznej, w którym główna część ma charakter barokowy, dobudowane skrzydło wschodnie – neogotycki, a skrzydło zachodnie – neorenesansowy. Pałac otoczony jest rozległym parkiem krajobrazowym z bogatym układem wodnym.

Zdj. 18 Pałac w Mosznej, fot. I. Solisz, Zdj. 19 Ruiny pałacu w Kopicach, fot. I. Solisz.

Wymienione powyżej obiekty są w większości użytkowane i zadbane (zakończone kilka lat temu prace w Sulisławiu czy Więszczech, zaadaptowany do nowych funkcji Dwór Biskupi w Nysie, systematycznie realizowane prace w Mosznej). Jednak część z obiektów jest poważnie zagrożona np. pałac w Minkowskim, Szczytach czy Turawie, część pałaców to obecnie ruiny (Kopice, Rożnów, Miechowa), w niektórych właściciele prywatni prowadzą prace remontowe (Miejsce, Żyrowa, Dobra, Staroścín).

Na terenie województwa większość założeń pałacowo – folwarcznych uzupełniają **parki**, reprezentujące głównie styl angielskich parków krajobrazowych. Poszczególne obiekty różnią się między sobą pod względem wielkości powierzchni jak i zasięgu (w obrębie muru otaczającego park lub przenikające swoją kompozycją obszary sąsiednie, tworząc z nimi rozległe założenia krajobrazowe (Moszna, Karłowice). W rejestrze znajdują się również parki miejskie. Wśród nich dominują obiekty w formie plant, założone wokół średniowiecznych murów lub na terenach rozebranych obwarowań lub przekształconych fos (Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Nysa, Paczków, park zamkowy na Pasiece w Opolu) oraz rozległe parki miejskie, założone na nowych terenach (Park Bolko w Opolu, Dobrodzień, Kluczbork). Ze względów kompozycyjnych szczególnie ciekawym obiektem są planty w Brzegu, gdzie do układu wprowadzono „sztuczną rzekę” wijącą się w głębokim wąwozie koryta dawnej fosi. Unikalnym zespołem zieleni komponowanej jest Pomologia w Prószkowie – XVIII – wieczne założenie związane z Pruską Berlińską Akademią Rolniczą.

Oddzielną grupę obiektów połączonych z zielenią stanowią **cmentarze**, wśród których znajdują się rzymsko – katolickie, żydowskie, ewangelicko – augsburskie, bezwyznaniowe i komunalne. Część posiada zachowany układ przestrzenny i kompozycyjny. Niewątpliwą wartość stanowią zabytkowe płyty nagrobne, nagrobki, krzyże i kaplice świadczące o wielokulturowej historii tego regionu. Szczególnym obiektem jest Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach, gdzie znajdują się trzy duże cmentarze wojenne: Stary Cmentarz Jeniecki (1870 – 1945), Cmentarz Jeńców Radzieckich (1942 – 1945) oraz Cmentarz Ofiar Obozu Pracy (1945 – 1946). Wśród cmentarzy wyznaniowych największą liczbę reprezentują cmentarze katolickie – 26 (najstarszy datowany na XIII wiek w Choruli, pow.

krapkowicki) i żydowskie – 17 obiektów z największym w Białej (pow. prudnicki), w większości z XVIII i XIX wieku.

Zdj. 20 Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach (Stary Cmentarz Jeniecki), fot. I. Solisz;
Zdj. 21 Kirkut w Prudniku, fot. I. Solisz

Budynki użyteczności publicznej to ogromny zespół budowli powstających na tych ziemiach od czasów renesansu do XX wieku. To ratusze, szpitale, szkoły, sądy i więzienia, poczty, dworce kolejowe i inne obiekty. Wśród budynków użyteczności publicznej na terenie województwa szczególną grupę stanowią ratusze. Wśród nich wyróżnia się grupa budowli renesansowych, w tym ratusz w Brzegu, wzniesiony w XVI i XVII wieku, jego charakterystycznym akcentem jest zachodnia fasada z arkadową loggią, facjatami i wieżyczkami klatki schodowej. Renesansowe fragmenty odnajdujemy w ratuszach w Otmuchowie z wieżą i polichromowanym zegarem słonecznym umieszczonym narożniku, w Głogówku, Grodkowie (wieża), Paczkowie (wieża zwieńczona attyką oraz kartusz biskupa Promnitz), Namysłowie (wschodnia elewacja). Za wartościowe uznaje się ratusze w Kluczborku, Baborowie, Prudniku, Oleśnie, Lewinie Brzeskim, Opolu, Strzelcach Opolskich, Byczynie.

Do rejestru zabytków wpisanych jest siedem zespołów szpitalnych, w tym zespół św. Aleksego w Opolu, ze szpitalem osadzonym na dawnych murach miejskich; w Głogówku barokowy, przylegający do kościoła i nawiązujący do jego stylistyki szpital ufundowany przez Henryka Oppersdorffa, w Kluczborku zakład dla ubogich zaprojektowany został przez Karla Gotharda Langhansa, a odbudowany po pożarze według planów Karla Friedricha Schinkla. W Prudniku zespół klasztorno – szpitalny oo. bonifratrów oraz zespół szpitala w otoczeniu parkowym w Branicach.

W przypadku budynków szkolnych należy wyróżnić budowle wzniesione z fundacji książęcej (gimnazjum piastowskie w Brzegu wybudowane zostało w stylu renesansowym pod kierunkiem Jakuba Parra z fundacji Jerzego II w latach 1564 – 1569) oraz wybudowane przez jezuitów (Carolinum w Nysie – kolegium św. Anny wzniesione w 1614 roku oraz gimnazjum powstałe w latach 1722 – 1725), o rozbudowanej formie i bogatej dekoracji, oraz daleko skromniejsze szkoły murowane w małych miastach i wsiach. Ciekawostką jest tu dawna szkoła ewangelicka w Namysłowie, wybudowana w XVIII wieku w konstrukcji szkieletowej.

Do dzisiaj pierwotnie użytkowane pozostają budynki wznoszone w drugiej połowie XIX wieku w stylach historyzujących, są to sądy (Opole, Brzeg) i więzienia (Prudnik, Strzelce Opolskie) oraz poczty (Brzeg, Nysa) i dworce kolejowe (Opole, Brzeg).

Budynki użyteczności publicznej należą do najlepiej utrzymanych zabytków na terenie województwa.

Zabytki techniki

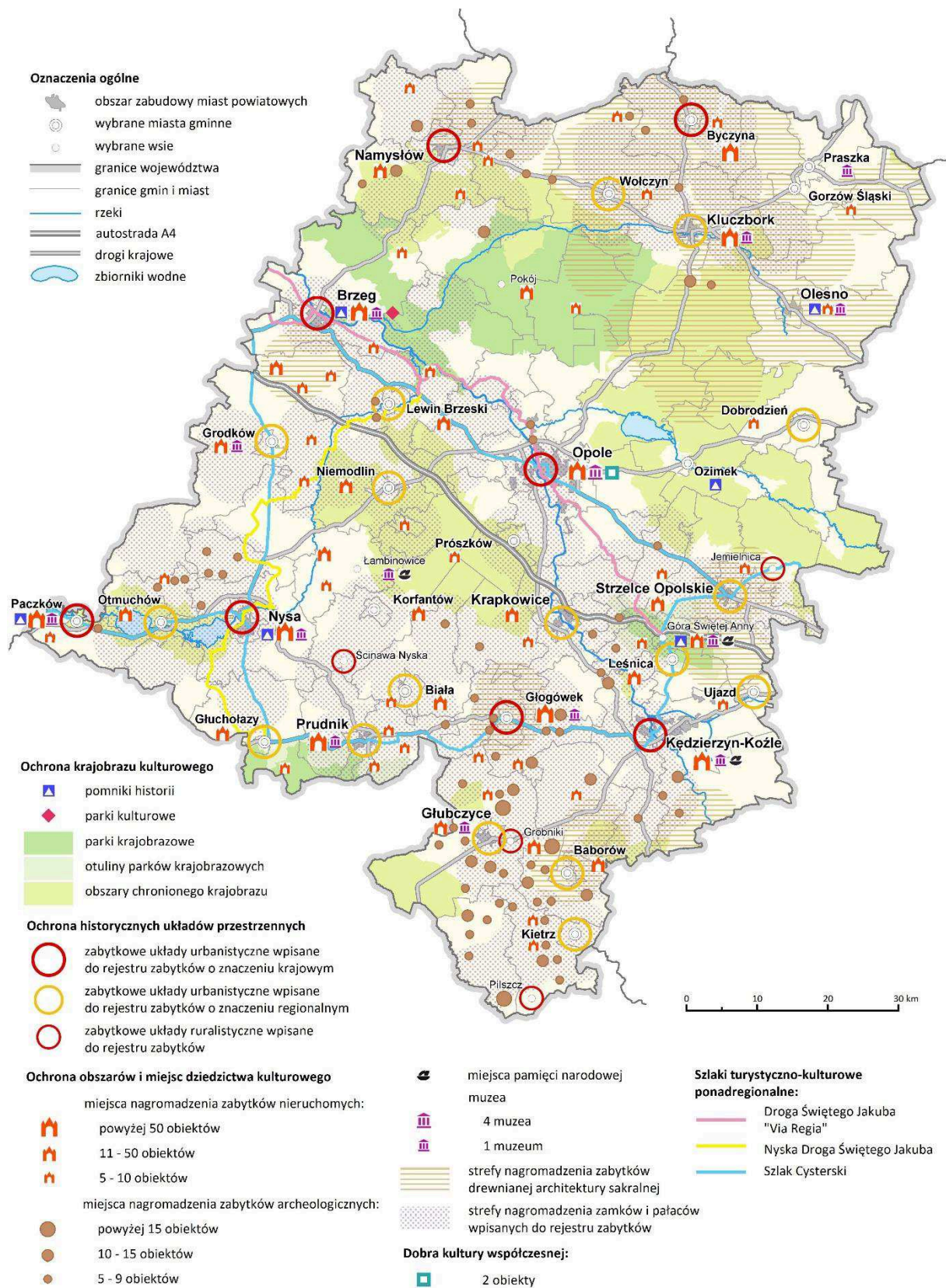
Śląsk jako region bogaty w złoża naturalne został szybko poddany industrializacji oraz połączony gęstą siecią linii kolejowych, umożliwiających sprawną komunikację i transport. Na Śląsku Opolskim rozwinęło się kilka gałęzi przemysłu, których materialne pozostałości oglądać możemy po dzień dzisiejszy na terenie województwa. Należy tu wymienić:

Huty żelaza, które rozwinęły się dzięki złożom rud żelaza, bogactwie lasów, a także możliwość wykorzystania energii wodnej do napędu maszyn, przyczyniły się do powstania pod koniec XVIII wieku hut żelaza w dolinie rzeki Mała Panew. Huta w Ozimku, założona została w 1754 roku, wcześniej, bo w 1745 roku, powstała huta w Zagwizdzu, która systematycznie rozwijana skupiła pod swym zarządem fryszerkę w Czarnowasach, wielki piec w Brynicy, oraz mniejsze huty. Kompleks w Zagwizdzu w większości zachował się do dziś. W Murowie i Jedlicach działały huty szkła.

Przemysł wapienniczy i cementowy – to głównie szybkie piece wapiennicze w Krapkowicach, Gogolinie, Ligocie Dolnej, zaś na terenie miasta Opolu cementowania „Odra”, która jest jedyną funkcjonującą z pierwotnych ośmiu cementowni, które powstały tu w 2. połowie XIX wieku. Na przełomie XIX i XX wieku na terenie Opolszczyzny występowały liczne cegielnie z których obecnie zachowały się nieliczne relikty (Szydłów, Dobrzeń Wielki, Błachów).

Jednocześnie rozwijały się charakterystyczne dla poszczególnych miejscowości przemysły np. włókienniczy – zakłady Fränkla w Prudniku (późniejszy Frotex), zakłady papiernicze i fabryka obuwia w Krapkowicach, fabryka świec w Paczkowie. W Tułowicach, ze względu na występowanie złóż glinek ceramicznych, założono na początku XIX wieku fajansiarnię, produkująca porcelanę do 1945 r. (po wojnie fabryka porcelitu). Z rzekami, głównie Odrą i Małą Panwią związany jest system hydrotechnicznych układów wodno – transportowych (Kanał Kłodnicki i Kanał Gliwicki), porty i stocznie rzeczne w Opolu i Kędzierzynie – Koźlu, mosty (w tym najstarszy wiszący most żelazny w Ozimku). Z transportem kolejowym związane są zespoły stacji kolejowych (Szydłów), czy kolejowe obiekty inżynieryjne np. Raclawicach Śląskich (wiadukt nad Osobłogą) i Nowej Cerekwi (trójprzęstowy wiadukt, długości niemal 120 m i wysokości 21,5 m).

Całość uzupełniają młyny (Tułowice, Brzeg, Grodków), browary (Namysłów, Strzelce Opolskie, Głubczyce), gorzelnie (Goświnowice, Księży Las), wiatraki (Grodków, Łowkowice), elektrownie wodne (Paczków, Nysa), zespoły wodociągów miejskich (Opole), wieże wodne (Głogówek, Nysa, Kluczbork), gazownia w Paczkowie (zaadaptowana na muzeum) oraz zabudowania folwarczne – spichlerze, obory, stajnie, stodoły, wozownie (Kopice, Kazimierz).

Ryc. 12 Zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego ujęte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego; opracowanie Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO, źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 2 POLITYKA PRZESTRZENNA, s. 66

2.1.5. Zagrożone obiekty zabytkowe w województwie

Głównym powodem złego stanu zachowania zabytków są przyczyny wynikające z braku funkcji i użytkowania obiektów zabytkowych. Ten problem dotyczy przede wszystkim określonych grup zabytków i jest to zjawisko typowe nie tylko dla województwa opolskiego, ale obserwowane w całym kraju. Szczegółowo problematykę związaną ze stanem zachowania obiektów zabytkowych dla wszystkich województw opracował Narodowy Instytut Dziedzictwa.

L. p.	Powiaty województwa opolskiego	Niezaliczone do grup weryfikacyjnych	Zagrożone	Utrata wartości	Nieistniejące	Translokowane	Nieidentyfikowane	Przeniesione do muzeów	Razem
13.	Powiat brzeski	373	14	1	19	0	11	0	418
14.	Powiat głubczycki	143	30	24	38	0	6	0	241
15.	Powiat kędzierzyńsko-kozielski	123	22	1	4	0	0	1	151
16.	Powiat kluczborski	213	10	6	8	0	2	0	239
17.	Powiat krapkowicki	88	12	0	2	0	0	0	102
18.	Powiat namysłowski	146	16	6	9	0	0	0	177
19.	Powiat nyski	444	36	33	27	0	8	1	549
20.	Powiat oleski	69	4	1	8	0	0	0	82
21.	Powiat opolski	136	39	14	5	1	1	3	199
22.	Miasto Opole	192	3	0	2	0	0	0	197
23.	Powiat prudnicki	223	34	17	13	0	4	1	292
24.	Powiat strzelecki	155	12	3	2	1	2	2	177
	Województwo	2305	232	106	137	2	34	8	2824

Tabela 16 Obiekty wpisane do rejestru w podziale wg stanu zachowania – dane NID dot. zabytków objętych weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie opolskim).

W ramach weryfikacji zrealizowanej w latach 2009 – 2015 Oddział Terenowy w Opolu Narodowego Instytutu Dziedzictwa wskazał na Opolszczyźnie zagrożenie 232 obiektów (8,22% zabytków). Zabytki zagrożone nie są rozmieszczone na terenie województwa w sposób równomierny. Największy procentowy udział w zweryfikowanym zasobie zabytkowym mają one w powiatach opolskim (39 obiektów, 19,60%) oraz kędzierzyńsko-kozielskim (22 obiekty, 14,57%). Ponad 10% zagrożonych zabytków stwierdzono też w powiatach głubczyckim (12,45%) krapkowickim (11,76%) i prudnickim (11,64%). Duża liczba zagrożonych zabytków w powiecie nyskim (36 obiektów) stanowi jednak tylko 6,56% zweryfikowanego zasobu. Na terenie miasta Opole liczba zagrożonych zabytków jest zdecydowanie najmniejsza (3 obiekty, 1,52% zasobu). Od czasu zakończenia weryfikacji terenowej stan zachowania wielu z zagrożonych zabytków uległ zmianie, zarówno na lepsze, jak i na gorsze. Niemniej ogólny wyraz powyższych statystyk, wskazujący na największą liczbę zagrożonych obiektów w powiatach południowych (przygranicznych nyskim i głubczyckim, a także prudnickim) nadal odpowiada rzeczywistości. Są to obszary o wyjątkowo okazałej zabudowie wiejskiej, będącej świadectwem dawnej zamożności tych terenów. W latach powojennych zasiedlone ludnością przesiedleńczą, obecnie są najbardziej narażone na

postępujący proces depopulacji i degradacji zasobów. Obecność wśród nich powiatu opolskiego jest zaskakująca i autorzy raportu nie znaleźli dla niej uzasadnienia¹⁹.

Zabytki zagrożone															
L.p	Powiaty województwa opolskiego	Sakralne	Obronne	Użyteczności publicznej	Zamki	Rezydencjonalne	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	razem w powiecie	% zasobu
1	brzeski	0	0	0	0	2	1	4	1	4	1	0	1	14	3,35
2	głubczycki	4	0	0	1	1	0	1	3	11	1	1	7	30	12,45
3	kędzierzyńsko-kozielski	1	1	0	0	2	0	3	3	1	9	1	1	22	14,57
4	kluczborski	1	0	0	0	5	1	2	0	1	0	0	0	10	4,18
5	krapkowicki	0	0	0	0	4	2	0	0	0	5	1	0	12	11,76
6	namysłowski	1	0	1	0	4	3	5	0	0	0	0	2	16	9,04
7	nyski	3	2	1	0	9	4	6	0	6	2	0	3	36	6,56
8	oleski	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	4	4,88
9	opolski	2	1	2	2	4	4	10	4	1	8	1	0	39	19,60
10	Miasto Opole	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	3	1,52
11	prudnicki	9	2	0	5	2	7	5	1	0	1	1	1	34	11,64
12	strzelecki	0	0	0	2	1	2	6	0	0	0	1	0	12	6,78
	Województwo ogółem	21	6	4	10	36	25	42	12	26	27	8	15	232	
	% zasobów	3,42	10,91	3,03	38,46	23,23	10,87	21	15,19	2,68	32,93	6,20	9,87		8,22

Tabela 17 Obiekty zagrożone, wpisane do rejestru w podziale wg funkcji pierwotnej – dane NID dot. zabytków objętych weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport j.w.)

Analizując zagrożenia dla zabytków w podziale na kategorie zabytków, za zagrożone uznano 10 zamków w województwie (38,46%). Na przykład 100% zasobu zamków w powiecie strzeleckim stanowiły 2 zagrożone ruiny – w Ujeździe i Strzelcach Opolskich. Ruiny zamku w Ujeździe zostały zabezpieczone. Najwięcej z nich znajduje się na terenie powiatu prudnickiego (aż 5, 71,43% zasobu w powiecie); są to zamki w Chrzelicach, Głogówku, Łące Prudnickiej, ruiny zamku Gryżów i w Trzebini. Wśród tej grupy, wskazano wyjątkowo cenne dla dziedzictwa zagrożone zamki, m.in. w Głogówku, Niemodlinie, Karłowicach, Polskiej Cerekwi – obecnie we wszystkich zostały przeprowadzone prace remontowe, zabezpieczające przed dalszą degradacją.

Raport wskazuje na wysoki wskaźnik zagrożenia budowli przemysłowych (27 obiektów, 32,93%), zlokalizowane na terenie uprzemysłowionego powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego (9 obiektów, 60% zasobu powiatu), opolskiego (8 obiektów, 53,33%)) oraz krapkowickiego (5 obiektów, 45,45%). W powiecie kędzierzyńsko – kozielskim są to cztery śluzy XVIII – wiecznego Kanału Kłodnickiego, dwie z sześciu wpisanych do rejestru wież ciśnień w mieście oraz elektrownia i przepompownia, także na terenie Kędzierzyna-Koźła. W powiecie opolskim zagrożony jest zespół huty w Zagwizdzu, a w powiecie krapkowickim – pięce wapiennicze

¹⁹ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie opolskim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), NID Warszawa 2017, s. 59

w Krapkowicach i Górażdżach (te obecnie po pracach remontowych). Nieużytkowane relikty przemysłu wapienniczego, wykonane z podatnego na zawilgocenie i wietrzenie materiału, nie zostały zabezpieczone przed niekorzystnym wpływem warunków atmosferycznych, działaniem wandalii itp. oraz pozostają bez opieki i bieżących napraw²⁰. Uzupełniając te dane należy wskazać zagrożone zabytki wpisane do rejestru oraz znajdujące się jedynie w ewidencji m.in. wieże wodne w Głogówku i Białej, piec szybowy w Ligocie Dolnej i w Górze Świętej Anny, młyn wodny w Tułowicach, a w przypadku architektury przemysłowej – część zabudowy dawnej fabryki włókienniczej w Prudniku czy młyn w Grodkowie. W przypadku większości wymienionych branż przemysłowych wymienionych w rozdziale 2.1.4., związane z nimi obiekty architektoniczne i infrastruktura techniczna to znikające elementy z krajobrazu kulturowego Opolszczyzny. Z trzystu funkcjonujących na przełomie XIX/XX wieku cegielni zachowało się kilka i to w złym stanie technicznym (Kobylica, Błachów, Dobrzeń Wielki). W przypadku cukrowni, z działających jeszcze na początku XX wieku dużych zakładów w Lewinie Brzeskim (założone w 1882r.), Otmuchowie, Baborowie i Nowej Cerekwi, istnieje tylko zmodernizowana i funkcjonująca cukrownia w Nowej Cerekwi. Podobnie jest z większością wyżej wymienionych zabytków, które stanowią jedynie dominantę architektoniczną w panoramie miejscowości, bez historycznej funkcji i wyposażenia. W sposób drastyczny zmniejsza się ilość dworców kolejowych i zabudowy stacyjnej w związku z likwidacją wielu linii kolejowych, część z cennych obiektów jest w złym stanie technicznym m.in. budynek dworca w Głubczycach, parowozownia w Kluczborku. Zabytki techniki to obecnie jeden z najszybciej degradowanych zasobów zabytkowych w województwie.

Raport wskazuje również inne grupy zagrożonych zabytków: to obiekty folwarczne (42 obiekty, 20% zasobu) oraz rezydencjonalne (36 obiektów, 23,23%). Rozmieszczenie zagrożonych zabytków rezydencjonalnych jest proporcjonalne do ogólnej liczebności zasobu w powiatach – w granicach 20 – 30%. Najbardziej od średniej odbiega na korzyść powiat brzeski (2 zagrożone obiekty, 11,10% zasobu), na niekorzyść – powiat prudnicki (także 2 obiekty, ale 66,67% zasobu). W większości w trakcie weryfikacji potwierdzono, że w najgorszym stanie są obiekty nieużytkowane. Za obiekty w najgorszym stanie technicznym uznano zespoły pałacowo – parkowe w Biestrzykowicach, Lisich Kątach (rozpoczęte prace remontowe przez nowego właściciela), Lubiatowie i Rozwadzy. Nieużytkowane są pałace w Borzysławicach, Kazimierzu, Przydrożu Wielkim, Szczytach i Trawnikach. Dwór w Gorzowie Śląskim oraz pałac w Zębolicach nie są użytkowane i z powodu braku odpowiedniego zabezpieczenia popadają w ruinę. Zagrożenie tych obiektów polega nie tylko na pogarszającym się stanie elementów wystroju czy wyposażenia, ale przede wszystkim na utracie elementów konstrukcyjnych. W niektórych przypadkach wykonano wstępne prace zabezpieczające²¹, nie wiadomo jednak, czy remont będzie miał ciąg dalszy i czy zostanie wykonany zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. Prace powinny obejmować całe zespoły, wraz z parkami i folwarkami, a w praktyce kompleksowe działania podejmowane są nadal zbyt rzadko. Takie zagrożenie występuje w XVII-, XVIII- i XIX-wiecznych założeniach

---

²⁰ Tamże, s. 60

²¹ Wykonany remont zastępczy przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w Zębolicach

w Cieszanowicach, Rysiowicach, Ulanowicach i Wilemowicach. Renesansowe dwory w Niwnicy, Ścinawie Małej i Ulanowicach są szczególnie wartościowe ze względu na czas powstania i wymagają badań architektoniczno – konserwatorskich.

Statystycznie zabytków zagrożonych najmniej jest wśród obiektów pełniących funkcje: budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej oraz obiektów sakralnych, choć należy wziąć pod uwagę, że wśród nich znajdują się cenne obiekty, wymagające podjęcia pilnych prac remontowo – konserwatorskich jak np. poewangelicki kościół w Lewinie Brzeskim.

Narodowy Instytut Dziedzictwa poddał również analizie zagrożenie obiektów w poszczególnych technikach budowlanych. Największą procentowo grupę zagrożonych na Opolszczyźnie zabytków to obiekty wzniesione z kamienia (20 obiektów, 28,9% zasobów). Zlokalizowane są głównie w powiecie prudnickim (kamienny mur ogrodzeniowy w Wierzbcu, ruiny zamku w Trzebini) oraz w powiecie krapkowickim – piece wapienniki, poza piecami w Gogolinie wszystkie uznano za zagrożone. Natomiast najwięcej zagrożonych budynków zostało wymurowanych z przeważającą ilością cegły (169 obiektów, stanowiących jedynie 7,51% zasobu)²². Bardzo trudna sytuacja dotyczy murów obronnych i fortyfikacji, są to bowiem budowle wymagające systematycznego prowadzenia prac remontowych, w większości należące do samorządów, które nie mają odpowiednich funduszy na konieczne zabiegi konserwatorskie, szczególnie zły stan techniczny dotyczy murów miejskich w Byczynie czy relikwów twierdzy w Kędzierzynie – Koźlu.

W nielicznie występującej na terenie województwa opolskiego konstrukcji szkieletowej wzniesiono 17 zabytków, z czego 4 (23,53% zasobu) uznano za zagrożone. Były to: w powiecie brzeskim – spichlerz w Kantorowicach, w kluczborskim – kościół w Wierzbicy Górnej (systematycznie remontowany), w nyskim – budynek mieszkalny w Unikowicach oraz w namysłowskim – szkoła ewangelicka w Namysłowie (obecnie zakończona adaptacja i remont budynku). W konstrukcji wieńcowej zagrożony zasób to głównie niewielkie lamusy – spichlerze, wzniesione w XVIII wieku, usytuowane na prywatnych posesjach: w powiecie kędzierzyńsko-kozielskim w Łanach (obecnie już nieistniejący), w opolskim – dwa we wsi Dąbrówka Łubniańska, będące ostatnimi już przykładami w województwie. Pozostałe drewniane obiekty to tzw. domek syberyjski, przeniesiony w sąsiedztwo plebanii kościoła pw. św. Katarzyny w Kędzierzynie-Koźlu oraz wiatrak – koźlak w Chróście Opolskiej. Jest to o tyle niepokojące, że Opolszczyzna ma najmniejszy w Polsce zasób budownictwa drewnianego wpisanego do rejestru zabytków (122 obiekty na 6292 zabytki w Polsce, z czego ponad połowa to kościoły drewniane)²³, wynika to oczywiście z tradycji budowlanej tych ziem, gdzie zabudowa murowana zaczęła dominować już na przełomie XVIII i XIX wieku.

Analizując zagrożenie obiektów zabytkowych na Opolszczyźnie w kontekście zasobów krajowych, zauważalna jest wysoka ilość zabytków szczególnie zagrożonych, które nie utraciły wartości zabytkowych. Najwięcej takich zabytków Narodowy Instytut Dziedzictwa wskazał w województwie zachodniopomorskim (15,42%), dolnośląskim (9,05%) i opolskim (8,22%). Zaś regionami o największej potencjalnej utracie zasobu zabytkowego, wynoszącej 18 – 19 %

---

²² Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie opolskim, s. 61

²³ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, s. 83

obiektów figurujących w rejestrze zabytków są województwa zachodniopomorskie i opolskie, w którym stwierdzono relatywnie dużo obiektów, które już utraciły wartości zabytkowe oraz nieistniejących²⁴.

Województwo	Razem zabytków zagrożonych	Procent całości zasobów
dolnośląskie	706	9,05
kujawsko-pomorskie	161	5,77
lubelskie	64	1,75
lubuskie	80	2,02
łódzkie	143	5,86
małopolskie	378	7,79
mazowieckie	168	2,62
opolskie	232	8,22
podkarpackie	149	3,54
podlaskie	73	3,5
pomorskie	210	6,61
śląskie	285	7,86
świętokrzyskie	73	4,71
warmińsko-mazurskie	348	6,13
wielkopolskie	320	4,83
zachodniopomorskie	481	15,42

Tabela 18 Obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych wpisane do rejestru w podziale na województwa – dane NID - zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...)

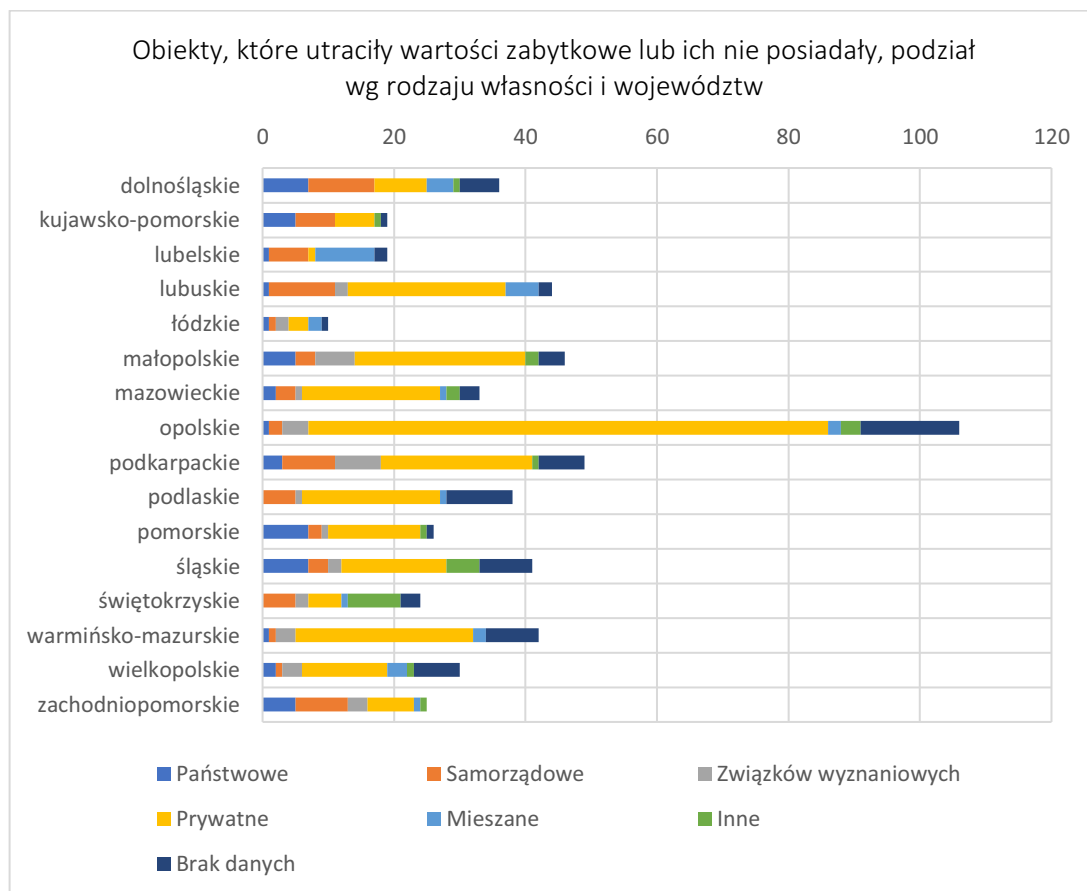

²⁴ Na 19 % potencjalnej utraty zasobu zabytkowego na Opolszczyźnie składa się suma udziałów procentowych obiektów we wszystkich grupach weryfikacyjnych tj. obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości – 8,22%, o utraconych wartościach – 3,75%, nieistniejące – 4,85 %, tamże, s. 140

Ryc. 13 Ilość zabytków szczególnie zagrożonych, które nie utraciły wartości zabytkowych w poszczególnych województwach, opracowano na podstawie Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce (tabela 18)

Województwo	Państwowe	Samorządowe	Związki wyznaniowe	Prywatne	Mieszane	Inne	Brak danych	Liczba	%
dolnośląskie	7	10	0	8	4	1	6	36	0,46
kujawsko-pomorskie	5	6	0	6	0	1	1	19	0,68
lubelskie	1	6	0	1	9	0	2	19	0,52
lubuskie	1	10	2	24	5	0	2	44	1,11
łódzkie	1	1	2	3	2	0	1	10	0,41
małopolskie	5	3	6	26	0	2	4	46	0,95
mazowieckie	2	3	1	21	1	2	3	33	0,52
opolskie	1	2	4	79	2	3	15	106	3,75
podkarpackie	3	8	7	23	0	1	7	49	1,16
podlaskie	0	5	1	21	1	0	10	38	1,82
pomorskie	7	2	1	14	0	1	1	26	0,82
śląskie	7	3	2	16	0	5	8	41	1,13
świętokrzyskie	0	5	2	5	1	8	3	24	1,55
warmińsko-mazurskie	1	1	3	27	2	0	8	42	0,74
wielkopolskie	2	1	3	13	3	1	7	30	0,45
zachodniopomorskie	5	8	3	7	1	1	0	25	0,80
Razem	48	74	37	294	31	26	78	588	0,91

Ryc. 14 Obiekty, które utraciły wartości zabytkowe lub ich nie posiadały, podział wg rodzaju własności i województw – dane NID - zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...)

Ryc. 15 Obiekty, które utraciły wartości zabytkowe lub ich nie posiadały, podział wg rodzaju własności i województw, opracowano na podstawie danych NID (Raport...)

Podczas weryfikacji zasobów zabytkowych odrębną kategorię stanowiły zabytki, które utraciły wartości zabytkowe. W większości znajdują się one na obszarach wiejskich. Są to budynki folwarczne, zaliczone do tej kategorii ze względu na bardzo zły stan techniczny oraz mieszkalne, zniszczone w wyniku modernizacji i przebudowy. Przerwanie ciągłości osadniczej po II wojnie światowej, przejawiało się pogorszeniem stanu substancji zabytkowej. Jest to zauważalne szczególnie w powiatach nyskim, głubczyckim i prudnickim. Południowa część województwa, jako zamożniejsza, charakteryzowała się historycznie zagrodami wiejskimi o dużych rozmiarach i bogatej dekoracji, co utrudnia dzisiaj ich utrzymanie, szczególnie w kontekście intensywnej depopulacji i zmiany sposobu prowadzenia gospodarki rolnej. Na przestrzeni lat te trendy spowodowały likwidację znacznej części zasobów zabytkowych i wciąż postępuje proces utraty kolejnych obiektów zabytkowych. W sposób szczególnie widoczny jest to w Grobnikach, gdzie przekształcenia i likwidacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków dotyczyła ośmiu obiektów. Opolszczyzna jest również w czołówce województw, w których odnotowano znaczące zagrożenia utraty wartości zabytkowej zabytkowych obszarów wszystkich kategorii (tj. układów urbanistycznych, ruralistycznych, zespołów zabudowy i krajobrazu kulturowego)²⁵, zagrożenia dotyczą one między innymi niekontrolowanej wymiany historycznej zabudowy małomiasteczkowej i wiejskiej.

Zabytki które utraciły wartości zabytkowe															
L.p	Powiaty województwa opolskiego	Sakralne	Obronne	Użyteczności publicznej	Zamki	Rezydencjonalne	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	razem w powiecie	% zasobu w powiecie
1	brzeski	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0,24
2	głubczycki	0	0	0	0	0	0	0	3	18	0	1	2	24	9,96
3	kędzierzyńsko-kozielski	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,66
4	kluczborski	1	0	0	0	0	1	1	1	2	0	0	0	6	2,51
5	krapkowicki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	namysłowski	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	6	3,39
7	nyski	0	0	0	0	1	0	1	7	21	2	0	1	33	6,01
8	oleski	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1,22
9	opolski	0	0	1	0	1	0	7	0	5	0	0	0	14	7,04
10	Miasto Opole	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	prudnicki	1	0	0	0	0	0	4	0	11	1	0	0	17	5,82
12	strzelecki	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	3	1,69
	Województwo ogółem	2	0	1	0	3	3	13	11	65	4	1	3	106	
	% zasobów w województwie	0,33	0	0,76	0	1,94	1,30	6,50	13,92	6,70	4,88	0,78	1,97		3,75

Tabela 19 Obiekty które utraciły wartości zabytkowe, wpisane do rejestru w podziale wg funkcji pierwotnej – dane NID zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...)

²⁵ Tamże, s. 212.

Większość obiektów, które utraciły swoje wartości, to należące do osób prywatnych, murowane z cegły budynki mieszkalne, gospodarcze lub folwarczne, użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem. Podczas weryfikacji ustalono, iż do najczęstszych przyczyn utraty wartości przyczyniły się niewłaściwe przebudowy (naprawy, rozbudowy, modernizacje) oraz zaniedbania.

W przypadku domów i kamienic utrata wartości zabytkowych przejawia się głównie w zmianie oryginalnej stylistyki budynku i kompozycji elewacji. Do najbardziej typowych działań należą:

- wymiana stolarki okiennej i drzwiowej wraz z powiększeniem i zmianą liczby otworów, a co za tym idzie, zaburzeniem całego rytmu elewacji,
- wprowadzenie termoizolacji (zakrywającej sztukaterie) i niehistorycznej, albo niezgodnej z ówczesnym stylem kolorystyki,
- niewłaściwie przeprowadzone rozbudowy, powodujące zniekształcenia bryły,
- adaptacje strychów i poddaszy do celów mieszkalnych, wiążące się z podwyższeniem ostatniej kondygnacji lub zmianą geometrii dachu. W przypadku kamienic zauważalna jest zmiana organizacji wnętrza związana z modernizacjami budynków i wprowadzeniem do przyziemia funkcji użytkowej. Także: przebudowa klatki schodowej, zmiana układu pomieszczeń w mieszkaniach, wprowadzanie nowych materiałów²⁶.

2.1.6. Zabytki pozostające własnością samorządu województwa

Artykuł 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje obowiązki właściciela dotyczące działań związanych z posiadanym zasobem zabytkowym. Przede wszystkim właściciel jest zobowiązany do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Województwo opolskie jest właścicielem zabytków, w których znajdują się takie instytucje użyteczności publicznej jak: muzea, biblioteki, szkoły, budynki związane z ochroną zdrowia, ale także parki, będące częścią historycznych zespołów pałacowo – parkowych. W sumie są to 24 obiekty i obszary.

Lp.	Jednostka organizacyjna	Obiekt	Adres	Nr rejestru
1.	Muzeum Śląska Opolskiego	Budynek wystawowy	Opole ul. Mały Rynek 7	156/56
		Budynek administracyjny	Opole ul. św. Wojciecha 13	158/55

²⁶ Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie opolskim, s. 69.

		Kamienica mieszczańska	Opole ul. św. Wojciecha 9	149/55
		Galeria im. Jana Cybisa	Opole ul. Ozimska 10	2322/91
		Muzeum Czynu Powstańczego	Góra św. Anny ul. Leśnicka 28	2276/91
2.	Muzeum Wsi Opolskiej	park etnograficzny	Opole ul. Wrocławska 174	284/92
		chata	Kielcza ul. Dobrego Pasterza	1784/66
3.	Centralne Muzeum Jeńców Wojennych	budynek – siedziba muzeum	Opole, ul. Minorytów 3	2278/91
		Miejsce Pamięci Narodowej, były obóz jeniecki wraz z budynkiem głównym	Łambinowice, ul. Muzealna 4	1937/68 z 1.06.1968 rozszerzenie z dn. 1.08.2002
4.	Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Smołki	zamek (zespół zamkowo – parkowy)	Rogów Opolski	4/50
		park	Rogów Opolski	202/89
		willa	Opole ul. Piastowska 20	2241/90
5.	Zespołu Szkół Medycznych w Brzegu	willa	Brzeg, ul. Ofiar Katynia 25	2040/78
6.	Zespół Szkół Medycznych im. Janusza Korczaka w Prudniku	willa	Prudnik	2261/91
7.	Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji	dawne gimnazjum dla dziewcząt, ob. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka	Opole, ul. Kościuszki 14	2245/90
8.	Samodzielny Wojewódzki Szpital dla Psychicznie Chorych im. Ks. Biskupa Józefa Nathana w Branicach	zespół szpitala i zakładu opiekuńczego	Branice	47/2006
9.	Ośrodek Leczenia Odwykowego w Woskowicach Małych	pałac (zespół pałacowo – parkowy)	Woskowice Małe ul. Pałacowa 15	1054/65
		park	Woskowice Małe ul. Pałacowa 15	58/81
10.	Opolskie Centrum Rehabilitacji w Korfantowie	zamek (zespół zamkowo – parkowy)	Korfantów ul. Wyzwolenia 11	2/50
		budynek bramny	Korfantów ul. Wyzwolenia 3	854/64
		park	Korfantów ul. Wyzwolenia 11	191/88
11.	Zespół pałacowo – parkowy w Mosznej	pałac (zespół pałacowo – parkowy)	Moszna ul. Zamkowa 1	1623/66
		park	Moszna	681/63

Tabela 20 Obiekty wpisane do rejestru zabytków, stanowiące własność Samorządu Województwa Opolskiego.

Stan zachowania obiektów pozostających własnością Samorządu Województwa Opolskiego należy określić jako dobry. Większość zabytków poddano pracom remontowym w ubiegłych latach, choć nadal są potrzeby wynikające czy to ze zmieniających się potrzeb użytkowych, czy też ze zużycia materiałów, tak jak np. w Muzeum Wsi Opolskiej, które w swoich zasobach posiada 53 drewniane obiekty architektoniczne, które wymagają systematycznych zabiegów konserwatorskich.

Lp.	Jednostka organizacyjna	Obiekt	Zakres prac wykonanych lub przygotowanych do realizacji
1.	Muzeum Śląska Opolskiego	Budynek wystawowy	kompleksowy remont 2006 - 2008
		Budynek administracyjny	kompleksowy remont 2006 - 2008
		Kamienica mieszczańska	kompleksowy remont 2006 - 2008
		Galeria im. Jana Cybisa	remont w ramach projektu <i>Światło na sztukę</i> 2018 r.
		Muzeum Czynu Powstańczego	remont piętra budynku 2017 r.
2.	Muzeum Wsi Opolskiej	park etnograficzny	w latach 2012 – 2019 remont dachów – 27 obiektów, naprawa tynków glinianych – 11 obiektów, kompleksowy remont - 4 obiekty, rekonstrukcja pędnego koła wodnego młyna wodnego
		chałupa w Kielczy	2014 r. – bieżące naprawy i fumigacja
3.	Centralne Muzeum Jeńców Wojennych	budynek – siedziba muzeum w Opolu	generalna przebudowa wnętrza obiektu, remont elewacji oraz przebudowa placu przed muzeum w latach 2016 – 2018
		budynek – siedziba muzeum w Łambinowicach	2019r - rozpoczęcie prac dot. przebudowy oraz rozbudowy budynku o dodatkowy wielofunkcyjny pawilon według projektu opracowanego w 2016r.
4.	Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. E. Smołki	zamek (zespół zamkowy – parkowy)	prace dot. renowacji murów zewnętrznych wraz z odprowadzeniem wód deszczowych
		park	prace rewaloryzacyjne zrealizowane w 2011r.
		willa	przygotowane do MKiDN wnioski dot. remontu elewacji – brak dofinansowania
5.	Zespołu Szkół Medycznych w Brzegu	willa	remont elewacji i dachu 2013 r. renowacja ogrodzenia 2016 r. renowacja stolarki 2017 r.
6.	Zespół Szkół Medycznych im. Janusza Korczaka w Prudniku	willa	remont wszystkich instalacji wewnętrznych, wymiana rur spustowych, konserwacja stolarki drzwiowej i okiennej, remont muru i ogrodzenia
7.	Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji	dawne gimnazjum dla dziewcząt, ob. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka	w latach 2016 – 2019 prace przeciwwilgociowe oraz bieżące prace konserwatorskie

8.	Samodzielny Wojewódzki Szpital dla Psychicznie Chorych w Branicach	zespół szpitala i zakładu opiekuńczego	remonty i adaptacje wybranych pomieszczeń w poszczególnych oddziałach, odbudowa dwóch altan ogrodowych
9.	Ośrodek Leczenia Odwykowego w Woskowicach Małych	pałac (zespół pałacowo – parkowy)	wykonywano bieżące prace remontowe
		park	Przygotowany projekt dot. pielęgnacji i rewitalizacji parku
10.	Opolskie Centrum Rehabilitacji w Korfantowie	zamek (zespół zamkowo – parkowy)	wymiana pokrycia dachu, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, remont elewacji
		budynek bramny	wymiana pokrycia dachu, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, remont elewacji
		park	prace przy zagospodarowaniu części parku
11.	Zespół pałacowo – parkowy w Mosznej	pałac (zespół pałacowo – parkowy)	podłączenie obiektu do oczyszczalni ścieków – 2015 r., modernizacja systemu grzewczego, konserwacja stolarki, remonty wybranych pomieszczeń pałacu
		park	w latach 2013 – 2019 kompleksowe prace przy drzewostanie parkowym oraz remont stawu Kalusznik

Tabela 21 Zakres prac wykonanych lub przygotowanych do realizacji w obiektach stanowiących własność SWO.

2.1.7. Dobra kultury współczesnej

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wskazuje, iż dobrami kultury współczesnej są niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna (art. 2 pkt. 10 ustawy). Ustawa wymaga, aby zasady ochrony dóbr kultury współczesnej ujmowane były w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w planie zagospodarowania przestrzennego województw. Do tej pory na terenie województwa nie powstało opracowanie obejmujące to zagadnienie. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego wskazuje na konieczność podnoszenia świadomości społecznej w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej i w tym zakresie postuluje realizację następujących zadań:

- Opracowanie regionalnego katalogu dóbr kultury współczesnej.
- Objęcie ochroną dóbr kultury współczesnej o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, a także innych obiektów spełniających kryteria dóbr kultury współczesnej.
- Wpisanie najcenniejszych dóbr kultury współczesnej do rejestru zabytków, w celu objęcia ich ochroną konserwatorską²⁷.

²⁷ UCHWAŁA NR VI/54/2019 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Dz.Ur.Woj. Op. poz. 1798, s. 100.

Z obszaru województwa opolskiego wstępnie zostały wskazane obiekty na terenie miasta Opola, przyczynił się do tego między innymi realizowany w 2018 roku konkurs i plebiscyt „Złota Dziesiątka Powojennej Architektury Opola 1945 – 2018”²⁸. Wśród obiektów cennych wskazano:

1. Sgraffita na Ofamie, W. Początek z zespołem, pocz. lat 50 – tych XX w.
2. Biurowiec „Europa”, arch. B. Wedemski, około 1955 – 57
3. Przystanek „Grzybek”, pl. Wolności, arch. F. Jesionowski, 1959
4. Fontanna, pl. Wolności, arch. F. Jesionowski, 1959
5. Mozaika na dawnej kwiaciarni PGR Chróścina, ul. Krakowska 7, proj. W. Maszkowski
6. Latarnie w przestrzeni Starego Miasta, lata 60 – te XX w., M. Nowak
7. Zespół wieżowców przy rondzie, arch. S. Golonka i S. Sitarski, 1963 – 1977
8. Amfiteatr Tysiąclecia, arch. F. Jesionowski 1963, pierwotne zadaszanie sceny arch. J. Kucharzewski, konstruktor A. Dobrzyński 1979, przebudowa całości Biuro 87a (arch. M. Adamowicz-Nowacka, M. Nowacki), 2009 – 2011
9. Budynek Naczelnej Organizacji Technicznej (NOT), ul. Katowicka, arch. J. Schroeter, koniec lat 60 – tych XX w.
10. Teatr im. Jana Kochanowskiego, pl. Teatralny, arch. J. Duchowicz, Z. Majerski, 1965 – 75
11. „Meander” (Akwarium), ul. Kościuszki, arch. S. Torc, 1966
12. Hala widowiskowa „Okraglak”, ul. Oleska, arch. J. Gottfried, konstruktor W. Feiferek, 1968
13. Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego, rzeźbiarz J. Borowczak, konstruktor T. Gruchała, arch. otoczenia F. Jesionowski, 1970
14. Kościół Przemienienia, osiedle AK, arch. A. Domicz (współpr. W. Jeziński, J. Oleniecki, M. Termitowski), 1982 – 1993
15. Publiczna Szkoła Podstawowa nr 5 im. Karola Musioła, majora Hubala, arch. J. Grzegorzek, J. Rak, początek lat 80 – tych XX w.
16. Muzeum Diecezjalne, arch. Z. Budziński, 1987
17. Bank d. BPH, obecnie PKO SA, pl. Wolności, biuro architektoniczne DDJM (arch. M. Dunikowski z zespołem), 1995 – 2001
18. Biblioteka Caritas, ul. Szpitalna, M.A. Domiczowie, 1995 – 2001²⁹.

2.2. Dziedzictwo naturalne

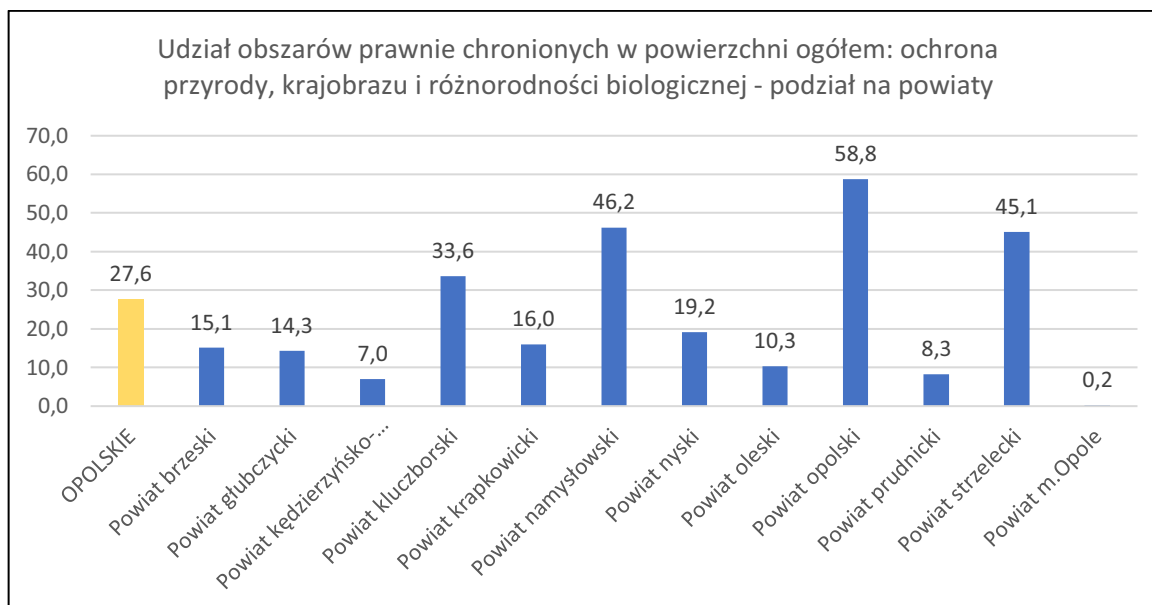
Ustawa o ochronie przyrody wskazuje, iż formami ochrony przyrody są przede wszystkim parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody i inne (art. 6, ust.1). Na terenie województwa opolskiego nie ma zlokalizowanych parków narodowych. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem wynosi 27,6%.

---

²⁸ Organizatorzy: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, Urząd Miasta Opola, SARP O/Opole, Opolska Okręgowa Izba Architektów RP, Wydział Budownictwa i Architektury Politechniki Opolskiej. Plebiscyt wygrał budynek Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu.

²⁹ Opracowanie dr Joanna Filipczyk, Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

Ryc. 16 Udział obszarów przyrodniczych chronionych z podziałem na powiaty, opracowano na podstawie danych BDL GUS z 2018 r.

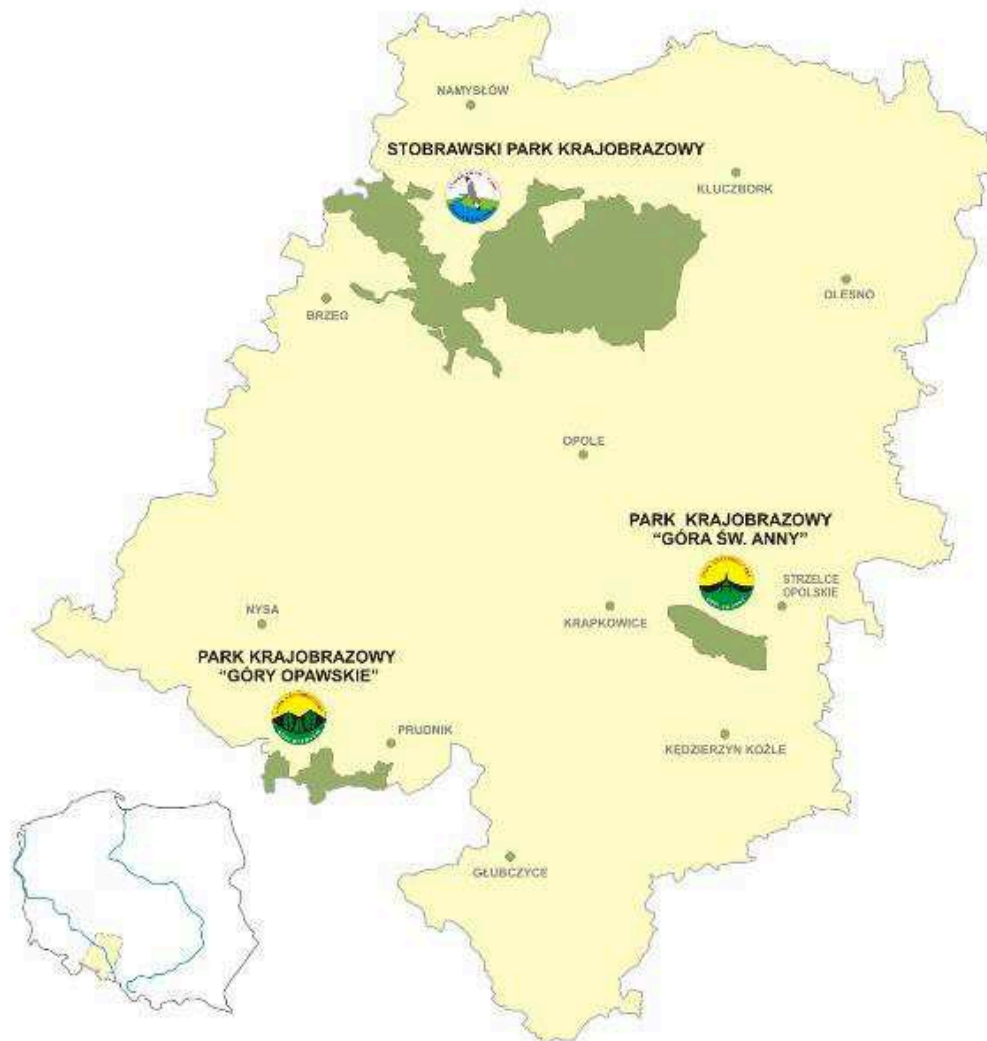
2.2.1. Parki krajobrazowe

Parki krajobrazowe to obszary chronione ze względu na posiadane wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe a także walory krajobrazowe. Celem tworzenia parków jest zachowanie i popularyzacja ich wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Utworzenie parku krajobrazowego lub powiększenie jego obszaru następuje w drodze uchwały sejmiku województwa. Na terenie województwa znajdują się trzy Parki krajobrazowe: Stobrawski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy „Góry Opawskie” i Park Krajobrazowy „Góra Świętej Anny”. Wchodzą one w skład Zespołu Opolskich Parków Krajobrazowych. Każdy z parków posiada plan ochrony, w którym znajdują się zapisy dotyczące ochrony walorów kulturowych tych obszarów.

Parki krajobrazowe województwa opolskiego		
I.p.	Nazwa, data powstania	Szczególnymi celami ochrony Parków są:
1.	Stobrawski Park Krajobrazowy 1999-11-03	1) zachowanie najcenniejszych fragmentów przyrody naturalnej, walorów krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego części Niziny Śląskiej; 2) zachowanie pełni różnorodności biologicznej oraz trwałości i równowagi procesów przyrodniczych; 3) przywracanie walorów naturalnych przekształconym siedliskom, zwłaszcza dolinom rzecznych, torfowiskom, lasom i innym składnikom przyrody; 4) stwarzanie korzystnych warunków do prawidłowego funkcjonowania systemów przyrodniczych, ich trwałości i zdolności odtwarzania; 5) zwiększanie świadomości ekologicznej lokalnych społeczności w zakresie konieczności zachowania całego bogactwa przyrodniczego jako dziedzictwa i dobra wspólnego.
2.	Park Krajobrazowy	1) zachowanie walorów krajobrazowych części Gór Opawskich, w tym naturalnego ukształtowania terenu z przełomami rzek: Biała Głuchołaska

	„Góry Opawskie” 1988-05-26	<p>i Złoty Potok;</p> <p>2) zachowanie ładu przestrzennego na obszarze Parku, w tym zachowanie i podtrzymywanie regionalnych form przestrzennych miejscowości położonych w jego granicach;</p> <p>3) zachowanie ekosystemów leśnych i łąkowych z charakterystyczną florą i fauną;</p> <p>4) zachowanie walorów geologicznych i geomorfologicznych Parku;</p> <p>5) stwarzanie korzystnych warunków do prawidłowego funkcjonowania systemów przyrodniczych, ich trwałości i zdolności odtwarzania;</p> <p>6) zachowanie walorów kulturowych, w tym historycznych śladów kultury materialnej regionu;</p> <p>7) zwiększanie świadomości ekologicznej lokalnych społeczności w zakresie konieczności zachowania całego bogactwa przyrodniczego jako dziedzictwa i dobra wspólnego.</p>
3.	Park Krajobrazowy „Góra Św. Anny” 1988-05-26	<p>1) zachowanie najcenniejszych fragmentów przyrody naturalnej, walorów krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego zachodniego krańca Wyżyny Śląskiej, zwanego Garbem Chełmu;</p> <p>2) stwarzanie korzystnych warunków do prawidłowego funkcjonowania systemów przyrodniczych, ich trwałości i zdolności odtwarzania;</p> <p>3) zachowanie ekosystemów leśnych i łąkowych z charakterystyczną florą i fauną;</p> <p>4) zachowanie walorów geologicznych i geomorfologicznych Parku;</p> <p>5) zachowanie ładu przestrzennego na obszarze Parku, w tym utrzymanie zabytkowych układów urbanistycznych oraz kształtowanie harmonijnego współczesnego krajobrazu i form zabudowy w nawiązaniu do tradycji regionalnych;</p> <p>6) zachowanie ukształtowanego zespołu kulturowo - krajobrazowego Góry Św. Anny;</p> <p>7) zwiększanie świadomości ekologicznej lokalnych społeczności w zakresie konieczności zachowania całego bogactwa przyrodniczego jako dziedzictwa i dobra wspólnego.</p>

Tabela 22 Parki krajobrazowe województwa opolskiego, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl>

Ryc. 17 Parki krajobrazowe w województwie opolskim, źródło: <http://zopk.pl/>

2.2.2. Rezerwaty przyrody

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Uznanie za rezerwat przyrody obszarów, następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które określa jego nazwę, położenie lub przebieg granicy i otulinę, jeżeli została wyznaczona, cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także sprawującego nadzór nad rezerwatem (art. 13 ustawy o ochronie przyrody). Na terenie województwa znajduje się 37 rezerwatów, w większości związanych ze zbiorowiskami leśnymi.

Rezerваты				
L.p.	nazwa	rodzaj rezerwatu nazwa	podtyp ochrony nazwa	typ ekosystemu nazwa
1.	Przytęk	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
2.	Płużnica	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
3.	Staw Nowokuźnicki	florystyczny	roślin zielnych i krzewinek	wodny
4.	Góra Gipsowa	stepowy	zbiorowisk nieleśnych	łąkowy, pastwiskowy, murawowy i zaroślowy
5.	Lubsza	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
6.	Przysiecz	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
7.	Smolnik	florystyczny	roślin zielnych i krzewinek	różnych ekosystemów
8.	Kamień Śląski	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
9.	Ligota Dolna	stepowy	zbiorowisk nieleśnych	łąkowy, pastwiskowy, murawowy i zaroślowy
10.	Blok	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
11.	Jaśkowice	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
12.	Przylesie	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
13.	Rogalice	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
14.	Krzywiczyzny	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
15.	Bażany	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
16.	Komorzno	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
17.	Góra Św. Anny	przyrody nieożywionej	skał, minerałów, osadów, gleb i wydm	skalny
18.	Grafik	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
19.	Boże Oko	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
20.	Lesisko	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
21.	Las Bukowy	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
22.	Nad Białką	przyrody nieożywionej	form tektonicznych i erozyjnych	leśny i borowy
23.	Dębina	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
24.	Kokorycz	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
25.	Rozumice	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
26.	Srebrne Źródła	leśny	zbiorowisk leśnych	różnych ekosystemów
27.	Leśna Woda	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
28.	Jeleni Dwór	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
29.	Cicha Dolina	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
30.	Tęczynów	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
31.	Biesiec	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy

32.	Kamieniec	florystyczny	roślin zielnych i krzewinek	różnych ekosystemów
33.	Prądy	torfowiskowy	zbiorowisk nieleśnych	torfowiskowy (bagienny)
34.	Złote Bagna	torfowiskowy	roślin zielnych i krzewinek	torfowiskowy (bagienny)
35.	Barucice	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
36.	Olszak	leśny	zbiorowisk leśnych	leśny i borowy
37.	Śnieżyca	florystyczny	roślin na granicy zasięgu	leśny i borowy

Tabela 23 Rezerwy w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl>

2.2.3. Obszary chronionego krajobrazu

Obszary chronionego krajobrazu obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, tereny wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych (art. 23 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody).

Obszary chronionego krajobrazu					
l.p.	nazwa	data utworzenia	powierzchnia ha	nadzorca	wartość przyrodnicza
1.	Dolina Proсны	1997-02-11	10602.40	Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Wielkopolskiego	Obszar obejmuje Dolinę Proсны oraz Kotlinę Grabowską i Wzgórza Chełmce
2.	Grodzicz	2004-08-26	312.00	Rada Miejska w Niemodlinie	Obszar chronionego krajobrazu "Grodzicz" położony jest w enklawie pomiędzy istniejącymi granicami obszaru chronionego krajobrazu "Bory Niemodlińskie"
3.	Lasy Stobrawsko - Turawskie	1989-01-01	119061.70	Zarząd Województwa Opolskiego	Obszar Chronionego Krajobrazu Lasy Stobrawsko-Turawskie są największym obszarem chronionego krajobrazu w województwie opolskim położonym w mezoregionie Równina Opolska. Obszar ten zajmuje część prawego dorzecza Odry na południe od Stobrawy.

4.	Bory Niemodlińskie	1989-01-01	49170.50	Zarząd Województwa Opolskiego	Obszar Chronionego Krajobrazu Bory Niemodlińskie o powierzchni 49170,5 ha położony jest w obrębie Równiny Niemodlińskiej gdzie przeważają tereny piaszczyste sandrowe i kemowe ze zlodowacenia odrzańskiego.
5.	Otmuchowsko - Nyski Obszar Chronionego Krajobrazu	1989-01-01	13389.20	Zarząd Województwa Opolskiego	Obszar Chronionego Krajobrazu Rejon Jezior Otmuchowskiego i Nyskiego położony jest w obrębie Obniżenia Otmuchowskiego będącego zapadliskiem tektonicznym, które wykorzystuje Nysa Kłodzka w swym środkowym biegu.
6.	Łęg Zdieszowicki	1989-01-01	609.40	Zarząd Województwa Opolskiego	Unikatowy las łęgowy przechodzący w grąd.
7.	Las Głubczycki	1989-07-31	1703.90	Zarząd Województwa Opolskiego	największy kompleks leśny Płaskowyżu Głubczyckiego
8.	Wronin - Maciowakrze	1989-01-01	3989.60	Zarząd Województwa Opolskiego	Obszar Chronionego Krajobrazu Rejon Wróblina-Maciowakrzy położony jest w południowo-wschodniej części Płaskowyżu Głubczyckiego.
9.	Mokre - Lewice	1989-01-01	7689.90	Zarząd Województwa Opolskiego	Drugi, położony w granicach Polski fragment Gór Opawskich
11.	Załącze - Polesie	2007-05-31	353.00	Wójt Gminy Rudniki	Przedmiotem ochrony jest ekosystem, na który składa się mozaika pól i lasów porożcinanych licznymi dolinami ze stałymi ciekami i fragmentami naturalnych zespołów roślinnych a także krajobraz zbliżony do naturalnego

Tabela 24 Obszary chronionego krajobrazu w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl>

2.2.4. Obszary Natura 2000

Sieć obszarów Natura 2000 obejmuje obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk, a także obszary mające znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej. Obszar Natura 2000 może obejmować część lub całość obszarów i obiektów objętych innymi formami ochrony przyrody. Celem tych działań jest zachowanie poszczególnych cennych lub zagrożonych składników różnorodności biologicznej. W Polsce wyznaczono 987 obszary, które zajmują powierzchnię około 20% naszego kraju³⁰.

Obszary Natura 2000			
l.p.	nazwa	data utworzenia	powierzchnia ha
1.	Forty Nyskie	2008-02-05	55.43
2.	Załęczański Łuk Warty	2008-02-05	9317.24
3.	Kamień Śląski	2009-03-06	832.40
4.	Łęgi koło Chałupek	2011-03-01	127.21
5.	Przyłek nad Białą Głuchołaską	2011-03-01	166.00
6.	Rozumicki Las	2011-03-01	96.58
7.	Opolska Dolina Nysy Kłodzkiej	2011-03-01	1439.64
8.	Teklusia	2011-03-01	316.48
9.	Łąki w okolicach Chrzastowic	2011-03-01	795.02
10.	Łąki w okolicach Kluczborka nad Stobrawą	2011-03-01	356.65
11.	Łęg Zdieszowicki	2011-03-01	619.90
12.	Żywocickie Łęgi	2011-03-01	101.72
13.	Ostoja Sławniowicko-Burgrabicka	2009-03-06	771.56
14.	Góry Opawskie	2011-03-01	5583.29
15.	Góra Świętej Anny	2008-02-05	5084.28
16.	Dolina Małej Panwi	2011-03-01	1106.27
17.	Lasy Barucickie	2011-03-01	4394.49
18.	Łąki w okolicach Karłowic nad Stobrawą	2011-03-01	933.45
19.	Bory Niemodlińskie	2011-03-01	4541.34
20.	Szumirad	2014-01-18	99.10
21.	Grądy w Dolinie Odry	2009-03-06	8756.34
22.	Zbiornik Nyski	2008-11-14	2127.81
23.	Grądy Odrzańskie	2004-11-05	20905.97
24.	Zbiornik Turawa	2008-11-14	2124.90
25.	Zbiornik Otmuchowski	2008-11-14	2027.01

Tabela 25 Obszary Natura 2000 w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl>

³⁰ Sieć obszarów chronionych **Natura 2000** była następstwem realizacji zobowiązań, jakie nakładała na kraje Unii Europejskiej Konwencja o różnorodności biologicznej tak zwana Konwencja z Rio podpisana w 1992 r. Podstawą prawną wdrożenia sieci Natura 2000 w UE stała się Dyrektywa 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory oraz znowelizowana Dyrektywa 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków. W Polsce obszary Natura 2000 zostały utworzone na mocy traktatu Ateńskiego z 16 kwietnia 2003r., stanowiącego jednocześnie podstawę prawną przystąpienia Polski i dziewięciu innych krajów europejskich do Unii Europejskiej, za: <http://www.natura2000.fwie.pl>

2.3. Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Ratyfikowana przez Polskę Konwencja w sprawie ochrony dziedzictwa niematerialnego została uchwalona przez UNESCO w 2003 roku. Nakłada ona na Państwa – Strony obowiązek inwentaryzacji przejawów tego dziedzictwa zgodnie z zaleceniami i standardami Konwencji. Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekazy ustne, sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne, praktyki społeczno – kulturowe (zwyczaje, obrzędy w tym m.in. rodzinne, sposoby świętowania) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym i rękodziełem oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Niematerialnym dziedzictwem kulturowym zajmuje się Narodowy Instytut Dziedzictwa. Na specjalnie przygotowanej stronie internetowej (niematerialne.nid.pl) odnaleźć można informacje na temat domen dziedzictwa niematerialnego, trybu zgłaszania wniosków oraz krajową listę, a także zapoznać się z zagrożeniami i metodami przeciwdziałania zanikaniu tych elementów dziedzictwa.

2.3.1. Zwyczaje ludowe

Dawne zwyczaje przyczyniają się do tworzenia odrębności i regionalnej tożsamości województwa. Współcześnie na Śląsku Opolskim możemy wyodrębnić trzy kultury: śląskiej ludności rodzimej, mniejszości niemieckiej i repatriantów z Kresów Wschodnich. Do dziś zachowało się wiele elementów obrzędowych, które są charakterystyczne dla większości społeczności, które spotykamy w całym kraju:

- **dożynki** – świętowanie ukończenia zniw, przypadające na schyłek lata jest obchodzone z dużym rozmachem. Obchodom zawsze towarzyszy msza św. i zabawy, a nieodłącznym elementem jest tu konkurs koron zniwnych, formowanych misternie z kłosów zbóż i innych płodów rolnych.
- **zdobienie jaj wielkanocnych** – to popularny zwyczaj wielkanocny o szerokim zasięgu, praktykowany od pokoleń; na Opolszczyźnie stosuje się przede wszystkim zdobienia jaj:
  - *kroszonki*: to jajka barwione na jeden kolor (głównie czarny, granatowy, zielony, czerwony), na których ostrym narzędziem ryje się misterne wzory;
  - *batik*: polega na pokrywaniu niezabarwionych jajek cienkimi nitkami wosku we wzory, a następnie zanurzaniu jaja w barwniku; mistrzowie tej techniki opanowali taki sposób i kolejność usuwania warstw wosku, aby otrzymać jajka wielokolorowe;
- **św. Marcin** – dzień ten oznaczał kiedyś oficjalnie **zakończenie roku gospodarskiego w rolnictwie** i zakończenie jesieni, obchodzony był zabawą i uctowaniem, dziś świętowany w niektórych wsiach kolorowymi korowodami;
- **szkubanie pierza** – zwyczaj kultywowany w wielu regionach, gospodynie spotykały się w domach aby w zimowe wieczory przy workach gęsi i kaczek piór wspólnie spędzać czas pracując i bawiąc się;
- **zwyczaje bożonarodzeniowe i wielkanocne** – znaczna ilość wciąż kultywowanych zwyczajów, związana z okresem świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy, szczególnie związana z obrzędowością religijną oraz dekorowaniem domów, stołów, przygotowywaniem charakterystycznych potraw.

Dla śląskiej obrzędowości dorocznej charakterystyczne są także:

- **wodzenie niedźwiedzia** – to ostatkowy zwyczaj praktykowany zazwyczaj w lutym, będący wesołym korowodem przebierańców, chodzących po wsi i odwiedzających kolejnych gospodarzy. Tworzą go zazwyczaj postaci symboliczne: listonosz, lekarz, policjant, strażak, państwo młodzi, śmierć, kominiarz i prowadzący wszystko niedźwiedź, z którym tańczą odwiedzane gospodynie. Wodzenie niedźwiedzia jest symbolicznym zakończeniem karnawału i rozpoczęciem oczekiwania na okres wielkiego postu.

- **pogrzeb basa** – to również symboliczne pożegnanie karnawału. Podczas zabawy w nocy z wtorku na środę popielcową muzykanci w sposób sugestywny odkładają instrumenty na ziemię. Bas jest tu określeniem uniwersalnym ze względu na swą wielkość, a więc i łatwość ceremonialnego pogrzebania. Tak wyłączone instrumenty milkły aż do zmartwychwstania.

- **babski comber** – pierwotnie zabawa karnawałowa kobiet, odbywająca się w najczęściej w tłusty czwartek, w której uczestniczyły męzatki, na imprezę przychodziły przebrane i umalowane, zwyczaj ten jest kontynuowany w wielu opolskich miejscowościach;

W niektórych gminach trwają charakterystyczne śląskie społeczne zachowania zwyczajowe.

- **polterabend** – w dzień poprzedzający wesele sąsiedzi, znajomi oraz rodzina przebierają się i korowodem idą przed dom panny młodej, gdzie na ulicy bawią się wesoło. Następnie tłuką przyniesione ze sobą szklane lub porcelanowe stare naczynia, które musi posprzątać sama panna młoda, co ma jej przynieść szczęście w życiu męzatki. Rodzice panny młodej częstują przebierańców śląskim kołaczem i wódką.

- **dywany kwietne** – tradycja związana z Bożym Ciałem, w tym dniu układane są ze świeżych kwiatów, paproci i innych roślin ozdobne dywany, przed ołtarzami, a w niektórych miejscowościach także wzdłuż trasy procesji; najczęstsze motywy to serca, trójkąty oraz symbole hostii i ryby. Zwyczaj ten od ponad 100 lat kultywowany jest w Kluczu, Olszowej, Zalesiu Śląskim i Zimnej Wódce.

- **Abrahama** – strojenie domów związane z hucznym obchodzeniem 50-tych urodzin.

2.3.2. Organizacje i stowarzyszenia zajmujące się folklorem

Na terenie województwa od lata działają liczne stowarzyszenia zaangażowane w działalność kulturalną, z których znacząca część to organizacje pożytku publicznego działające na rzecz rozwoju lokalnych wspólnot, dbające m.in. o pielęgnowanie tradycji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. Do jednych z najstarszych stowarzyszeń należy Opolski Oddział Stowarzyszenia Twórców Ludowych, który został założony w 1973 roku. Do jego zorganizowania w dużym stopniu przyczynił się znany działacz i twórca ludowy Jerzy Lipka. Dzięki różnorodnym przedsięwzięciom twórców i animatorów kultury ludowej, działających w Opolskim Oddziale STL, zachowane zostały regionalne zwyczaje i obrzędy (np. topienie „Marzanny”), tradycyjne wzornictwo w dziedzinie plastyki obrzędowej (wykonywanie kroszonek opolskich, przenoszenie wzorów z kroszonek na porcelanę) oraz kultywowanie gawędziarstwa i pisarstwa ludowego.

Do ważnych wydarzeń związanych z kultywowaniem miejscowego folkloru są cykliczne przeglądy i konkursy, w tym:

- Festiwal Twórczości Artystycznej „Opolskie Szmaragdy” to przedsięwzięcie zorganizowane przez Samorząd Województwa Opolskiego po raz pierwszy w 2013 roku, podczas którego promowane jest dziedzictwo kulturalne regionu oraz popularyzowane są różnorodne dziedziny aktywności kulturalnej lokalnych środowisk;
- Wojewódzki Konkursu Gawędziarski „Śląskie Beranie” w Izbicku, którego celem jest pielęgnowanie tradycji mówienia w gwarze śląskiej;
- Opolskie Święto Pieśni Ludowej w Gogolinie (przeгляд twórczości ludowej dla amatorskich zespołów muzycznych i ludowych odbywa się co dwa lata, od ponad 30 lat);
- Regionalny Konkurs Literacki „Ze Śląskiem na ty”, realizowany od ponad 25 lat przez Łubniański Ośrodek Kultury, ideą konkursu jest popularyzowanie wiedzy o regionie, gromadzenie różnorodnych zapisów, wspomnień i opowieści dotyczących szerokokorozumianej tematyki śląskiej.

W ramach działalności popularyzującej sztukę ludową, warto zwrócić uwagę na działające na terenie województwa zespoły, szczególnie:

- Zespół Śląskiej Pieśni Ludowej SILESIA z gminy Łubniany, którego repertuar obejmuje stare śląskie pieśni ludowe wywodzące się z podopolskich wsi – z Dąbrówki Łubniańskiej, Brynicy i z Gosławic;
- Od 2008 roku działa w Cisku Tôwarzistwo Piastowaniô Ślónskiyj Môwy "DANGA". Stowarzyszenie dba m.in. o ochronę i rewitalizację tradycyjnej śląskiej mowy oraz promuje powszechną edukację językową Ślązaków.

W większości gmin działają zespoły, chóry, orkiestry o różnorodnym często inspirowanym lokalną historią repertuarze, w samej tylko w gminie Ozimek działa siedem zespołów folklorystycznych, m.in.:

- Zespół DZIÓBKI z Biestrzynnika posiada bogaty repertuar starych śląskich pieśni ludowych, ma ponadto w swoim programie widowisko obrzędowe pt. „Siekanie kapusty na ludowo”;
- Zespół Ludowy „Opolskie Dziołchy” ("Oppelner Madels") z Antoniowa działa jako zespół Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim;
- zespół folklorystyczny „Grodziec” z Grodźca popularyzuje m.in. ludowe pieśni i przyśpiewki kresowe.

Na Opolszczyźnie działają również zespoły popularyzujące kulturę ludową, nie tylko śląską, są to m.in.:

- Zespół Pieśni i Tańca „Opole”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Nysa”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Komes” z Kędzierzyna –Kozła,
- Zespół Pieśni i Tańca „Modrzewiaczy” z Wołczyna.

2.3.3. Twórcy ludowi i tradycyjne rzemiosło

Na terenie województwa opolskiego twórcy ludowi działają w takich dziedzinach jak: malarstwo, rzeźbiarstwo, garncarstwo, koronkarstwo i hafciarstwo, największą grupę stanowią osoby zajmujące się kroszonkarstwem (116 osób). Zdecydowanie słabiej reprezentowane są dawne rzemiosła, związane z pracą w gospodarstwie oraz dawnymi

zawodami. Jest to niestety zjawisko typowe, związane z zanikaniem tradycyjnego, wiejskiego rzemiosła oraz potrzeby stosowania tradycyjnych technik. W zasadzie najlepsza sytuacja dotyczy kroszonkarstwa, które jako charakterystyczne i unikatowe dla Opolszczyzny, od lat było wspierane instytucjonalnie i merytorycznie, co przekłada się na znaczącą ilość twórców.

Technika	Ilość twórców	Technika	Ilość twórców
Malarstwo	95	Kroszonkarstwo	116
Grafika/rysunek	31	Zdobienie porcelany	22
Rzeźbiarstwo	32	Zdobnictwo	11
Garncarstwo	7	Śpiew	5
Koronkarstwo	36	Kowalstwo	1
Hafciarstwo	36	Wikliniarstwo	2
Szydełkowanie	6	Bibułkarstwo, ozdoby z papieru	7
Poezja i/lub proza	61	Decoupage, florystyka	2
Wyplatanie koron dożynkowych	12	Inne – intarsja, modelarstwo	2

Tabela 26 Opracowane na podstawie danych zebranych od samorządowych instytucji kultury przez Departament Kultury, Sportu i Turystyki UMWO

Działania związane z promowaniem rzemiosła i ginących zawodów realizuje Muzeum Wsi Opolskiej, odbywają się tu warsztaty i lekcje muzealne, głównie związane z garncarstwem, kowalstwem czy malowaniem na szkle. Rzemiosło jest powiązane ściśle z aktywnością twórców ludowych. Niestety, do tej pory w obszarze zainteresowania nie było analizy istnienia nie tylko rzemiosła związanego głównie z kulturą ludową wsi, ale także zawodów utożsamianych do tej pory z historią i funkcjonowaniem osad targowych i większych ośrodków miejskich. Obecnie za zanikające należy uznać takie zawody jak: szewc, kuśnierz, zegarmistrz, rymarz czy stolarz (jako zawody wykorzystujące tradycyjne techniki i narzędzia).

Także w obszarach uznawanych za wyróżnik regionu jak np. umiejętność zdobienia porcelany, nie opracowano kompleksowego systemu kształcenia zdobniczek, umiejętność jest przekazywana w rodzinach i na nielicznych warsztatach³¹, sytuacja ta ma szansę ulec zmianie, dzięki wpisaniu malowania opolskiej porcelany na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego a także dzięki powstawaniu lokalnych organizacji zajmujących się promowaniem artystów i twórców ludowych związanych z Opolem i Opolszczyzną, takich jak „Opolskie Dziouchy”, które m.in. prowadzą warsztaty malowania wzoru opolskiego (od lipca 2019 roku zarejestrowana jest Fundacja „Opolskie Dziouchy”).

2.3.4. Produkty regionalne i tradycyjne

W województwie opolskim trwa proces rejestracji produktów o charakterze tradycyjnym, do dziś udało się zidentyfikować ponad 100 takich specjałów. Aktualnie na Liście Produktów Tradycyjnych zarejestrowane są 62 produkty z Opolszczyzny. Najwięcej produktów w spisie ogólnokrajowym pochodzi z województw podkarpackiego i małopolskiego (ponad 200). Na Opolszczyźnie na 62 produkty dominują gotowe dania i potrawy (15) oraz wyroby

³¹ B. Jasiński, Malowana opolska porcelana, Muzeum wsi Opolskiej w Opolu, Opole 2017, s. 28.

rejestracji krupnioków śląskich w Unii Europejskiej z woj. opolskiego. Produkt ubiega się o rejestrację, jako Chronione Oznaczenie Geograficzne³².

Samorząd Województwa Opolskiego uruchomił "Europejską Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne" - międzynarodowy projekt, w którym uczestniczą regiony, producenci i konsumenci.

Europejska Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne jest stowarzyszeniem, do którego należą regiony z całej Europy, a którego działania dotyczą promocji i poprawy jakości lokalnej żywności oraz wzmacniania regionalnej tożsamości. Idea Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne została po raz pierwszy wprowadzona w Regionie Południowo-Wschodniej Skanii w Szwecji oraz na Duńskiej wyspie Bornholm w 1995 roku. Ideą Sieci jest promocja potraw i produktów żywnościowych o charakterze regionalnym, dlatego dotyka ona nie tylko żywność, ale także turystyki, rolnictwa, zdrowia, środowiska, oraz kultury poszczególnych regionów. Sieć ma ułatwić konsumentom oraz turystom na terenie Europy dostęp do lokalnej i regionalnej żywności wysokiej jakości.

Od 29 października 2008 roku Województwo Opolskie jest pełnoprawnym członkiem Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne. Opolska sieć „Dziedzictwo Kulinarne Opolskie” zrzesza 60 podmiotów, które aktywnie promują i rozwijają lokalną żywność oraz są dobrymi ambasadorami Opolskiego Dziedzictwa Kulinarne w całej Europie. Każdy przedsiębiorca uczestniczący w Sieci Regionalnej po spełnieniu odpowiednich kryteriów ma prawo używać do promocji swoich produktów oznaczenia „Dziedzictwo Kulinarne”. Ten wspólny znak towarowy gwarancyjny został zarejestrowany w Urzędzie ds. Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM) Unii Europejskiej. Turyści i konsumenci widząc ten znak mają pewność, że dane produkty, potrawy są związane z Regionem Opolskim. Ambicją Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne jest zaoferowanie turystom i konsumentom regionalnej żywności. Wybrane restauracje, przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem spożywczym i gospodarstwa podkreślające ich regionalne powiązania są członkami europejskiej sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne. W wybranych restauracjach klienci powinni zawsze znaleźć potrawy wyraźnie powiązane z regionem. w ten sposób regionalną sieć producentów, sklepów i restauracji opartych na regionalnej żywności.

Jednocześnie podejmowane były działania mające na celu popularyzację kultury ludowej. Jednym z nich był projekt Opolski ETNOdizajn. Inicjatywa mająca na celu promowanie i popularyzowanie materialnych i duchowych aspektów dziedzictwa wsi, a jej efektem było m.in. stworzenie, rozpowszechnienie i wykorzystanie kodów kulturowych, które są ściśle związane z województwem opolskim³³. W ramach projektu powstało szereg interesujących propozycji produktów i wydarzeń, które mogą posłużyć do popularyzacji dziedzictwa niematerialnego województwa opolskiego, np. pomysł na festiwal tradycji „SIEJ TO FEST”.

---

³² Na podstawie <http://www.odnowawsi.eu>

³³ W ramach projektu Stowarzyszenie Kraina św. Anny i Stowarzyszenie Brzeska Wieś zleciły badania i opracowanie materiałów dotyczących problematyki popularyzowania i twórczego wykorzystania regionalnego dziedzictwa niematerialnego, podsumowanie w: Sztuka ludowa na Opolszczyźnie od analiz do dizajnu. Raport z realizacji projektu, red. E. Gołębiowska, L. Trojan, Opracowanie Zamek Cieszyn, Cieszyn, Czerwiec 2014r.

2.3.5. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku nakłada obowiązek inwentaryzacji przejawów tego dziedzictwa znajdujących się na ich terytoriach zgodnie z zaleceniami i standardami Konwencji. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny i stanowi realizację tego wymogu poprzez dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe „oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności”³⁴.

Narodowy Instytut Dziedzictwa opracował wytyczne, zgodnie z którymi obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter inkluzyjny, włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmacnianiu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo kulturowe jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości prowadzoną przez UNESCO.

Opolskie elementy wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego:

Kroszonkarstwo opolskie jest symbolem Opolszczyzny. Kroszonka to zabarwione jajo zdobione metodą rytowniczą (drapane), ozdabiane tradycyjnymi ornamentami roślinnymi: palmy, kwiaty, liście etc., których wzory są często spotykane także w haftowanych obrusach, zasłonach, dekoracyjnej pościeli (kapach), strojach i malarstwie ludowym. Różnorodność wzorów zależy od inwencji artystycznej samego twórcy. Początkowo kroszonki wykonywane były tylko w okresie Świąt Wielkanocnych, obecnie dzięki formule konkursu stały się powszechną częścią elementów zdobniczych w województwie opolskim.

---

³⁴ Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego, <http://niematerialne.nid.pl>

Zdj. 22 Prezentacja zwyczaju Wodzenie niedźwiedzia podczas wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa w Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu we wrześniu 2019r., fot. I. Solisz

Wodzenie niedźwiedzia kultywowane jest obecnie w około stu miejscowościach na Śląsku Opolskim podczas karnawału. Dawniej był to obrzęd o znaczeniu magicznym, obecnie to zabawa i widowisko podkreślające tożsamość lokalną. W zwyczaju istotny element stanowi udział maskary wyobrażającej niedźwiedzia oraz korowodu innych postaci – żandarma, śmierci, leśniczego, diabła, kominiarza, baby, panny młodej, kominiarz, księdza, lekarza czy rzeźnika. W każdej miejscowości wodzenie przebiega nieco inaczej, jednak do stałych elementów należy odwiedzanie przez korowód wszystkich domów, a na koniec wspólna zabawa połączona z symbolicznym zabiciem niedźwiedzia.

Umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego. Wzór opolski pochodzi z tradycyjnych kroszonek, jaj zdobionych na Wielkanoc techniką rytowniczą. W 1957 roku aby podtrzymać tradycję ich wykonywania zorganizowano pierwszy konkurs kroszonkarski. W 1963 roku podczas obrad jury zrodził się pomysł, aby wzornictwo z kroszonek przenieść na bardziej trwałe materiały i rozpropagować go wśród szerszego grona odbiorców. Materiał, który zastosowano to porcelit pozyskany z zakładu w Tułowicach. Pieczę nad całością objęła Cepelia. Pod koniec I.60 XX w. zaczęto to tego celu wykorzystywać porcelanę. Początkowo wytwarzano wyłącznie naczynia dwubarwne, udekorowane prostymi motywami zaczerpniętymi z kroszonek, ówczesne wzory charakteryzowała prostota formy i archaizm. Dominowały i do dziś dominują motywy roślinne.

Obecnie wzór opolski to nie tylko porcelana. Grupa Opolskie Dziouchy zrzeszająca opolskie twórcynie ludowe przenosi wzór opolski na produkty codziennego użytku, takie jak: zegary, breloczki i smycze do kluczy, broszki ceramiczne i biżuteria z drewna, świece adwentowe z litego drewna czy elementy dekoracyjne, jak bombki. Z wykorzystaniem wzoru opolskiego powstają także tatuaże na specjalne zamówienie. Kolejnym ważnym obszarem wykorzystania

i promowania wzoru opolskiego są projekty graficzne, które stanowią bazę do tworzenia kolorowanek dla dzieci, oficjalnych zaproszeń z elementami wzoru, plakatów promujących lokalne wydarzenia kulturalne w regionie oraz nadruków na koszulki, torby czy opaski³⁵.

Kolejny przygotowany wniosek na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego to **krzyżoki i brama wielkanocna** – unikatowy zwyczaj wielkanocny kultywowany wyłącznie w Borkach Małych w gminie Olesno³⁶. Przejawia się tym, iż 12 kawalerów przez okres Wielkiego Postu przygotowuje bramę z wydmuszek kurzych jaj. Budowa takiej bramy polega na nawlekaniu wydmuszek na sznurki ułożone w odpowiednie kształty – zgodnie z wybranym w danym roku projektem. Co roku kształt bramy jest inny, zawsze jednak wkomponowane są napisy „Wesołego Alleluja”, czy „Smacznego jajka”. Brama zawieszana jest w centrum wsi w Wielką Sobotę w nocy. Nad ranem w wielkanocną niedzielę, między zachodem księżyca a wschodem słońca Krzyżoki ruszają z chorągwiami i figurą Zmartwychwstałego, okrążają wieś wędrując polami. W trakcie obchodu śpiewają pieśni wielkanocne, prosząc o urodzaj, dobre plony dla swoich ojców i sąsiadów – rolników.

Oprócz wyżej wymienionych obyczajów, zostały przygotowane i przesłane kolejne wnioski dotyczące następujących zwyczajów:

- Babski comber na Śląsku Opolskim (największy wniosek – 20 grup depozytariuszy)
- Boże Ciało z tradycją dywanów kwiatnych w Kluczu, Olszowej, Zalesiu Śląskim i Zimnej Wódce
- Umiejętność wytwarzania naturalnych produktów mleczarskich przez SM w Oleśnie.

W planach są wnioski dotyczące zarówno tradycji śląskich jak i kresowych:

- serca na polach w gminie Strzelce Opolskie
- pisanie pisanek (batik)
- nabożeństwa pod krzyżami i obrazami wprowadzone przez Kresowiaków (Skarbiszowice i Lipno)
- wigilia kresowa i śląska
- pogrzeb basa
- konne procesje wielkanocne na historycznym Górnym Śląsku,
- tradycje wikliniarskie w Cisku.

W 2018 roku ruszył Krajowy rejestr dobrych praktyk na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Krajowy rejestr ma charakter informacyjny, stanowiąc formę upowszechniania wiedzy o programach, projektach i działaniach prowadzonych na terenie Polski, mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego³⁷. Realizowane na terenie Województwa Opolskiego inicjatywy np. konkursy kroszonkarskie, kwalifikują się do tego rejestru.

---

³⁵ Na podstawie <http://niematerialne.nid.pl>

³⁶ Brak podobnej, wciąż żywej tradycji na historycznym Górnym Śląsku, a także u czeskich i morawskich sąsiadów. Opis na podstawie informacji OT NID w Opolu.

3. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami

3.1. Działania urzędu konserwatorskiego

Wojewódzki konserwator zabytków realizuje zadania państwa w zakresie ochrony zabytków. Są to zadania i kompetencje wykonywane w imieniu wojewody, który wraz z ministrem kultury i dziedzictwa narodowego jest jednym z dwóch ustawowych organów ochrony zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków wchodzi w skład zespolonej administracji rządowej, kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków, a jego kompetencje precyzuje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to zadania ogólne, przeznaczone do realizacji przez organy administracji publicznej takie jak m.in. *zapewnienie warunków prawnych organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie* (art. 4 ustawy o ochronie zabytków), zaś w sposób szczególny wojewódzki konserwator zabytków:

- Prowadzi rejestr zabytków oraz gromadzi dokumentację w tym zakresie.
- Prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków i również gromadzi w tym zakresie dokumentację.
- Wydaje pozwolenia i inne decyzje, postanowienia i zaświadczenia w sprawach określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w innych przepisach.
- Organizuje i prowadzi kontrolę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, kontrole prowadzone są przez wojewódzkiego konserwatora zabytków lub upoważnionych przez niego pracowników urzędu w obecności właściciela zabytku – czy to osoby fizycznej czy kierownika kontrolowanej jednostki organizacyjnej lub upoważnionej przez niego osoby.
- Nadzoruje prawidłowość wykonywanych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych.
- Upowszechnia wiedzę o zabytkach. A także gromadzi i udostępnia wiedzę o zabytkach.
- W ramach posiadanych środków budżetowych planuje finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie województwa. Przeznacza fundusze na bieżące działania badawcze i dokumentacyjne dotyczące zabytków wpisanych do rejestru bądź planowanych do objęcia ochroną. Udziela także dotacji na prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych.
- Realizuje zadania wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Opracowuje wojewódzkie plany ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynuje działania przy realizacji tych planów.

3.2. Programy opieki nad zabytkami – gminne i powiatowe

Obowiązek sporządzenia gminnego/powiatowego programu opieki nad zabytkami określa artykuł 87 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego burmistrz/starosta sporządza na okres 4 lat gminny/powiatowy program opieki nad zabytkami. Program ten przyjmuje rada

gminy/powiatu, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie jest on publikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Opolskiego. Z realizacji programu burmistrz sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy. Mimo, iż opracowanie programu jest obowiązkiem ustawowym, uchwalanie tego typu dokumentów jest zróżnicowane na terenie województwa.

W sumie gminny program opieki nad zabytkami posiadają obecnie 44 gminy (w tym miasto na prawach powiatu – Opole), co stanowi 62 % wszystkich gmin. Jednocześnie siedem gmin zadeklarowało, iż jest w trakcie opracowywania programu. Programy są dokumentami strategicznymi w obszarze dziedzictwa kulturowego, które wskazują cele i priorytety polityki konserwatorskiej w gminach w perspektywie kilkuletniej. W porównaniu do innych województw Opolszczyzna ma wysoki wskaźnik opracowanych programów gminnych, niemniej nadal 20 gmin nie posiada dokumentu, który mógłby pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy.

Gminne Programy Opieki nad Zabytkami		
L.p.	Gmina	Wskazanie okresu na jaki program został opracowany
1.	BABORÓW	2019-2022 uzgodniony z OWKZ w dn. 26.06.19
2.	BIERAWA	2017 - 2020
3.	CHRZĄSTOWICE	2019 - 2022
4.	DĄBROWA	2017- 2020
5.	DOBRODZIĘĆ	2018 - 2021
6.	GŁOGÓWEK	2019 - 2022
7.	GŁUBCZYCE	2018 - 2021
8.	GŁUCHOŁĄZY	2019 - 2022
9.	GOGOLIN	2016 - 2019
10.	GORZÓW ŚL.	2017 - 2020
11.	GRODKÓW	2018 - 2021
12.	IZBICKO	2016 - 2019
13.	JEMIELNICA	2017 - 2020
14.	KAMIENNIK	opracowany na lata 2018 -21, przekazany do uzgodnienia OWKZ w dn. 18.06.2018
15.	KĘDZIERZYN-KOŹLE	2017 - 2020
16.	KLUCZBORK	2018 - 2021
17.	KOMPRACHCICE	2019 – 2022, uzgodnienie z OWKZ 11.05.2019
18.	KRAPKOWICE	2016 - 2019
19.	LEWIN BRZESKI	2016 - 2019
20.	ŁAMBINOWICE	2018 - 2021
21.	MURÓW	2018 - 2021
22.	NAMYSŁÓW	2018 - 2021
23.	NYSA	2018-21
24.	OLEŚNO	2017-20
25.	OLSZANKA	2018-21
26.	OPOLE	2016-19, w opracowaniu 2020 - 23
27.	OTMUCHÓW	2016 - 2019
28.	OZIMEK	2017 - 2020
29.	PACZKÓW	2016 – 2019, w opracowaniu 2020 - 23
30.	POKÓJ	2016 - 2019
31.	POLSKA CEREKIEW	2017- 2020
32.	POPIELÓW	2016 - 2019

33.	PRASZKA	2017 - 2020
34.	PRUDNIK	2019 – 2022, uzgodniony z OWKZ 6.05.2019r.
35.	RADŁÓW	2017 - 2020
36.	RUDNIKI	2017 - 2020
37.	STRZELCE OPOLSKIE	2016 - 2019
38.	STRZELECZKI	2017 - 2020
39.	TUŁOWICE	2017- 2020
40.	UJAZD	2019 - 2022
41.	WALCE	2017 – 2020
42.	WILKÓW	2016 - 2019
43.	WOŁCZYN	2019 - 2022
44.	ZDZIESZOWICE	2018 – 2021

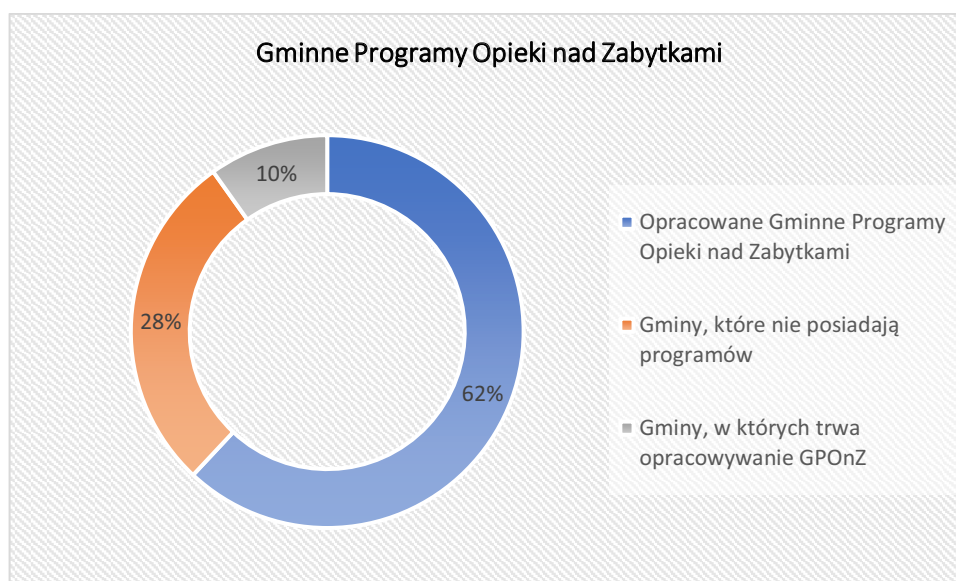
Tabela 28 Gminy, które posiadają aktualne programy opieki nad zabytkami (na podstawie informacji przekazanych przez gminy oraz publikacji w Dzienniku Urz. Woj. Op.)

Gminy, które nie posiadają programów opieki nad zabytkami lub nie udzieliły informacji		
1.	BIAŁA	brak
2.	BRANICE	b.d.
3.	BRZEG	brak
4.	BYCZYNA	brak
5.	DOMASZOWICE	brak
6.	KIETRZ	brak
7.	KORFANTÓW	brak
8.	KOLONOWSKIE	brak
9.	LASOWICE WIELKIE	brak
10.	LUBSZA	brak
11.	ŁUBNIANY	brak
12.	PAKOSŁAWICE	b.d.
13.	PAWŁOWICZKI	brak
14.	PRÓSZKÓW	b.d.
15.	REŃSKA WIEŚ	brak
16.	SKARBIMIERZ	brak
17.	SKOROSZYCE	b.d.
18.	TURAWA	brak
19.	ZAWADZKIE	brak
20.	ZĘBOWICE	brak

Tabela 30 Gminy nie posiadające GPOnZ

Gminy, w których trwa opracowywanie GPOnZ		
1.	CISEK	brak, w opracowaniu
2.	DOBRZEŃ WIELKI	brak, w opracowaniu
3.	LEŚNICA	brak, w trakcie opracowywania na lata 2020 - 2023
4.	LUBRZA	brak, w opracowaniu
5.	NIEMODLIN	2015 – 2018, w opracowaniu 2019 - 22
6.	ŚWIERCZÓW	brak, w opracowaniu na lata 2020 - 2023
7.	TARNÓW OPOLSKI	brak, w opracowaniu na lata 2020 - 2023

Tabela 29 Gminy, w których trwa opracowywanie GPOnZ

Ryc. 19 Stan opracowań GPOnZ w skali województwa opolskiego (opracowanie własne).

W przypadku powiatów aktualne powiatowe programy opieki nad zabytkami posiadają jedynie trzy samorządy, spośród 11 powiatów ziemskich (27 % samorządów powiatowych). Są to powiaty: namysłowski, opolski, w których dokumenty strategiczne związane z dziedzictwem kulturowym dotyczą lat 2016 – 2019 oraz powiat strzelecki, w którym obowiązuje kolejny już dokument na lata 2019 – 2022. Powiat kędzierzyńsko – kozielski zadeklarował, iż jest w trakcie opracowywania programu, jednak bez wskazania jego ram czasowych i planowanego terminu wdrożenia. W przypadku powiatów mniejsza niż w przypadku gmin ilość opracowanych programów jest trendem ogólnopolskim, zauważalnym od początku funkcjonowania ustawy o ochronie zabytków.

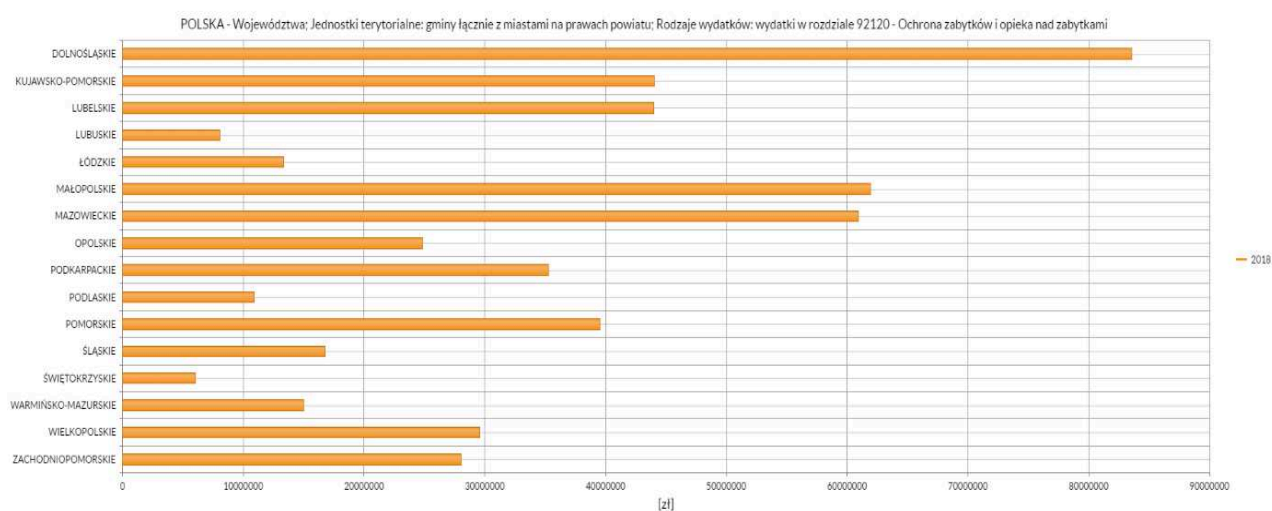
Wobec małego zainteresowania powiatów tworzeniem programów oraz niepełnego pokrycia województwa gminnymi i powiatowymi programami opieki nad zabytkami, wskazane są działania edukacyjne realizowane przez samorząd województwa w celu poprawy tego stanu.

3.3. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

3.3.1. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego (gmin i powiatów) na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

Istotnym czynnikiem wspierającym ochronę zabytków na terenie województwa jest wsparcie finansowe realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami umożliwia udzielanie właścicielom i opiekunom prawnym dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz włączonych do gminnej ewidencji zabytków – nowelizacja ustawy o ochronie zabytków z 22 czerwca 2017 roku. Zgodnie z artykułem 81 ust. 1 i 2 dotacja może zostać udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale, zarówno w przypadku zabytku wpisanego do rejestru zabytków jak też znajdującego się w gminnej ewidencji zabytków.

Na terenie województwa niecała połowa gmin oraz ponad połowa powiatów udziela dotacji na prace przy zabytkach. Należy zaznaczyć, że wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego związane z ochroną zabytków mieszczą się w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. Wydatki grupuje się zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o finansach publicznych. Według tych zasad Główny Urząd Statystyczny publikuje corocznie dane zawierające m.in. wydatki gmin w rozdziale 92120 Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. W 2018 roku gminy opolskie wydatkowały na ochronę i opiekę nad zabytkami kwotę **24 804 840,24**, to dziesiąty wynik w kraju (najwięcej gminy dolnośląskie: 83 575 110.78, a najmniej gminy województwa świętokrzyskiego 6 069 422.45).

Ryc. 20 Wydatki gmin na ochronę i opiekę nad zabytkami z podziałem na województwa w 2018, źródło: BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl>

Poniżej prezentowane jest zestawienie wydatków realizowanych w poszczególnych gminach województwa opolskiego z podziałem na powiaty, z lat 2017 i 2018. W tabeli nie ujęto gmin, które nie wykazały wydatków w rozdziale 92120.

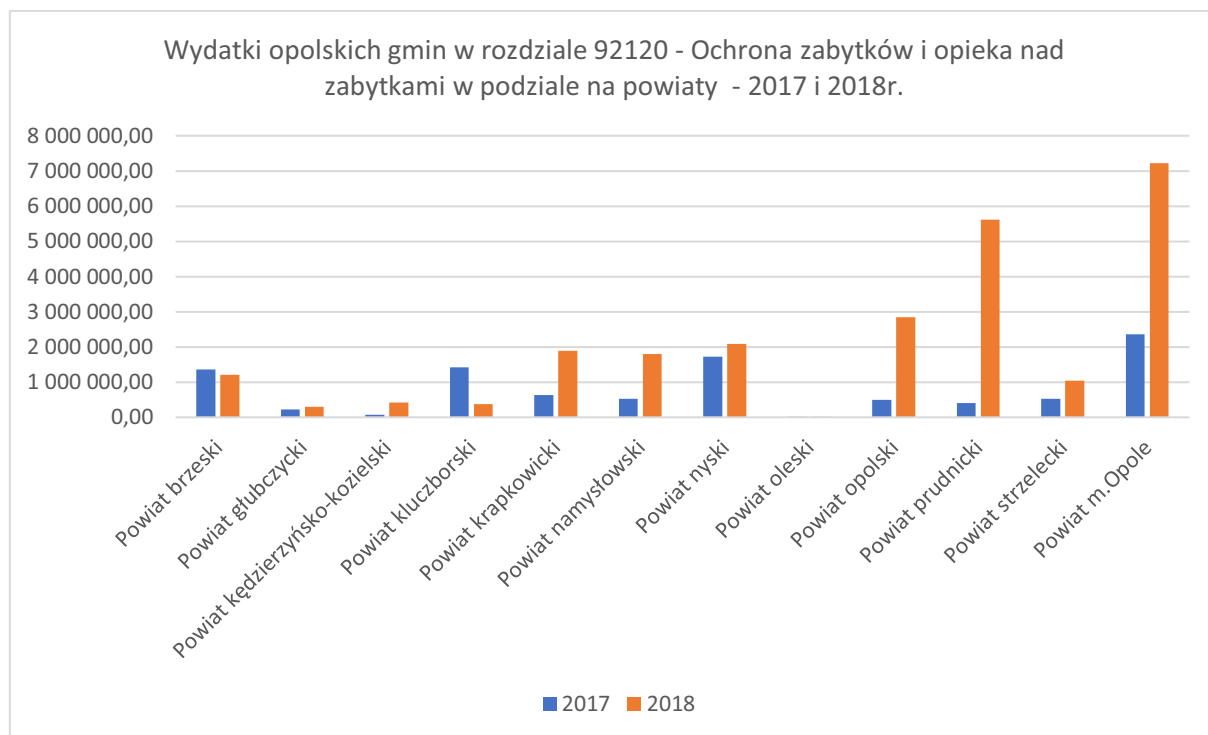
Gminy z podziałem na powiaty, łącznie z miastem na prawach powiatu	Wydatki w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami – dane GUS		Dotacje udzielane przez rady gmin na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków – dane pozyskane od gmin	
	2017	2018	2017	2018
	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]
POLSKA	312 473 481,58	521 819 705,96	-	-
OPOLSKIE	9 733 352,77	24 804 840,24	2 981 009,18	4 085 024,60
Powiat brzeski	1 352 347,98	1 213 426,00	1 219 018,85	1 131 362,10
Brzeg	1 296 457,98	989 254,16	1 186 683,85	968 958,26
Skarbimierz	0,00	130 661,63	0	69 776,63
Grodków	24 900,00	87 627,21	10 000,00	87 627,21
Lewin Brzeski	4 800,00	0,00	4 835,00	5 000,00
Lubsza	21 323,00	3 236,00	17 500,00	0
Olszanka	4 867,00	2 647,00	0	0

Powiat głubczycki	219 187,08	301 378,00	10 000,00	64 707,00
Baborów	61 711,83	20 000,00	10 000,00	20 000,00
Głubczyce	157 475,25	281 378,00	0	44 707,00
Powiat kędzierzyńsko-kozielski	76 709,04	420 431,72	70 611,04	317 812,00
Kędzierzyn-Koźle	51 051,04	385 431,72	50 611,04	282 812,00
Bierawa	5 658,00	0,00	0	0
Cisiek	20 000,00	30 000,00	20 000,00	30 000,00
Reńska Wieś	0,00	5 000,00	0	5 000,00
Powiat kluczborski	1 417 031,20	377 184,59	177 233,13	172 873,73
Byczyna	1 269 798,07	231 408,62	30 000,00	30 000,00
Kluczbork	99 590,41	106 147,15	99 590,41	106 147,15
Wołczyn	47 642,72	39 628,82	47 642,72	36 726,58
Powiat krapkowicki	625 976,73	1 882 158,56	0	75 000,00
Gogolin	0,00	65 000,00	0	40 000,00
Krapkowice	2 000,00	1 161 777,65	0	b.d.
Strzeleczy	12 000,00	25 000,00	0	25 000,00
Walce	611 976,73	630 380,91	0	10 000,00
Powiat namysłowski	524 568,35	1 796 314,89	508 999,90	238 000,00
Domaszowice	7 785,00	533 687,62	0	5 000,00
Namysłów	508 999,90	1 043 455,63	508 999,90	154 000,00
Świerczów	0,00	69 000,00	0	69 000,00
Wilków	7 783,45	150 171,64	0	10 000,00
Powiat nyski	1 728 780,00	2 079 286,90	196 166,72	154 125,00
Kamiennik	34 000,00	13 899,00	34 000,00	b.d.
Korfantów	30 000,00	37 631,36	30 000,00	30 000,00
Łambinowice	1 968,00	24 962,23	0	25 000,00
Nysa	156 263,19	749 546,67	132 166,72	b.d.
Otmuchów	894 939,62	1 165 523,78	0	99 125,00
Paczków	611 609,19	60 573,86	0	0
Skoroszyce	0,00	27 150,00	0	b.d.
Powiat oleski	1 500,00	11 500,00	0	0
Dobrodzień	0,00	11 500,00	0	0
Gorzów Śląski	1 500,00	0,00	0	0
Powiat opolski	498 954,43	2 847 764,71	164 979,54	257 994,77
Chrzastowice	0,00	5 000,00	b.d.	5 000,00
Dąbrowa	19 204,16	36 654,00	0	0
Dobrzeń Wielki	9 957,06	74 951,53	8 700,00	0
Łubniany	52 398,25	75 779,18	47 132,43	50 000,00
Murów	64 949,93	849 679,74	25 000,00	5 755,66
Niemodlin	192 887,27	0,00	0	0
Ozimek	48 774,79	76 276,00	25 863,31	70 000,00
Popielów	100 782,97	1 569 424,26	58 283,80	127 239,11
Prószków	10 000,00	160 000,00	0	b.d.
Powiat prudnicki	399 957,76	5 609 379,49	45 000,00	0

Głogówek	378 099,03	5 586 570,90	30 000,00	0
Lubrza	19 767,73	8 029,29	15 000,00	0
Prudnik	2 091,00	14 779,30	0	0
Powiat strzelecki	526 217,89	1 041 800,29	15 000,00	285 000,00
Izbicko	9 344,97	12 581,13	0	5 000,00
Jemielnica	40 405,00	50 000,00	b.d.	40 000,00
Kolonowskie	3 049,53	14 272,88	0	10 000,00
Leśnica	0,00	20 000,00	0	0
Strzelce Opolskie	439 712,89	756 620,56	0	140 000,00
Ujazd	0,00	90 000,00	0	90 000,00
Zawadzkie	33 705,50	98 325,72	15 000,00	0
Powiat m. Opole	2 362 122,31	7 224 215,09	574 000,00	1 388 150,00

Tabela 31 Wydatki gmin w rozdziale 92120 z uwzględnieniem dotacji udzielanych przez rady gmin, na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków – opracowano na podstawie danych GUS i ankiet gminnych.

Wydatki te, to nie tylko udzielane dotacje, ale przede wszystkim prace w obiektach będących własnością poszczególnych gmin. Najniższe (czy wręcz zerowe) kwoty na ochronę zabytków przeznaczają gminy powiatu oleskiego. Nieco wyższe, choć również wysoce niezadowalające fundusze, biorąc pod uwagę zasób zabytkowy, wydatkują gminy z powiatów głubczyckiego i kędzierzyńsko – kozielskiego. Najwyższe wydatki w tym obszarze związane są ze stolicą regionu Opolem, wyróżniają się również powiaty opolski i nyski, w których wydatki w rozdziale 92129 dotyczą w zasadzie wszystkich gmin. Specyficzna sytuacja dotyczy powiatu prudnickiego, w którym ogólnie większość gmin nie przeznaczają funduszy na ochronę zabytków, wyjątkiem jest Gmina Głogówek, która od kilku lat systematycznie prowadzi prace w obiektach zabytkowych będących własnością samorządu i w związku z tym w 2018 roku wydatki w tym rozdziale wyniosły 5 586 570,90, co też znacząco wpłynęło na średnie wydatki całego powiatu prudnickiego w omawianym roku (rycina 13). Prace w Głogówku realizowane były w ramach kilku projektów mających na celu rewitalizację zamku.

Ryc. 21 Wydatki opolskich gmin na ochronę i opiekę nad zabytkami w podziale na powiaty.
Opracowano na podstawie danych BDL GUS, <https://bdl.stat.gov.pl>

Oprócz danych Głównego Urzędu Statystycznego przeanalizowano dane dotyczące udzielanych dotacji w gminach na prace przy zabytkach, nie będących własnością gmin, na podstawie artykułu 81 ustawy o ochronie zabytków. W tych działaniach wyróżniają się takie gminy jak: Opole, Brzeg i Namysłów, oraz Nysa czy Kluczbork a z gmin wiejskich Popielów oraz Łubniany (coroczne, stałe wsparcie finansowe właścicieli zabytków). Bardzo słabo natomiast przedstawia się działalność w tym obszarze gmin powiatu oleskiego (całkowity brak dotacji) i prudnickiego – poza gminami wiejskimi, gmina miejska Prudnik, to jedno z nielicznych miast powiatowych, które w ogóle nie udziela dotacji. Podobnie jest w gminie Krapkowice, choć tutaj wydatkowano znaczące środki na ochronę zabytków w ramach całościowego rozdziału 92120.

W przypadku samorządów powiatowych, które w ramach zadań własnych wspierają ochronę nad zabytkami, największe środki na dotacje przeznaczają powiaty opolski i strzelecki. Brak takich środków występuje w powiatach brzeskim, oleskim, prudnickim i nyskim (do roku 2018). Obecnie zwraca uwagę wysoki poziom udzielonych dotacji przez Powiat Nyski, który w roku 2019 przyznał m.in. dotację w wysokości 180 000 zł dla kościoła w Hajdukach Nyskich, co jest związane z odbudową tego gotyckiego kościoła, poważnie uszkodzonego podczas katastrofy budowlanej w 2018 roku (zawalenie się więźby dachowej i sklepienia wraz z fragmentem ścian). Należy podkreślić, że dotacje, nawet niewielkie wspierają właścicieli, którzy w efekcie angażują znacznie wyższe środki na realizowanie prac przy zabytkach np. w roku 2018 całościowy koszt prac wskazany przez beneficjentów we wnioskach wyniósł 1 952 592,53 zaś udzielone dotacje udzielone przez powiaty wyniosły 503 300,00 zł.

POWIAT	DOTACJE POWIATU NA CELE ZWIĄZANE Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM (wysokość dotacji w PLN)			
	2016	2017	2018	2019
BRZESKI	0	0	0	0
GŁUBCZYCKI	b.d.	b.d.	20 000,00	20 000,00
KĘDZIERZYŃSKO-KOZIELSKI	50 000,00	20 000,00	20 000,00	29 000,00
KLUCZBORSKI	31 510,00	21 800,00	23 300,00	20 000,00
KRAPKOWICKI	35 000,00	35 000,00	40 000,00	10 000,00
NAMYSŁOWSKI	116 200,00	50 000,00	80 000,00	40 000,00
NYSKI	0	0	0	240 000,00
OLESKI	0	0	0	0
OPOLSKI	100 000,00	112 000,00	200 000,00	100 000,00
PRUDNICKI	0	0	0	0
STRZELECKI	50 000,00	50 000,00	120 000,00	80 000,00
SUMA	382 710,00	288 800,00	503 300,00	539 000,00

Tabela 32 Dotacje udzielane przez powiaty, dane udostępnione przez starostwa powiatowe, w przypadku powiatu strzeleckiego, na chwilę przekazania informacji wydatkowana na dotacje była kwota 40 000 zł (zaplanowane 80 000 zł).

3.3.2. Wydatki samorządu województwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

Systematycznie wzrasta kwota przeznaczona w budżecie Województwa Opolskiego na wspieranie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, mających na celu podejmowanie działań służących trwałemu zachowaniu dziedzictwa. Średnio ponad dwadzieścia zabytków w skali roku otrzymywało wsparcie finansowe, w roku 2019, dzięki decyzji Zarządu Województwa, zwiększono zaplanowane w budżecie środki z 375 000 zł o kolejne 250 000, co umożliwiło uruchomienie drugiego naboru i w efekcie dotacje otrzymało 39 beneficjentów. Dotacje obejmują różnorodne zadania, począwszy od prac konserwatorskich przy wystroju i wyposażeniu świątyń, po prace remontowe i budowlane przy zabytkach architektury świeckiej i sakralnej. Ze względu na duży zasób zabytkowy oraz znaczącą ilość zabytków zagrożonych i wymagających podejmowania prac remontowych środki te nie wystarczają na pokrycie potrzeb właścicieli obiektów zabytkowych.

Lata	liczba złożonych wniosków	Liczba przyznanych dotacji	Całkowite koszty zadań	Oczekiwana kwota dotacji z budżetu	Kwota dotacji
2016	35	11	3 534 594,92	1 021 015,00	200 000
2017	20	20	3 240 846,44	775 823,55	300 000
2018	40	19	6 127 823,93	1 733 764,20	300 000
2019	73	39	10 163 104,52	3 132 840,70	635 000
				6 663 443,45	1435 000

Tabela 33 Dotacje udzielone przez samorząd województwa – dane Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki UMWO.

Należy podkreślić, iż wsparcie finansowe z budżetu samorządu województwa obecnie otrzymują także właściciele i użytkownicy zabytków nie wpisanych do rejestru, a ujętych jedynie w gminnych ewidencjach zabytków. Po nowelizacji ustawy o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami z 22 czerwca 2017 roku jednostki samorządu terytorialnego otrzymały możliwość finansowania prac także odnośnie zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku dotacji udzielanych z budżetów samorządów województw dla właścicieli zabytków na realizację zadań w dziedzinie ochrony zabytków nie ma jednorodnej strategii w tym obszarze, nie wynika ona z posiadanych zasobów; dotacje są zróżnicowane, odzwierciedlają możliwości finansowe samorządów oraz regionalną politykę w obszarze dziedzictwa kulturowego. Przykładowo zamieszczono wysokość dotacji przyznawanych przez poszczególne samorządy województw w latach 2016 – 2017.

Dotacje udzielone z budżetów samorządów województw dla właścicieli zabytków na realizację zadań w dziedzinie ochrony zabytków w latach 2016-2017		
Województwo	2016	2017
DOLNOŚLĄSKIE	4 960 000	5 000 000
KUJAWSKO-POMORSKIE	1 144 412	1 227 286
LUBELSKIE	0	0
LUBUSKIE	1 000 000	950 000
ŁÓDZKIE	1 880 000	1 290 000
MAŁOPOLSKIE	1 800 000	2 600 000
MAZOWIECKIE	0	0
OPOLSKIE	200 000	300 000
PODKARPACKIE	3 581 091	3 600 000
PODLASKIE	800 000	600 000
POMORSKIE	959 013	872 630
ŚLĄSKIE	596 729	796 649
ŚWIĘTOKRZYSKIE	83 650	100 000
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	100 000	287 520
WIELKOPOLSKIE	802 000	1 690 000
ZACHODNIOPOMORSKIE	1 000 000	1 150 000

Tabela 34 Dane samorządów województw, zebrane i opracowane przez Samorząd Województwa Małopolskiego, <https://www.malopolska.pl/>

Poza systemem dotacji, w budżecie samorządu województwa zabezpieczone są środki na remonty i utrzymanie zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych, które zapisane są zgodnie ze szczegółową klasyfikacją budżetową (w dziale 921, rozdział 92120).

3.3.3. Wydatki z budżetu państwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71 – 83a). Wydatki z budżetu państwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami realizowane są przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W obszarze państwowej ochrony zabytków podstawowym programem wspierającym opiekę nad zabytkami jest program *Dziedzictwo Kulturowe*, priorytet *Ochrona zabytków* realizowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W roku 2016 w ramach tego

programu dotacje otrzymało 27 obiektów zabytkowych z terenu województwa opolskiego, na łączną kwotę 6 742 295,74. W roku 2017 wniosków rozpatrzonych pozytywnie było mniej 19, na łączną kwotę 3 953 464,81. Zaś w roku 2018 – dotacje otrzymało 21 beneficjentów na łączną kwotę 4 916 089,91³⁸. Z tych dotacji najwyższa (700 tys. zł) została przyznana Parafii Rzymskokatolickiej pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Baborowie na prace ratunkowe zabezpieczające konstrukcję drewnianego kościoła pw. św. Józefa - etap IV kościół (XVII – XVIII w.). W sumie w latach 2008 – 2016 minister przeznaczył na zabytki nieruchome w poszczególnych województwach następujące kwoty:

Dotacje udzielone przez MKiDN w latach 2008 – 2016 na zabytki nieruchome w podziale na województwa		
Województwo	dotacje	%
DOLNOŚLĄSKIE	140 604 572	22,5
KUJAWSKO-POMORSKIE	27 591 799	4,4
LUBELSKIE	23 720 325	3,8
LUBUSKIE	30 166 636	4,8
ŁÓDZKIE	21 680 829	3,5
MAŁOPOLSKIE	52 588 482	8,4
MAZOWIECKIE	38 380 817	6,2
OPOLSKIE	24 963 518	4,0
PODKARPACKIE	32 689 087	5,2
PODLASKIE	16 580 144	2,7
POMORSKIE	44 627 676	7,2
ŚLĄSKIE	17 766 516	2,8
ŚWIĘTOKRZYSKIE	15 732 524	2,5
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	46 762 678	7,5
WIELKOPOLSKIE	48 224 009	7,7
ZACHODNIOPOMORSKIE	42 700 835	6,8
SUMA	624 780 447	100

Tabela 35 Dotacje udzielone przez MKiDN w latach 2008 – 2016 na zabytki nieruchome w podziale na województwa, źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych ..., s. 337.

W przypadku wojewódzkiego konserwatora zabytków, ilość i wysokość udzielanych dotacji uzależniona jest od środków posiadanych w budżecie na ten cel. W sumie od kilku lat są to środki finansowe na podobnym poziomie. W roku 2016 wojewódzki konserwator zabytków przyznał 27 dotacji na kwotę 473 800,00, w roku 2017 rozpatrzył pozytywnie 22 wnioski i udzielił dotacji na kwotę 500 000,00 zł, zaś w roku 2018 była to kwota 534 700,00 (24 dotacje)³⁹.

³⁸ Dane Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³⁹ Dane Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu.

3.3.4. Wydatki na dziedzictwo kulturowe z funduszy Unii Europejskiej 2014 – 2020

Obecnie dobiega końca realizacja zadań finansowana z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014 – 2020, zadania te są realizowane w ramach Osi priorytetowej V Ochrona środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Działania 5.3 Ochrona dziedzictwa kulturowego i kultury, Poddziałania:

5.3.1 Dziedzictwo kulturowe i kultura.

5.3.2 Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych.

5.3.3 Dziedzictwo kulturowe i kultura w Aglomeracji Opolskiej RPO WO 2014-2020.

Składane projekty związane są z prowadzeniem koniecznych prac konserwatorskich i robót budowlanych, a także adaptacji zabytków do nowych funkcji, z uwzględnieniem obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo. W ramach tych działań realizowanych jest w sumie 30 projektów. Najwięcej w działaniu 5.3.1. – dwadzieścia projektów, gdzie wysokość dotacji wynosi 50 286 091,00. Wśród tych zadań są m.in. *Rewaloryzacja zabytkowego budynku Ratusza w Brzegu* (dotacja 3 986 102,53), *Świadek wielokulturowości regionu opolskiego. Renowacja i konserwacja wnętrza Katedry pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu* (dotacja 3 990 989,43), *Prace konserwatorskie oraz ekspozycja edukacyjna na terenie byłego obozu jenieckiego Stalag 318/VIII F (344) Lamsdorf (Łambinowice) wraz z modernizacją budynku i otoczenia Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Opolu i zakupem niezbędnego wyposażenia* (dotacja 3 266 618,79).

W działaniu 5.3.2 Dziedzictwo kulturowe i kultura na obszarach przygranicznych, realizowanych jest pięć projektów, z czego największy projekt realizuje Gmina Prudnik na zadanie: *Ograniczenie antropopresji na różnorodność biologiczną, dziedzictwo kulturowe i historyczne - zrównoważony rozwój obszaru Gór Opawskich i Bramy Morawskiej* (dotacja w kwocie 18 036 358,94). Natomiast w działaniu 5.3.3 Dziedzictwo kulturowe i kultura w Aglomeracji Opolskiej RPO WO 2014-2020. Miasto Opole zrealizowało projekt *Dawne Opole – rewaloryzacja obiektów dziedzictwa kulturowego na obszarze dawnego Zamku Górnego i jego okolic* (kwota dotacji 2 499 644,57). Był to jeden z pięciu realizowanych w aglomeracji projektów.

Jednocześnie w ramach VIII osi priorytetowej *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014 – 2020 z terenu województwa opolskiego dofinansowano wniosek Parafii Rzymskokatolickiej na rewitalizację i renowację gotyckiej **Bazyliki św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie** w celu podniesienia walorów turystycznych i kulturowych. Jako pomnik historii bazylika otrzymała na kompleksowe prace kwotę w wysokości 17 610 473,20 zł.

3.4. Wydatki na muzea

Województwo opolskie jest organizatorem lub współorganizatorem czterech muzeów. W budżecie są zabezpieczone środki na ich utrzymanie. Zauważalny jest systematyczny wzrost finansowania muzeów, pomniejszenie funduszy przekazywanych przez zarząd na Centralne Muzeum Jeńców Wojennych wynika z faktu, iż od 2018 roku jest to jednostka współprowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Samorząd

Województwa Opolskiego. Zaś w przypadku Muzeum Piastów Śląskich samorząd województwa jest współorganizatorem razem z ministrem kultury i starostą brzeskim.

Dotacja podmiotowa	2016	2017	2018
Muzeum Śląska Opolskiego	3 301 324	3 602 818	3 697 409
Muzeum Wsi Opolskiej	1 617 668	1 762 773	2 023 698
Centralne Muzeum Jeńców Wojennych	1 618 342	2 106 736	981 215,20
Muzeum Piastów Śląskich	220 000	220 000	220 000,00
SUMA	6 757 334	7 692 327	6 922 322

Tabela 36 Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu województwa opolskiego dla muzeów, których organizatorem lub współorganizatorem jest województwo opolskie – dane Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki UMWO

3.5. Wydatki na wsparcie dziedzictwa niematerialnego

Samorząd Województwa Opolskiego od lat wspiera działania związane ze wspieraniem propagowaniem i rozpowszechnianiem dziedzictwa niematerialnego realizując tym samym założenia *Strategii Województwa Opolskiego do 2020 r. (Cel operacyjny 2.2. Wzbogacanie wielokulturowego dziedzictwa i tożsamości regionalnej)*, jak również zapisy *Programu Współpracy Samorządu Województwa Opolskiego z Organizacjami Pozarządowymi oraz Podmiotami Prowadzącymi Działalność Pożytku Publicznego w obszarze zadań w zakresie kultury, sztuki i ochrony dziedzictwa narodowego oraz działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych*. Współpraca ta odbywa się w różnych formach.

Jedną z nich jest **otwarty konkurs ofert**, w ramach którego przekazywane są (zgodnie z zapisami *Programu Współpracy Województwa Opolskiego z Organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2019*) dotacje dla organizacji i instytucji realizujących zadania służące:

- promocji twórców związanych z województwem opolskim, realizujących projekty artystyczne na rzecz mieszkańców Opolszczyzny,
- podtrzymywaniu i upowszechnianiu tradycji narodowej oraz świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- promocji i wspieraniu kultury mniejszości narodowych i etnicznych,
- wspieraniu udziału w imprezach kulturalnych i artystycznych.

Ponadto wspieranie dziedzictwa niematerialnego odbywa się poprzez dofinansowywanie przedsięwzięć w trybie pozakonkursowym określonym w art. 19a ustawy z dnia 24 kwietnia 2013 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

W ramach pozostałej działalności (wydatki w rozdziale 92195) Samorząd Województwa Opolskiego wspiera finansowo organizację obchodów wielu imprez i przedsięwzięć związanych z dziedzictwem niematerialnym naszego regionu. Najważniejszą z nich są **Europejskie Dni Dziedzictwa**. Koordynatorem wydarzeń skierowanych, w trakcie których promowane jest regionalne dziedzictwo kulturowe jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Kolejnym wydarzeniem promującym niematerialne dziedzictwo jest odbywająca się pod patronatem Marszałka Województwa Opolskiego jest **Noc Muzeów**, w trakcie które

udostępniane są bezpłatnie zbiory muzealne, a muzea przygotowują na tę szczególną noc wiele atrakcji dla zwiedzających.

Samorząd Województwa Opolskiego cyklicznie organizuje lub współorganizuje przedsięwzięcia mające na celu podtrzymywanie i propagowanie dziedzictwa niematerialnego naszego regionu. Są to wydarzenia o dużym potencjale artystycznym, które na trwałe wpisały się w mapę kulturalną Opolszczyzny i stanowią doskonałą okazję do ukazania niezwykle bogatego dziedzictwa niematerialnego. Do przedsięwzięć tych należą min. *Opolskie Dni Kresowe* współorganizowane z Wojewódzką Biblioteką Publiczną im. Emanuela Smołki w Opolu, *Festiwal Twórczości Artystycznej „Opolskie Szmaragdy”*.

Ponadto Samorząd Województwa w ramach patronatów przyznawanych przez Marszałka Województwa Opolskiego funduje nagrody, upominki dla uczestników: przeglądów, festiwali, konkursów, podczas których promowane są wartości własnej kultury, jej utrwalanie i rozpowszechnianie, popularyzowanie oraz pokazywanie jej bogactwa i wartości. Z pośród przedsięwzięć dofinansowanych w ten sposób należy wymienić m.in. odbywający się już od 1993 roku *Wojewódzki Konkursu Gawędziarski „Śląskie Beranie”*, *Wojewódzki Festiwal Pieśni Patriotycznej „TOBIE POLSKO”*, *Opolskie Dni Madonn Kresowych w Wójcicach*, *Festiwal Folkloru Góralskiego w Skoroszycach*.

Od 2017 roku Samorząd Województwa wspiera zadania, które przyczyniają się do rozwoju Województwa Opolskiego w ramach **Marszałkowskiego Budżetu Obywatelskiego**. W ramach przedsięwzięć, które otrzymały wsparcie finansowe są działania o charakterze kulturalnym, dzięki którym promowane jest dziedzictwo niematerialne. W roku 2018 dofinansowano m.in. realizowane przez Gminę Skoroszyce zadanie pn. *„Powrót do korzeni”*.

3.6. Programy rewitalizacji

W roku 2015 w zapisach ustawy o rewitalizacji (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1398 z późn.zm.) została wprowadzona do obiegu prawnego definicja rewitalizacji: „Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”.

Obszar można wyznaczyć jako zdegradowany – jak mówi ustawa – w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

- gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw lub
- środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub
- przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych

do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych, lub

- technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska”.

Zabytki w procesie rewitalizacji mają do odegrania bardzo ważną rolę, są endogennym potencjałem miejscowości, zasobem nieodnawialnym, źródłem tożsamości lokalnej, jednym z najważniejszych elementów składających się na genius loci obszaru rewitalizacji, którego odkrycie jest koniecznym krokiem podczas wyprowadzania obszaru wymagającego naszej interwencji ze stanu kryzysowego⁴⁰.

Na terenie województwa opolskiego realizowanych jest dwadzieścia projektów wybranych do dofinansowania w trybie konkursowym w ramach I naboru do działania 10.2 Inwestycje wynikające z Lokalnych Planów Rewitalizacji. Są to pozostali wnioskodawcy dofinansowani w ramach RPO WO 2014-2020, za wyjątkiem: Gminy Kędzierzyn-Koźle, Gminy Kluczbork, Gminy Brzeg, Gminy Opole, Gminy Nysa.

Projekty wybrane do dofinansowania					
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa wnioskodawcy	Kwota wnioskowanego dofinansowania [PLN]	Koszt całkowity projektu [PLN]	Wynik oceny [%]
1.	Rewitalizacja miasta Paczków	Gmina Paczków	3 496 814,25	5 233 169,00	83.02
2.	IV etap rewitalizacji infrastruktury śródmieścia Prudnika.	Gmina Prudnik	4 999 382,58	7 437 768,30	71.70
3.	Realizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Leśnica w zakresie rewitalizacji kompleksu rekreacyjnego w Leśnicy w celu poprawy dostępności i jakości usług społecznych dla mieszkańców gminy.	Gmina Leśnica	2 709 248,46	5 795 782,50	67.92
4.	Kompleksowa rewitalizacja zdegradowanej infrastruktury Gminy Głuchocząz szansa na aktywizację społeczności lokalnej	Gmina Głuchocząz	4 999 882,56	8 921 513,74	67.92
5.	Rewitalizacja terenów miasta Otmuchowa	Gmina Otmuchów	4 995 364,44	12 679 839,72	66.04

⁴⁰ http://samorzad.nid.pl/baza_wiedzy/rola-i-miejsce-dziedzictwa-kulturowego-w-procesie-rewitalizacji/

6.	Dzienny Dom Seniora, Stacja Caritas i gabinety rehabilitacyjne dzięki rewitalizacji budynku dawnego klasztoru Elżbietanek w Gorzowie Śląskim.	Caritas Diecezji Opolskiej	2 677 280,73	3 569 707,69	66.04
7.	Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób zależnych poprzez ich aktywizację i integrację z mieszkańcami Kietrza	Powiat Głubczycki	3 442 962,38	4 590 616,58	64.15
8.	Rewitalizacja Ratusza w Grodkowie	Gmina Grodków	2 534 923,12	4 609 789,28	64.15
9.	Przebudowa i adaptacja budynku Centrum Integracji Społecznej w nowej lokalizacji wraz z zespołem rekreacyjno-kąpielowym	Zarząd Mienia Komunalnego – Lewin Brzeski Sp. z o.o.	4 999 785,40	16 355 680,98	62.26
10.	Rozbudowa i przebudowa pływalni krytej w Praszcze” - rewitalizacja zdegradowanego budynku przywracająca i podtrzymująca jego funkcje	Gmina Praszka	4 999 799,23	13 007 091,93	62.26
11.	Rewitalizacja miasta Dobrodzień poprzez przebudowę placu rynku, zagospodarowanie terenu wokół Dobrodzieńskiego Ośrodka Kultury i Sportu oraz zagospodarowanie Parku Jordanowskiego w Dobrodzieniu	Gmina Dobrodzień	3 481 239,28	5 355 752,75	62.26
12.	Rewitalizacja przestrzeni Spółdzielni Mieszkaniowej w Grodkowie.	Spółdzielnia Mieszkaniowa w Grodkowie	497 582,20	663 442,95	60.38
13.	Rewitalizacja miasta Strzelce Opolskie	Gmina Strzelce Opolskie	2 854 240,74	4 760 262,87	58.49
14.	Rewitalizacja starego mostu kolejowego oraz parku miejskiego w Krapkowicach	Gmina Krapkowice	4 998 535,55	14 854 489,03	58.49
15.	Rewitalizacja centrum miasta Biała.	Gmina Biała	4 853 939,10	6 471 918,81	56.6
16.	Centrum inicjatyw społecznych i kulturalnych wraz ze Strefą biznesu w Gogolinie	Gmina Gogolin	1 488 789,79	7 372 930,69	56.6
17.	Rewitalizacja Placu 1 Maja w Ujeździe	Gmina Ujazd	2 322 297,18	4 496 978,40	54.72

18.	Rewitalizacja obiektu Samorządowego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Niemodlinie - podniesienie standardu i wzbogacenie wachlarza usług rehabilitacyjnych, opiekuńczych i aktywizujących względem osób zależnych, w tym chorych, starszych i niepełnosprawnych.	Samorządowy Zakład Opieki Zdrowotnej w Niemodlinie	3 769 242,01	5 025 656,02	54.72
19.	Przebudowa, remont i adaptacja części zdegradowanego budynku szpitalnego na cele domu pobytu dziennego dla seniorów w Głogówku.	Gmina Głogówek	1 160 595,00	1 547 460,00	52.83
20.	Rewitalizacja Stadionu Miejskiego oraz rewitalizacja traktu spacerowego przy ul. Murka w Oleśnie	Gmina Olesno	4 999 485,94	9 786 956,16	52.83

Tabela 37 Realizowane projekty w ramach dofinansowania Lokalnych Planów Rewitalizacji, opracowanie: Departament Koordynacji Programów Operacyjnych UMWO

4. Działania na rzecz popularyzacji dziedzictwa

Województwo opolskie promowane jest między innymi przez regionalną organizację turystyczną: Opolska Regionalna Organizacja Turystyczna (OROT). Stowarzyszenie to działa od 2003 roku i jest jedną z najwcześniej założonych Regionalnych Organizacji Turystycznych w kraju, cieszy się dużym zaufaniem wśród podmiotów i instytucji woj. opolskiego, dzięki czemu w chwili obecnej zrzesza ponad 100 członków.

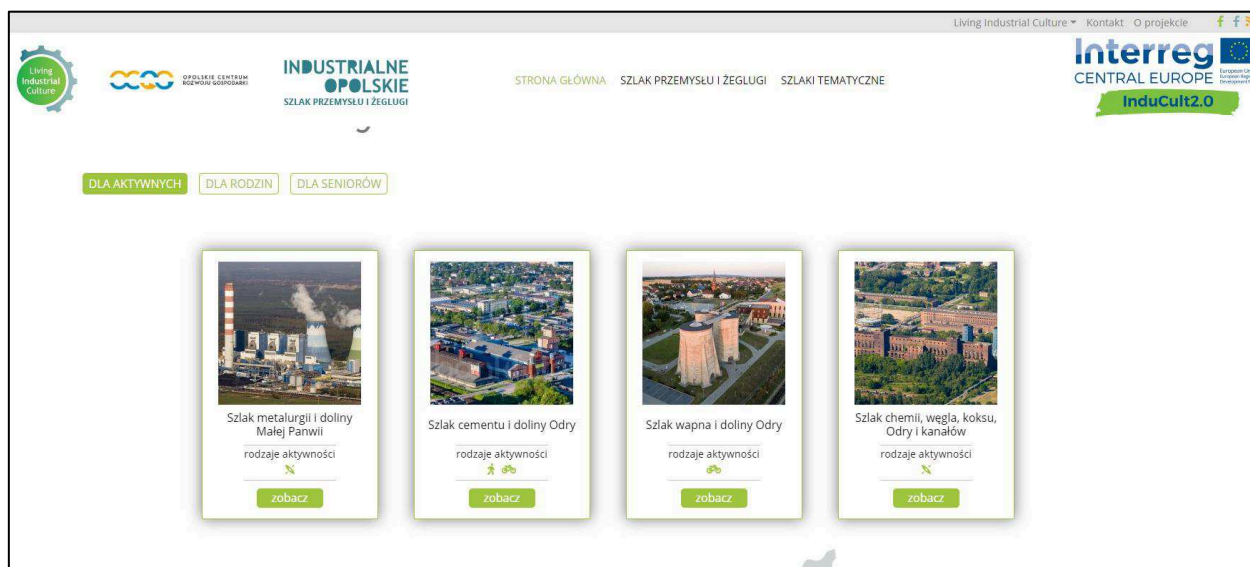
OROT zajmuje się kreowaniem pozytywnego i atrakcyjnego wizerunku województwa na rynkach turystycznych w kraju i zagranicą, opracowuje i rozwija działania na rzecz promocji i rozwoju turystyki województwa opolskiego, inicjuje i kreuje działania społeczne i gospodarcze na rzecz turystyki, integruje gminy i powiaty województwa opolskiego w zakresie turystyki, koordynuje wszelkie działania pro turystyczne, doskonali kadry, prowadzi i koordynuje systemu informacji turystycznej w województwie. W ramach tych działań OROT utworzył Opolskie Centrum Informacji Turystycznej (regionalny punkt IT) wraz z największym portalem informacji turystycznej o województwie opolskim www.visitopolskie.pl, który jest stale rozbudowywany i unowocześniany, przy OROT od 2012 roku działa również Koło Przewodników Turystycznych i Pilotów. Na bazie członków Opolskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej powstał Klaster turystyczny województwa opolskiego „VisitOpolskie”. Dzięki tym działaniom nie tylko stale wzrasta oferta turystyczna regionu, ale także dociera ona do coraz szerszego grona odbiorców.

4.1. Szlaki kulturowe i turystyczne

Województwo opolskie oferuje bogatą i zróżnicowaną ofertę dotyczącą szlaków kulturowych i tematycznych, są to zarówno szlaki europejskie, regionalne jak i lokalne. Do najpopularniejszych należą:

- Ogónoeuropejskie szlaki kulturowo – turystyczne: Droga św. Jakuba – Via Regia, Środkoeuropejskie Ośrodki Pielgrzymkowe, Szlak Cysterski.
- Szlaki polsko – czeskie: Szlak czarownic po polsko - czeskim pograniczu, City Walk w Kędzierzynie Koźlu,
- Ogólnopolskie szlaki kulturowo-turystyczne to: Szlak Józefa Lompy, Szlak Powstańców Śląskich, Szlak Romański w Polsce, Rowerowy Szlak Odry, Główny Szlak Sudecki im. Mieczysława Orłowicza.
- Regionalne szlaki turystyczne i ścieżki edukacyjne to ogromna oferta, gmin, jednostek organizacyjnych, towarzystw, i organizacji turystycznych które proponują różnorodne dostosowane do różnych grup odbiorców. Do najbardziej znanych należy Szlak Drewnianego Budownictwa Sakralnego i Szlak Polichromii Brzeskich, ale też takie jak:
  - szlaki miejskie Nysy: Szlak Eichendorffa, Szlak Marii Luizy Merkert,
  - szlaki miejskie Opola: Trasa Festiwalowa śladami miejsc związanych z Krajowym Festiwałem Polskiej Piosenki, Opole dawniej i dziś, Śladami sławnych Opolan
  - Obuwniczy Szlak w Krapkowicach, Szlak Gąski w Gąsiorowicach
  - 6 pieszych szlaków turystycznych w Parku Krajobrazowym "Góra Św. Anny" m.in. Szlak spacerowy im. Xawerego Dunikowskiego
  - ścieżki dydaktyczne Zespołu Opolskich Parków Krajobrazowych – PK GO -4, PK GSA- 5, SPK-3,
  - Szlaki powiatu opolskiego np. Szlak Hutników Opole – Zagwizdzie (25 km), Szlak rodu von Praschma Opole – Komprachcice (ok. 35 km),
  - Typowe szlaki rowerowe to np. "Szlakiem dawnego rzemiosła i pomników przyrody" na terenie gminy Kluczbork czy Turystyczna trasa rowerowa Gór Opawskich (z Głuchołaz trasa biegnie w dwóch kierunkach: Prudnika i Sławniowic).
- Odrębną grupę stanowią szlaki wodne, w przygotowanym przez urząd marszałkowski przewodniku opisano znajdujące się na terenie województwa opolskiego szlaki wodne zarówno pod kątem potrzeb turystów motorowodnych (Odra z Kanałem Gliwickim), jak i rzeki typowo kajakowe: Mała Panew oraz Stobrawa.
- Ciekawostką jest Szlak Kulinarny Województwa Opolskiego „Opolski Bifjy”. Podążanie Szlakiem Kulinarnym umożliwia poznanie Województwa Opolskiego „od kuchni”, tej regionalnej, prezentując związane z nią obrzędy. Znajdujące się na Szlaku obiekty to miejsca zarówno zabytkowe i wpisane w historię regionu, obiekty prowadzone z pasją od pokoleń, jak również nowopowstałe restauracje.
- W 2019 roku Opolskie Centrum Rozwoju Gospodarki zrealizowało Projekt Inducult 2.0 współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach którego przygotowano m.in. szlaki turystyczne: „Szlak przemysłu

i żeglugi” oraz szlaki tematyczne prezentujące zasoby dziedzictwa przemysłowego, adresowane do różnych grup odbiorców (dla aktywnych, dla rodzin, dla seniorów):

Ryc. 22 Szlaki turystyki przemysłowej województwa opolskiego, <https://industrial.opolskie.pl/>

Jednocześnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego zakłada dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, poprzez:

- rozwój jakościowy i ilościowy bazy noclegowej i gastronomicznej (m.in. budowa nowych obiektów hotelowych o podwyższonym standardzie lub podniesienie kategorii obiektów istniejących w głównych ośrodkach województwa (Opole, Kędzierzyn-Koźle, Nysa, Brzeg) oraz ośrodkach pozostałych,
- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form wypoczynku:
  - szlaków pieszych (utrzymanie i odnowa oznakowania istniejących oraz oznakowanie nowych szlaków w rejonie Gór Opawskich i w rejonie Góry Świętej Anny oraz na pozostałych obszarach turystycznych),
  - tras rowerowych (tworzenie regionalnego systemu tras rowerowych łączącego główne obiekty i obszary turystyczne województwa oraz powiązanego z terenami zewnętrznymi np. „Blue Velo – Odrzańska Trasa Rowerowa”),
  - szlaków konnych (gmina Zdieszowice, Gogolin, Prudnik, Łambinowice, Tułowice, Prószków),
  - plaż, kąpielisk (na istniejących i projektowanych zbiornikach wodnych),
  - szlaków kajakowych wraz z przystaniami kajakowymi (na rzece Mała Panew, Odra, Nysa Kłodzka, Stobrawa, Budkowiczanka, Osobłoga, Kłodnica, Biała Głuchołaska),
  - przystani jachtowych (Zbiornik Turawski, Zbiornik Otmuchowski i Zbiornik Nyski, rzeka Odra),
  - przystani żeglugi śródlądowej (na rzece Odrze w Opolu, Kędzierzynie-Koźlu, Krapkowicach)⁴¹.

⁴¹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, s. 90.

Plan zakłada również tworzenie systemu szlaków tematycznych w oparciu o ciągi komunikacyjne:

- zwiększenie dostępności turystycznej przez rozwój transportu drogowego – oznaczenie atrakcji turystycznych, udostępnienie punktów widokowych, budowa parkingów (m.in. Szlak drewnianego budownictwa sakralnego, Via Montana, Szlak Cystersów, Szlak Bursztynowy, Szlak Romański, Opolski Szlak Zamków i Pałaców),
- budowa, rozbudowa i modernizacja parkingów leśnych (Lasy Stobrowsko -Turawskie, Bory Niemodlińskie),
- połączenie linii kolejowej nr 137 w okolicy Raclawic Śląskich z wąskotorową linią Třemešna – Osoblaha⁴².

Wyzwaniem pozostaje proponowanie nowych form aktywności, wciąż niewiele ofert na Opolszczyźnie związanych jest np. z questigiem, czyli tworzeniem nieoznakowanych szlaków w terenie, którymi można wędrować kierując się informacjami zawartymi w wierszowanych wskazówkach, zawierających zagadki. Może to być forma dla gmin, w których nie ma wyjątkowych i unikalnych zabytków, ponieważ umożliwia zwrócenie uwagi na, często z pozoru zupełnie zwyczajne, codziennie mijane miejsca i dostrzeżenie w nich wyjątkowości, wartości i atrakcyjności.

W bogatej ofercie szlaków regionalnych brakuje szlaków kulturowych związanych z dziedzictwem niematerialnym (wyjątek szlak kulinarny), tego typu szlaki mogą popularyzować rękodzieło, wydarzenia, a przy okazji np. architekturę wiejską, która pomijana jest w opracowaniach związanych z turystyką. Tego typu szlaki są w innych województwach rozwijane właśnie na poziomie regionalnym np. Mazowiecki Szlak Tradycji, Małopolski Szlak Rzemiosła, w ramach tego ostatniego promuje się m.in. lokalnych twórców poprzez wydarzenie OTWARTE PRACOWNIE na Szlaku Rzemiosła – cykl spotkań w pracowniach twórców rzemiosła czy cykliczny festiwal ETNOmania.

4.2. Wydarzenia i inicjatywy w obszarze dziedzictwa kulturowego

Samorząd Województwa Opolskiego od lat prowadzi i wspiera działania, które przyczyniają się do popularyzacji dziedzictwa. W tym celu konieczna jest współpraca z przedstawicielami samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, instytucji i ośrodków kultury. Współpraca ta odbywa się na wielu płaszczyznach i przyczynia się do promocji dziedzictwa Śląska Opolskiego wśród mieszkańców naszego regionu, w kraju oraz poza jego granicami. Samorząd Województwa Opolskiego wspiera zarówno finansowo, jak i organizacyjnie działania mające na celu popularyzujące dziedzictwo, między innymi zabezpieczając w budżecie województwa środki na dofinansowanie przedmiotowych działań oraz wspierając realizację zadań publicznych w zakresie popularyzacji dziedzictwa poprzez otwarte konkursy ofert.

Popularyzacja dziedzictwa Śląska Opolskiego odbywa się również w trakcie przedsięwzięć współorganizowanych przez Samorząd Województwa Opolskiego z jednostkami samorządu

---

⁴² Tamże, s. 98.

terytorialnego. W tym zakresie zawierane są porozumienia z gminami na współorganizację przedsięwzięć w dziedzinie kultury.

Na terenie województwa cyklicznie odbywają się wydarzenia o zasięgu europejskim, jak Europejskie Dni Dziedzictwa czy Noc Muzeów.

Szczególnie istotną dla dziedzictwa imprezą na terenie województwa są obchodzone corocznie **Europejskie Dni Dziedzictwa** koordynowane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypomnienie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W roku 2019 odbyła się już 27 edycja tego wydarzenia. Corocznie organizatorzy, zarówno instytucja jak i stowarzyszenia czy osoby prywatne przygotowują bogatą ofertę wystaw, warsztatów, koncertów, gier terenowych, prelekcji, spacerów historycznych i zwiedzania miejsc na co dzień niedostępnych z przewodnikiem. Od lat województwo opolskie plasuje się w czołówce ilości imprez, miejscowości, w których się one odbywają i ilości uczestników.

Natomiast głównym celem **Nocy Muzeów**, odbywającej się pod patronatem Rady Europy, jest udostępnienie zwiedzającym muzeów, galerii i instytucji kultury w wybranym dniu w godzinach nocnych. Muzea udostępniają swoje zbiory bezpłatnie (lub za symboliczną złotówkę), przygotowują również wiele atrakcji dla zwiedzających np. zwiedzanie obiektów zazwyczaj niedostępnych, koncerty, poczęstunki, warsztaty. Noc Muzeów w Polsce odbywa się od 2003 r. – pierwsza odbyła się w Poznaniu. W inicjatywę tę aktywnie włączają się poszczególne instytucje na terenie województwa, a wyjątkowo bogata oferta przygotowana jest w Opolu. W 2019 roku wzięło w niej udział sześć jednostek muzealnych oraz Archiwum Państwowe w Opolu.

W przypadku wydarzeń regionalnych, należy wskazać m.in.:

Opolskie Dni Kresowe. Celem jest spotkanie z opolskimi Kresowianami, mieszkańcami Śląska Opolskiego podtrzymującymi i kultywującymi tradycję i pamięć o Kresach, przypomnienie i utrwalenie dziedzictwa kultury kresowej oraz wymiana poglądów przedstawicieli środowisk kresowych regionu.

Przedsięwzięcie jest organizowane przez Samorząd Województwa Opolskiego od 2010 roku. W Opolskich Dniach Kresowych bierze corocznie udział ponad 150 osób, członków organizacji skupiających Kresowian w województwie opolskim, m.in.: Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Stowarzyszenia Wspólnota Polska, Towarzystwa Naukowo – Społeczno – Kulturalnego Polonia – Kresy, Stowarzyszenia „Rodzina Katyńska”, Stowarzyszenia „Nasz Grodziec”, Związku Tarnopolan w Opolu, Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Współpracy Polska - Ukraina "Nadwórna", czy Stowarzyszenia Odnowienia Kościoła w Łopatynie im. Jana Ciechewicza.

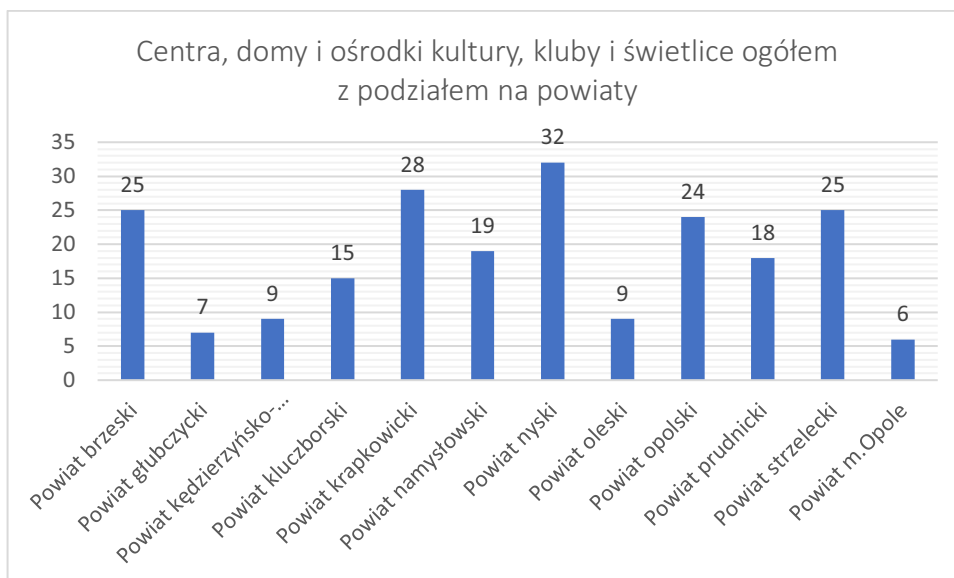
Od 2012 r. współorganizatorem przedsięwzięcia jest Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smołki w Opolu. Impreza ma charakter plenerowy. W ramach przedsięwzięcia uczestnicy mają okazję obejrzeć wystawy o tematyce kresowej (np. „Z kresowego albumu” „Miasta Kresowe”, „Kresowanie na Opolszczyźnie”), wysłuchać występów artystycznych

zespołów kultywujących kulturę kresową (np. Zespół „Kresowianki” ze Skarbmierza, zespół „Lwowska Fala” z Ukrainy, czy Chór „Echo Kresów” z Kędzierzyna – Koźla). Nieodłącznym elementem corocznie organizowanego przedsięwzięcia jest także tradycyjna biesiada kresowa z degustacją kresowych potraw.

Festiwal Twórczości Artystycznej „Opolskie Szmaragdy” to przedsięwzięcie zorganizowane przez Samorząd Województwa Opolskiego po raz pierwszy w 2013 r., podczas którego promowane jest dziedzictwo kulturalne regionu oraz popularyzowane są różnorodne dziedziny aktywności kulturalnej lokalnych środowisk. Podczas dotychczasowych edycji „Opolskich Szmaragdów” opolskiej publiczności zaprezentowały się: amatorskie orkiestry, chóry, zespoły folklorystyczne i grupy kabaretowo-teatralne, w tym również zespoły pielęgnujące kulturę mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących Województwo Opolskie. Mniejszość niemiecką reprezentowali m.in. Młodzieżowa Orkiestra Dęta z gminy Cisek, chór „Echo Krośnicy” z Izbicka, chór „Bolko – Gruden Melodie” reprezentujący Dom Kultury Mniejszości Niemieckiej przy Narodowym Centrum Polskiej Piosenki w Opolu, Zespół „Długomiłowiczanki” z Reńskiej Wsi, zespół „Czarne Dziołchy z Gogolina), kulturę kresową (np. chór „Leśne Echo” z Lubszy, chór „Echo Korfantowa” z Korfantowa, chór „Echo” Gola – Wężowice ze Świerczowa, chór „Szumiący Bór” z Tułowic) oraz kulturę romską (Zespół ROMANO z Kędzierzyna – Koźla).

Samorząd Województwa Opolskiego udziela również wsparcia finansowego na wydarzenia związane z popularyzacją dziedzictwa organizowane przez samorządowe instytucje kultury z terenu województwa opolskiego m.in.: przeglądy, festiwale i konkursy, wśród których znajdują się przedsięwzięcia o dużym potencjalnie artystycznym, które na trwałe wpisały się w kulturową mapę Opolszczyzny. Do tych przedsięwzięć należą m.in.: *Wojewódzki Przegląd Zespołów Kolędniczych „Herody”* organizowany przez Miejsko-Gminny Dom Kultury w Lewinie Brzeskim, *Ogólnopolski Konkurs na Interpretację Piosenek A. Osieckiej „Oceany”* w Ośrodku Kultury w Niemodlinie, *Wojewódzki Przegląd Poezji i Pieśni Jana Pawła II „Syćka se Wom zycom”* w Zespole Szkół im. Jana Pawła II w Pietrowicach, *Wojewódzki Festiwal Muzyczny „Liść Dębu”* w Zespole Szkół w Dąbrowie, *Ogólnopolski Konkurs Sygnalistów Myśliwskich* organizowany przez Tułowicki Ośrodek Kultury, *Międzynarodowy Festiwal Piosenki „Kluczborskie Trele”* w Kluczborskim Domu Kultury, *Regionalny Konkurs Literacki „Ze Śląskiem na Ty”* w Łubniańskim Ośrodku Kultury, *Wojewódzki Turniej Recytatorski „O Buławę Hetmańską”* organizowany przez Ośrodek Kultury w Byczynie, *Wojewódzki Konkurs Gawędziarski „Śląskie Beranie”* w Gminnym Zespole Szkół w Izbicku. Samorząd Województwa Opolskiego wspiera powyższe przedsięwzięcia poprzez fundowanie Nagród Marszałka Województwa Opolskiego.

Działalność ta jest możliwa dzięki zaangażowaniu pracowników i społeczników działających przy lokalnych domach kultury, w świetlicach wiejskich i tym podobnych jednostkach. W sumie na terenie województwa działa ich 217.

Ryc. 23 Ilość centrów, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w poszczególnych powiatach, dane BDL GUS za 2018r.

Samorząd Województwa Opolskiego wspiera także działania na rzecz popularyzacji dziedzictwa poprzez przyznawanie dotacji w ramach *Otwartego Konkursu ofert na wykonanie przez organizacje i inne uprawnione podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego zadań publicznych związanych z realizacją zadań Samorządu Województwa Opolskiego w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego* oraz w trybie pozakonkursowym. „W ramach priorytetu kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego zakresem zadań objęte zostają następujące obszary tematyczne:

- 1) realizowanie inicjatyw mających na celu rozwijanie edukacji artystycznej dzieci i młodzieży z województwa opolskiego,
- 2) promocja twórców związanych z województwem opolskim, realizujących projekty artystyczne na rzecz mieszkańców Opolszczyzny,
- 3) „Kultura dla rodziny”: organizacja festiwali, konkursów, przeglądów, spotkań, plenerów, warsztatów, wystaw artystycznych i innych imprez, o zasięgu co najmniej regionalnym, sprzyjających rozwojowi integracji społecznej,
- 4) podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- 5) promocja i wspieranie rozwoju kultury mniejszości narodowych i etnicznych,
- 6) wspieranie aktywizacji i integracji społecznej seniorów,
- 7) wspieranie udziału w imprezach kulturalnych i artystycznych”.

Ponadto Marszałek Województwa Opolskiego przyznaje Nagrody w dziedzinie kultury, którymi honorowane są osoby i instytucje, które działają na rzecz kultury, dziedzictwa kulturowego i naturalnego Śląska Opolskiego, jej upowszechniania i ochrony. W związku z tym przyznawane są:

- Nagrody Marszałka Województwa Opolskiego dla Animatorów i Twórców Kultury,
- Nagrody Marszałka Województwa Opolskiego im. Karola Miarki,
- Nagrody Marszałka Województwa Opolskiego za Wydarzenie Muzealne Roku,
- Nagroda Artystyczna Marszałka Województwa Opolskiego „Złota Mask”,

- Stypendia Marszałka Marszałka Województwa Opolskiego w dziedzinie twórczości artystycznej „Marszałkowskie Talenty”.

Samorząd Województwa Opolskiego wspiera również inicjatywy i przedsięwzięcia organizowane przez wojewódzkie samorządowe instytucje kultury, które swoją ofertą docierają do coraz szerszego grona odbiorców .

Należy podkreślić, że na Opolszczyźnie inicjatywy odnoszące się do tradycji, pamięci i kultury ludowej regionu stanowią główny obszar zainteresowań osób i podmiotów związanych z edukacją kulturową⁴³. Jest to szczególnie zauważalne w realizowanym od 2016 roku programie OPOLSKIE EDUKO. Nie jest to projekt wprost dedykowany dziedzictwu kulturowemu, ale w jego ramach podejmowane są w lokalnych społecznościach inicjatywy z obszaru dziedzictwa kulturowego, odwołujące się do lokalnej przeszłości i obrzędowości.

Strategicznym celem 3-letniego programu *Bardzo Młoda Kultura* jest wzmacnianie roli edukacji kulturowej w Polsce poprzez pobudzenie i wykorzystanie edukacyjnego potencjału kultury. Celem realizowanego na Opolszczyźnie w latach 2016 – 2018, projektu było wzmocnienie roli edukacji kulturowej, uwzględniającej specyficzne uwarunkowania kulturowe i społeczne regionu oraz zainicjowanie sieci współpracy pomiędzy lokalnymi podmiotami sfery kultury i edukacji, w tym kuratorium oświaty, centrum rozwoju edukacji, publicznymi i niepublicznymi instytucjami oświatowo-wychowawczymi, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami i osobami, działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie opolskim, a także władzami samorządowymi.

	2016	2017	2018 I konkurs	2018 II konkurs	RAZEM:
Liczba zrealizowanych projektów regrantingowych	10	19	13	14	56
Liczba miejscowości, w których realizowano projekty	11	21	22	31	85
Wysokość alokacji przeznaczanej na konkurs	87 tys. zł	150 tys. zł	85 tys. zł	95 tys. zł	417 tys. zł
Odbiorcy bezpośredni	1.800 osób	4.000 osób	2.885 osób	2.740 osób	11 425 osób
Odbiorcy pośredni	8.000 osób	17.000 osób	11.540 osób	10.960 osób	47 500 osób

⁴³ A. Czerner, E. Nieroba, Społeczna przestrzeń dla edukacji kulturowej w regionie opolskim. Diagnoza 2016 – 2018, Muzeum Śląska Opolskiego, Opole 2018, s. 60.

Okres realizacji	01.09-31.10	15.05-31.10	14.05-15.07	01.08-30.10	-
------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	---

Tabela 38 Konkursy grantowe, realizowane w ramach projektu Edukacja kulturowa Opolszczyzny – EDUKO 2016-2018, źródło: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.

Ryc. 24 Edukacja kulturowa Opolszczyzny – EDUKO 2016-2018 - miejsca realizacji działań projektowych w latach 2016-2018, źródło: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, opracowanie Joanna Ojdana.

Projekt jest kontynuowany p.n. "Edukacja kulturowa Opolszczyzny - EDUKO 2019-2021", wiodącą jednostką jest Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, które pozostaje regionalnym operatorem tego programu.

W ramach projektu, od 2016 roku odbywają się coroczne spotkania **Forum Ludzi Kultury i Edukacji**, będące okazją do poznania się oraz wymiany doświadczeń i popularyzacji tematyki związanej z edukacją kulturową.

Na terenie województwa opolskiego działają również **organizacje pozarządowe** zajmujące się w sposób szczególny ochroną dziedzictwa kulturowego:

- Towarzystwo Opieki nad Zabytkami
- Stowarzyszenie „Poznaj Swój Kraj” oddział opolski
- Stowarzyszenie „Rodzina Kolpinga” w Kolonowskiem
- Fundacja „Glogovia”
- Fundacja Benevolens z Głuchołaz
- Fundacja „Sanktuarium Góry św. Anny”
- Fundacja na rzecz zamku książęcego Niemodlin 1313
- Stowarzyszenie Ochrony Dóbr Kultury „Dąbrowskie Skarby”
- Stowarzyszenie Krótkofalowców Pogórza Opawskiego
- Fundacja „Dla Dziedzictwa”
- Polskie Towarzystwo Krajoznawcze Oddział Opolski
- Kozielskie Stowarzyszenie Miłośników Historii i Archeologii EXPLORATOR
- Stowarzyszenie Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Byszyni
- Stowarzyszenie „Nasze Dziedzictwo” w Żyrowej

oraz stowarzyszenia i organizacje skupiające specjalistów związanych zawodowo z dziedzictwem kulturowym:

- Oddział Opolski Stowarzyszenia Muzealników Polskich
- Oddział Opolski Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków (powołane w 2017r.)
- Towarzystwo Urbanistów Polskich
- Centrum Badawczo – Edukacyjne Konserwacji Zabytków Opolszczyzny w Nysie.

W sumie jest to niewielka liczba organizacji w skali województwa, w ostatnim czasie doszło do likwidacji stowarzyszeń (Uniwersyteckie Stowarzyszenie na Rzecz Ratowania Zabytków Śląska Opolskiego), a część z wymienionych nie prowadzi żadnej działalności np. Towarzystwo Opieki nad Zabytkami. Nie jest również prowadzony wykaz stowarzyszeń i fundacji, których działalność skupia się na dziedzictwie kulturowym, stąd dane mogą być niekompletne.

W ramach aktywizacji społeczności lokalnych od 2017 roku uruchomiony został Budżet Obywatelski Województwa Opolskiego. Już w jego I edycji zaproponowano realizację projektu subregionalnego, dotyczącego dziedzictwa kulturowego. Projekt „Opolskie bez tajemnic – cykl spotkań, konkursów i wycieczek poświęconych historii, tradycji i kulturze regionu” realizuje Towarzystwo Społeczno- Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim. Celem tego projektu jest przybliżenie mieszkańcom województwa opolskiego bogatej i złożonej historii regionu.

4.3. Dobre praktyki w obszarze dziedzictwa

Województwo opolskie nie dysponuje jednostkami badawczymi i edukacyjnymi zajmującymi się dziedzictwem kulturowym. Przygotowywanie niniejszego *Programu* między innymi poprzez ankiety i kontakt bezpośredni z niektórymi gminami, wykazały, iż w urzędach gmin brak jest osób zajmujących się taką problematyką, co nastroczało niektórym gminom

trudności w przygotowane odpowiedzi na przesłane pytania, tym trudniej więc może się odbywać wdrażanie i realizacja zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami. Stąd poniżej zaprezentowano przykłady dostępnych obecnie propozycji uzupełniania wiedzy i poszukiwania potrzebnych informacji oraz wskazano już istniejące dobre praktyki. Część z nich może być również wykorzystana w planowaniu podobnych działań w województwie.

Portal wiedzy o zarządzaniu dziedzictwem w gminach poświęcony jest procesowi świadomego zarządzania lokalnym dziedzictwem. Dzieli się na działy: dziedzictwo, prawo, finanse, społeczeństwo, zarządzanie i rozwój. Odpowiada na pytania jak zidentyfikować i rozpoznać dziedzictwo kulturowe? Jak je chronić oraz jak je wykorzystać do rozwoju gminy? <http://samorząd.nid.pl/>

Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji to rządowy serwis informacyjno-edukacyjny, zajmujący się dostarczaniem informacji na temat procesu programowania rewitalizacji. Celem portalu jest promocja i upowszechnianie wiedzy na temat kompleksowego podejścia do rewitalizacji wśród interesariuszy, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/rewitalizacja/>

Serwis ZABYTEK.PL – strona internetowa stworzona przez NID, która w nowoczesny sposób udostępnia informacje o zabytkach wraz z ich opisami i zdjęciami. Na stronie dostępne są również mapy oraz propozycje wycieczek tematycznych związanych z zasobem zabytkowym, w tym istnieje możliwość stworzenia i opublikowania własnej wycieczki, <https://zabytek.pl>

Kampania społeczna "Krajobraz mojego miasta", w tym film „Krajobraz mojego miasta”, który jest adresowany do władz samorządowych, urzędników i organizacji pozarządowych. W filmie, podzielonym na kilka odrębnych części prezentowane są zagadnienia związane z zarządzaniem przestrzenią publiczną: zielenią, reklamami zewnętrznymi, nawierzchniami oraz szeroko pojętą ochroną miejsc zabytkowych. Film prezentuje problemy z zakresu ochrony dziedzictwa, na które realny wpływ mają samorządy, strona internetowa zawiera szereg przydatnych informacji związanych z krajobrazem, <http://krajobrazmojegomiasta.pl/>

Program edukacyjny „Nasza Łódź” - materiały dla nauczycieli do wykorzystania na zajęciach poświęconych rewitalizacji i edukacji regionalnej dla szkół na wszystkich poziomach kształcenia, opracowane w ramach programu "Nasza Łódź", który ma wspierać proces rewitalizacji centrum Łodzi, w tym scenariusze lekcji, propozycje zajęć pozalekcyjnych i pomoce naukowe, <https://uml.lodz.pl/edukacja/dla-nauczycieli/edukacja-regionalna-nasza-lodz/> <http://centrumwiedzy.org>

Mazowiecki szlak tradycji to projekt mający na celu zachowanie i czerpanie inspiracji z tradycyjnego rękodzieła. Poszczególne ścieżki wiodą do szczególnych miejsc i ludzi zajmujących się ochroną i zachowaniem tradycyjnej kultury – od muzeów, skansenów, właścicieli prywatnych kolekcji, po instytucje i organizacje pozarządowe. Strona internetowa prezentuje wydarzenia i materiały o dziedzictwie niematerialnym, ale także zawiera

multimedia, propozycje gier i konkursów związanych z kulturą ludową,
www.mazowieckiszlaktradycji.com

Wybrane publikacje wspierające samorządy oraz właścicieli obiektów zabytkowych w procesach ochrony i opieki nad zabytkami⁴⁴

- "Dziedzictwo obok Mnie - poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach"
- "Księga standardów ulicy Piotrkowskiej"
- "Zasady projektowania i umieszczania nośników informacji wizualnej i reklam na obiektach i obszarach zabytkowych" .

---

⁴⁴ Publikacje można pobrać m.in. ze strony <http://krajobrazmojegomiasta.pl/>

Literatura i źródła

1. *Gminny Program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, Kurier Konserwatorski Nr 3, 2009;
2. T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Śląska Opolskiego. Od średniowiecza do końca wieku XIX*, Kraków 1974;
3. *Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. VII, Zeszyty 1-14*, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego, Warszawa, poszczególne zeszyty opracowywane w latach 1960 - 1968;
4. *Zabytki sztuki w Polsce Śląsk*, praca zbiorowa, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa 2006;
5. I. Solisz, *Rola samorządu w ochronie zabytków*, mps, Kraków 2007;
6. *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, NID Warszawa 2017
7. *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie opolskim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, NID Warszawa 2017
8. K. Spychała, *Kirkuty na Śląsku Opolskim*, NID Opole 2019
9. *Sztuka ludowa na Opolszczyźnie od analiz do dizajnu. Raport z realizacji projektu*, pod red. E. Gołębiowskiej, L. Trojan, Cieszyn, 2014r.
10. J. Banik, *Zwyczaj wodzenia niedźwiedzia na Śląsku Opolskim*, NID Opole 2019
11. B. Jasiński, *Malowana opolska porcelana*, Muzeum wsi Opolskiej w Opolu, Opole 2017
12. *Materiały promocyjne wydane przez Samorząd Województwa Opolskiego, oraz materiały ze strony visitopolskie.pl; <https://industrial.opolskie.pl/>*
13. *Strony internetowe: www.isap.sejm.gov.pl, <https://bdl.stat.gov.pl>, www.wuozopole.pl, www.mkidn.gov.pl, www.nid.pl, <http://niematerialne.nid.pl>, <http://wolontariat.nid.pl>, <http://samorząd.nid.pl>, <http://zopk.pl/>, <http://crfop.gdos.gov.pl>, <http://www.odnowawsi.eu>, <https://polska-org.pl/>, <http://odnowawsi.eu/>, <http://www.natura2000.fwie.pl>*
14. *Strategie, plany, programy:*
  - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm., szczególnie art.5, art. 6 ust. 1 i art. 73 i 86),
  - Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity, t.j. Dz.U. 2018 poz. 2067 z późniejszymi zmianami),
  - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020, <http://www.mkidn.gov.pl/>
  - Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (Monitor Polski Dz. Urz. RP z 2013r., poz. 378, Nr 61),
  - Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022,
  - Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do roku 2020 (Uchwała Nr XXV/325/2012 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 28 grudnia 2012 r.),
  - „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego” (Uchwała Nr VI/54/2019 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Dz.Urz.Woj. Op. poz. 1798)
  - Program opieki nad zabytkami województwa opolskiego na lata 2016-2019 (Uchwała Nr XVIII/206/2016 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 14 czerwca 2016 r.),

- Program opieki nad zabytkami Województwa Opolskiego na lata 2007 – 2010, załącznik do Uchwały Nr XIV/158/2007 Sejmiku Województwa Opolskiego, Opole 2008.

Spis rycin, tabel i zdjęć.

Spis rycin:

<i>Ryc. 1 Charakterystyka sieci osadniczej w województwie opolskim, opracowanie Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO, źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 2 UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO, s. 48</i>	6
<i>Ryc. 2 Miejscowości, w których znajdują się Pomniki Historii, opracowanie: Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO</i>	8
<i>Ryc. 3 Liczba zabytków w przeliczeniu na 1000 km² w województwach. Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 76.</i>	16
<i>Ryc. 4 Liczba zabytków w przeliczeniu n 1000 mieszkańców w województwach. Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 76.</i>	16
<i>Ryc. 5 Wpisy do rejestru zabytków nieruchomych, opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu</i>	18
<i>Ryc. 6 Planowanie przestrzenne w gminach z podziałem na powiaty – % udział powierzchni objętej mpzp w powierzchni ogółem, dane BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.</i>	20
<i>Ryc. 7 Udział powierzchni objętej mpzp z podziałem na województwa, źródło: BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.</i>	21
<i>Ryc. 8 Rozmieszczenie zabytków archeologicznych z podziałem na województwa, źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, NID Warszawa 2017, s. 220</i>	28
<i>Ryc. 9 Opracowano na podstawie danych NID O/Opole, 2019r.</i>	31
<i>Ryc. 10 Ilość zabytków sztuki i rzemiosła artystycznego w poszczególnych województwach, na podstawie danych NID, stan na dzień 30.06.2019r.</i>	33
<i>Ryc. 11 Muzealia w sztukach z podziałem na województwa w latach 2017 i 2018, źródło: BDL GUS, https://bdl.stat.gov.pl</i>	37
<i>Ryc. 12 Zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego ujęte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego; opracowanie Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej UMWO, źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Opolskiego, Tom 2 POLITYKA PRZESTRZENNA, s. 66</i>	45
<i>Ryc. 13 Ilość zabytków szczególnie zagrożonych, które nie utraciły wartości zabytkowych w poszczególnych województwach, opracowano na podstawie Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce (tabela 18)</i>	51
<i>Ryc. 14 Obiekty, które utraciły wartości zabytkowe lub ich nie posiadały, podział wg rodzaju własności i województw – dane NID - zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...)</i>	51
<i>Ryc. 15 Obiekty, które utraciły wartości zabytkowe lub ich nie posiadały, podział wg rodzaju własności i województw, opracowano na podstawie danych NID (Raport...)</i>	52
<i>Ryc. 16 Udział obszarów przyrodniczych chronionych z podziałem na powiaty, opracowano na podstawie danych BDL GUS z 2018 r.</i>	58
<i>Ryc. 17 Parki krajobrazowe w województwie opolskim, źródło: http://zopk.pl/</i>	60
<i>Ryc. 18 Mapa prezentująca opolskie produkty tradycyjne, źródło: http://odnowawsi.eu/</i>	69
<i>Ryc. 19 Stan opracowań GPOnZ w skali województwa opolskiego (opracowanie własne).</i>	77
<i>Ryc. 20 Wydatki gmin na ochronę i opiekę nad zabytkami z podziałem na województwa w 2018, źródło: BDL GUS, https://bdl.stat.gov.pl</i>	78
<i>Ryc. 21 Wydatki opolskich gmin na ochronę i opiekę nad zabytkami w podziale na powiaty. Opracowano na podstawie danych BDL GUS, https://bdl.stat.gov.pl</i>	81

Ryc. 22 Szlaki turystyki przemysłowej województwa opolskiego, https://industrial.opolskie.pl/	92
Ryc. 23 Ilość centrów, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w poszczególnych powiatach, dane BDL GUS za 2018r.	96
Ryc. 24 Edukacja kulturowa Opolszczyzny – EDUKO 2016-2018 - miejsca realizacji działań projektowych w latach 2016-2018, źródło: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, opracowanie Joanna Ojdana.	98

Spis tabel:

Tabela 1 Obiekty i obszary województwa opolskiego uznane za Pomniki historii	7
Tabela 2 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru w podziale na województwa. Dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa na dzień 05.09.2019r.	17
Tabela 3 Opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu.	18
Tabela 4 Planowanie przestrzenne w gminach z podziałem na powiaty. Opracowanie na podstawie danych BDL GUS – stan na dzień 31.12.2017r.	20
Tabela 5 Dokumentacja ewidencyjna w poszczególnych województwach w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, 31.12.2018r.	23
Tabela 6 Dokumentacja ewidencyjna zabytków obszarowych w podziale na województwa w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, 31.12.2018r.	24
Tabela 7 Wykonanie kart ewidencyjnych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, opracowanie na podstawie danych WUOZ w Opolu	24
Tabela 8 Dane dot. gminnych ewidencji zabytków z uwzględnieniem ilości kart ewidencyjnych oraz sposobu wprowadzenia GEZ w gminie na podstawie ankiet zebranych od gmin.	27
Tabela 9 Ilość stanowisk archeologicznych w województwach, stan na 06.2018 – dane NID.	28
Tabela 10 Zestawienie stanowisk archeologicznych. Opracowanie danych NID O/Opole, 2019r.	30
Tabela 11 Ilość wpisów do rejestru zabytków ruchomych. Opracowano na podstawie danych WUOZ w Opolu	32
Tabela 12 Zestawienie zabytków ruchomych wpisanych do rejestru w poszczególnych województwach, dane NID, stan na dzień 30.06.2019r.	33
Tabela 13 Zestawienie ruchomych zabytków techniki wpisanych do rejestru w poszczególnych województwach – dane NID, stan na dzień 30.06.2019r.	34
Tabela 14 Wykaz muzeów województwa opolskiego – opracowanie na podstawie danych BDL GUS z 2018r.	36
Tabela 15 Ilość osób odwiedzających muzea z podziałem na powiaty – dane BDL GUS z 2018r.	38
<i>Tabela 16 Obiekty wpisane do rejestru w podziale wg stanu zachowania – dane NID dot. zabytków objętych weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie opolskim). ....</i>	<i>46</i>
Tabela 17 Obiekty zagrożone, wpisane do rejestru w podziale wg funkcji pierwotnej – dane NID dot. zabytków objętych weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport j.w.)	47
Tabela 18 Obiekty zagrożone, które nie utraciły wartości zabytkowych wpisane do rejestru w podziale na województwa – dane NID - zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...) ..	50
Tabela 19 Obiekty które utraciły wartości zabytkowe, wpisane do rejestru w podziale wg funkcji pierwotnej – dane NID zabytki objęte weryfikacją w latach 2009 – 2015 (Raport ...)	52
Tabela 20 Obiekty wpisane do rejestru zabytków, stanowiące własność Samorządu Województwa Opolskiego	54
Tabela 21 Zakres prac wykonanych lub przygotowanych do realizacji w obiektach stanowiących własność SWO.	56
Tabela 22 Parki krajobrazowe województwa opolskiego, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, http://crfop.gdos.gov.pl	59

Tabela 23 Rezerваты w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, http://crfop.gdos.gov.pl	62
Tabela 24 Obszary chronionego krajobrazu w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, http://crfop.gdos.gov.pl	63
Tabela 25 Obszary Natura 2000 w województwie opolskim, na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, http://crfop.gdos.gov.pl	64
Tabela 26 Opracowane na podstawie danych zebranych od samorządowych instytucji kultury przez Departament Kultury, Sportu i Turystyki UMWO	68
Tabela 27 Lista produktów tradycyjnych z podziałem na kategorie	69
Tabela 28 Gminy, które posiadają aktualne programy opieki nad zabytkami (na podstawie informacji przekazanych przez gminy oraz publikacji w Dzienniku Urz. Woj. Op.)	76
Tabela 29 Gminy, w których trwa opracowywanie GPOnZ.....	76
Tabela 30 Gminy nie posiadające GPOnZ	76
Tabela 31 Wydatki gmin w rozdziale 92120 z uwzględnieniem dotacji udzielanych przez rady gmin, na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków – opracowano na podstawie danych GUS i ankiet gminnych.....	80
Tabela 32 Dotacje udzielane przez powiaty, dane udostępnione przez starostwa powiatowe, w przypadku powiatu strzeleckiego, na chwilę przekazania informacji wydatkowana na dotacje była kwota 40 000 zł (zaplanowane 80 000 zł).....	82
Tabela 33 Dotacje udzielone przez samorząd województwa – dane Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki UMWO.	82
Tabela 34 Dane samorządów województw, zebrane i opracowane przez Samorząd Województwa Małopolskiego, https://www.malopolska.pl/	83
Tabela 35 Dotacje udzielone przez MKiDN w latach 2008 – 2016 na zabytki nieruchome w podziale na województwa, źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych ..., s. 337.....	84
Tabela 36 Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu województwa opolskiego dla muzeów, których organizatorem lub współorganizatorem jest województwo opolskie – dane Departamentu Kultury, Sportu i Turystyki UMWO.....	86
Tabela 37 Realizowane projekty w ramach dofinansowania Lokalnych Planów Rewitalizacji, opracowanie: Departament Koordynacji Programów Operacyjnych UMWO	90
Tabela 38 Konkursy grantowe, realizowane w ramach projektu Edukacja kulturowa Opolszczyzny – EDUKO 2016-2018, źródło: Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu.	98

Zdjęcia:

Zdj. 1 Góra Św. Anny – fot. Paweł Uchorczak; Zdj. 2 Góra Św. Anny, jedna z kaplic kalwaryjskich, fot. OT NID w Opolu.....	9
Zdj. 3 Nysa. Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki wraz z dzwonnica, fot. I. Solisz, Zdj. 4 Wnętrze bazyliki fot. P. Uchorczak.	10
Zdj. 5 Panorama Paczkowa, fot. Paweł Uchorczak, Zdj. 6 Mury miejskie Paczkowa, fot. P. Uchorczak.	10
Zdj. 7 Most wiszący w Ozimku, fot. P. Uchorczak.	12
Zdj. 8 Zamek Piastów Śląskich w Brzegu – widok na bramę i kaplicę zamkową, fot. Iwona Solisz. Zdj. 9 Dziedziniec zamku, fot. Iwona Solisz.	13
Zdj. 10 Kościół odpustowy p.w. św. Anny w Oleśnie, fot. P. Uchorczak. Zdj. 11 Wnętrze kościoła św. Anny, fot. P. Uchorczak.....	14
Zdj. 12 Grodzisko w Murowie, fot. ze zbiorów Zespołu Opolskich Parków Krajobrazowych	30
Zdj. 13 Kościół w Małujowicach z największym w Polsce zespołem malowideł gotyckich, fot. I. Solisz	34

Zdj. 14 Nysa. Jeden z obiektów twierdzy - Fort II Regulicki, fot. I. Solisz; Zdj. 15 Kędzierzyn – Koźle. Fort Fryderyka Wilhelma, tzw. Baszta Montalemberta, fot. Grzegorz Naumowicz	39
Zdj. 16 Kościół w Krzyżowicach, fot. ze zbiorów OT NID w Opolu, Zdj. 17 Kościół w Jamach, fot. Iwona Solisz	40
Zdj. 18 Pałac w Mosznej, fot. I. Solisz, Zdj. 19 Ruiny pałacu w Kopicach, fot. I. Solisz.	42
Zdj. 20 Miejsce Pamięci Narodowej w Łambinowicach (Stary Cmentarz Jeniecki), fot. I. Solisz; Zdj. 21 Kirkut w Prudniku, fot. I. Solisz	43
Zdj. 22 Prezentacja zwyczaju Wodzenie niedźwiedzia podczas wojewódzkiej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa w Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu we wrześniu 2019r., fot. I. Solisz.....	72